Universiteit van Amsterdam



Een onderzoek naar de ervaringen van Amsterdamse zelfstandigen tijdens de coronacrisis

Zelfstandigen in crisis

Paul de Beer ▪ Simon Kuijpers ▪ Marlies Vegter ▪
Niels Jansen ▪ Wieteke Conen ▪ m.m.v. Rowena Blokker

Zelfstandigen in crisis

Een onderzoek naar de ervaringen van Amsterdamse zelfstandigen tijdens de coronacrisis

Paul de Beer
Simon Kuijpers
Marlies Vegter
Niels Jansen
Wieteke Conen
m.m.v. Rowena Blokker

Universiteit van Amsterdam

Amsterdams Instituut voor ArbeidsStudies-Hugo Sinzheimer Instituut (AIAS-HSI),
Universiteit van Amsterdam

Amsterdam, maart 2023

Mogelijk gemaakt door een subsidie van het Kenniscentrum Ongelijkheid

© de auteurs, Amsterdam
Contact: P.T.deBeer@uva.nl
Algemeen contact: aias-hsi@uva.nl
Bibliografische gegevens:
De Beer, P., Kuijpers, S., Vegter, M., Jansen, N. & Conen, W. m.m.v. Blokker, R. (2023). *Zelfstandigen in crisis. Een onderzoek naar de ervaringen van Amsterdamse zelfstandigen tijdens de coronacrisis.* Amsterdam: AIAS-HSI

Inhoud

Woord vooraf 1

1 Inleiding 3

2 De context: coronacrisis en steunmaatregelen 7
Voorzieningen voor zelfstandig ondernemers 9

3 De gevolgen van de coronacrisis voor zelfstandigen 15
Inleiding 16
Welke zelfstandigen ondervonden de grootste terugval in gewerkte uren? 16
Regressieanalyses 21
Aanpassingsstrategieën 27
Conclusie 32

4 Zelfstandigen in Amsterdam tijdens de coronacrisis – de cijfers 34
Zijn Amsterdamse zelfstandigen anders? 35
Heeft de coronacrisis Amsterdamse zelfstandigen relatief hard getroffen? 37

5 Ervaringen van Amsterdamse zelfstandigen met de coronacrisis 39
Beschrijving beroepsgroepen en hun weerbaarheid 41
Impact van de coronacrisis 46
Aanpassingsstrategieën 50
Opeenstapeling 53

6 Gebruik van Tozo in Amsterdam – de cijfers 55
Kenmerken van Tozo-aanvragers in Amsterdam 56
De Tozo-aanvragen in Amsterdam 59

7 Zelfstandig ondernemer en geen omzet door Covid: wat nu? – Klantreizen van het aanvragen van een coronasteunmaatregel in Amsterdam 62
Klantreizen 64

8 Ervaringen van Amsterdamse zelfstandigen met de steunmaatregelen 71
Wel of geen steun 72
Het aanvragen en ontvangen van steun 74
Verbeterpunten 75

9 Effecten van de coronacrisis en het steunbeleid op de ongelijkheid onder zelfstandigen 77
De gevolgen van de coronacrisis 78
De effecten van het steunbeleid 81

10 Lessen voor het beleid 84

Literatuur 88

Bijlage 1 Maatregelen ten aanzien van de sluiting van bedrijven en instellingen en thuiswerken, maart 2020 – november 2021 89

Bijlage 2 Aanvullende steunmaatregelen 93

Bijlage 3 Opzet en vragenlijst voor de interviews met zelfstandigen 96
Opzet 97
Half-gestructureerde vragenlijst 97

Bijlage 4 Aanvraagformulier Tozo 1 101

Woord vooraf

Hoewel de coronacrisis alweer enige tijd achter ons ligt – al is het virus nog onder ons – zijn er nog veel lessen te trekken uit deze crisis. Lessen die van hulp kunnen zijn bij een volgende crisis. Tot de zwaarst getroffen groepen tijdens de coronacrisis behoorden de zelfstandig ondernemers. Velen van hen zagen van de ene dag op de andere hun bron van inkomsten wegvallen of sterk verminderen. Ondanks de steunmaatregelen die de overheid onmiddellijk op poten zette, was de crisis voor velen een hard gelag. In dit rapport onderzoeken we wat de impact van de coronacrisis en de lockdown-maatregelen is geweest voor zelfstandigen, of zij bestaande ongelijkheden hebben vergroot of nieuwe ongelijkheden hebben gecreëerd en in welke mate het overheidsbeleid de gevolgen van de crisis heeft verzacht. We concentreren ons hierbij op zelfstandigen in Amsterdam, die nog harder door de crisis werden geraakt dan in de rest van het land.

Het onderzoek is uitgevoerd door een team van onderzoekers van het interdisciplinaire instituut AIAS-HSI van de Universiteit van Amsterdam. Het onderzoeksteam bestond uit Paul de Beer (projectleider), Simon Kuijpers, Marlies Vegter, Niels Jansen en Wieteke Conen. De onderzoekers zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor dit onderzoeksrapport.
Van 1 juni 2022 tot en met 31 maart 2022 maakte ook Rowena Blokker deel uit van het team. Zij heeft onder meer de meeste interviews met zelfstandigen afgenomen en daarmee een belangrijk aandeel gehad in dit onderzoek. Wij zijn haar hiervoor veel dank verschuldigd. We danken ook Fleur Knoppel, die als stagiaire ondersteunende werkzaamheden voor het onderzoek heeft verricht.
Gedurende het gehele onderzoek werden zeer waardevolle suggesties en feedback gegeven door enkele externe deskundigen, te weten Margreet Drijvers

(directeur van het Platform Zelfstandige Ondernemers PZO) en Manou Chen en Niels de Loos van de gemeente Amsterdam. Wij zijn hen hier zeer erkentelijk voor.
Dit onderzoek is mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Kenniscentrum Ongelijkheid. We willen hiervoor graag onze dank uitspreken.
Tot slot zijn wij zeer veel dank verschuldigd aan de 31 Amsterdamse zelfstandigen die bereid waren met ons in gesprek te gaan en hun ervaringen tijdens de coronacrisis met ons te delen.

Paul de Beer
Simon Kuijpers
Marlies Vegter
Niels Jansen
Wieteke Conen
Amsterdam, februari 2023

Hoofdstuk 1

Inleiding

De coronacrisis had een grote impact op zelfstandig ondernemers in Nederland in het algemeen en in Amsterdam in het bijzonder. Bijna 50.000 zelfstandigen in Amsterdam deden een beroep op de steunmaatregel voor zelfstandigen, de Tozo-regeling. Niet alle zelfstandig ondernemers werden echter hard getroffen. In sommige sectoren nam het werk door de crisis juist toe of veranderde alleen de aard van het werk. De crisis werkte dus ongelijk uit voor verschillende groepen en creëerde nieuwe ongelijkheden. Dit onderzoek beantwoordt de vraag in hoeverre de crisis bestaande verschillen tussen zelfstandigen in Amsterdam heeft vergroot en/of nieuwe ongelijkheden heeft gecreëerd, in welke mate het beleid op het terrein van werk en inkomen deze ongelijkheden heeft verzacht of verscherpt, en welke mechanismen hieraan ten grondslag liggen. We onderzoeken of zelfstandig ondernemers met bepaalde kenmerken (bijvoorbeeld naar sekse en herkomst) zwaarder door de crisis werden getroffen dan anderen. Amsterdam kent relatief veel zelfstandigen in sectoren die hard zijn getroffen door de crisis, zoals kunst en cultuur, toerisme, taxivervoer en horeca. Dit zou kunnen betekenen dat zelfstandigen in Amsterdam de gevolgen van de crisis nog sterker hebben ondervonden dan landelijk het geval was. Op basis van onze analyses doen we suggesties voor aanpassing van (de uitvoering van) het beleid, zodat het beleid robuuster wordt met het oog op toekomstige crises.

De zelfstandige bestaat niet. Mensen hebben verschillende motieven om als zelfstandig ondernemer te werken: om eigen baas te zijn, arbeid en zorg beter te combineren, ter afwisseling of uit passie naast een baan als werknemer, of als (enige) kans om aan het werk te komen. De verschillen tussen en de ongelijkheid onder zelfstandigen zijn groot, groter dan onder werknemers. Uit onderzoek blijkt dat de inkomensverschillen tussen zelfstandigen groter zijn dan tussen werknemers (Hamilton, 2000; Åstebro & Chen, 2014; Sorgner et al., 2017). Terwijl sommige zelfstandigen (zeer) veel verdienen, is het armoederisico voor zelfstandigen ook substantieel groter dan voor werknemers: van alle zelfstandigen was in 2017 in Nederland 8% arm en van alle werknemers was dat 2% (Hoff et al., 2019).

De centrale vraag van dit onderzoek luidt:

Welke effecten had de coronacrisis op ongelijkheid tussen verschillende groepen zelfstandig ondernemers in Amsterdam, wat zijn de onderliggende mechanismen die ongelijkheden in verschillende domeinen versterken, wat is de invloed hierop van het overheidsbeleid en hoe kan de effectiviteit van (de uitvoering van) dit beleid bij het beperken van ongelijkheid worden vergroot?

Deze centrale vraag valt in drie deelvragen uiteen.

1. **Effect van de coronacrisis**: Welk effect had de crisis op de ongelijkheid in werk, inkomen en andere levensdomeinen, zoals gezondheid en wonen? De aandacht richt zich in de eerste plaats op de hoeveelheid betaald werk van zelfstandig ondernemers (aantal uren werk). Welke groepen zelfstandig

ondernemers, in welke sectoren en beroepen en met welke achtergrondkenmerken (zoals sekse en migratieachtergrond) zijn door de coronacrisis het zwaarst getroffen?

2. **Mechanismen van opeenstapeling**: Wat zijn de onderliggende mechanismen die de verschillen in de impact van de crisis voor zelfstandig ondernemers verklaren? Hoe beïnvloeden ongelijkheden in verschillende domeinen elkaar wederzijds? Bij welke zelfstandig ondernemers heeft zich een cumulatie van achterstanden voorgedaan?
3. **Overheidsbeleid**: In welke mate heeft het overheidsbeleid ongelijkheid ten gevolge van de crisis beperkt of versterkt? Het gaat hierbij primair om de noodmaatregelen die tijdens de crisis zijn getroffen, in het bijzonder de Tozo. Onderzocht wordt voor welke groepen (zowel naar sector, bedrijf en beroep als naar achtergrondkenmerken) het beleid de gevolgen van de crisis het meest of het minst heeft verzacht, waarom maatregelen (voor bepaalde groepen) wel/niet werken en wat we hiervan kunnen leren over de effectiviteit van het beleid in het beperken van ongelijkheid.

We hebben de gevolgen van de coronacrisis en van het overheidsbeleid voor zelfstandigen in Amsterdam op een aantal verschillende manieren onderzocht. Allereerst hebben we kwantitatieve analyses uitgevoerd op data uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS.[1] Dit is een periodieke enquête onder een groot aantal (ca. 100.000) inwoners van Nederland, die het mogelijk maakt om veranderingen in het aantal gewerkte uren van zelfstandigen te onderzoeken, zowel in Nederland als geheel als in Amsterdam. In de tweede plaats heeft de gemeente Amsterdam data aan ons ter beschikking gesteld over alle aanvragers van een Tozo-uitkering in de gemeente. Op basis hiervan kunnen we een aantal kenmerken van de Tozo-aanvragers in Amsterdam analyseren en vergelijken met de kenmerken van alle zelfstandigen in Amsterdam. In de derde plaats hebben we zogenoemde 'klantreizen' uitgevoerd van de aanvraag van een noodmaatregel in Amsterdam. We hebben hiervoor een aantal hypothetische zelfstandigen genomen (z.g. persona's) en zijn vervolgens nagegaan welke stappen zij moesten zetten om Tozo of een andere steunmaatregel aan te vragen en op welke hindernissen zij hierbij konden stuiten. Als vierde hebben we diepte-interviews gehouden met ruim dertig Amsterdamse zelfstandigen in een aantal specifieke beroepsgroepen, om meer inzicht te krijgen in hun ervaringen met de coronacrisis en het al dan niet aanvragen van een steunmaatregel en in hun achtergrond, hun arbeidsverleden en de gevolgen van de crisis voor andere levensdomeinen (zoals gezondheid, sociaal netwerk, opleiding en woning). Als laatste hebben we twee focusgroepgesprekken gehouden met ambtenaren van de gemeente Amsterdam die betrokken waren bij de behandeling van de aanvraag van steunmaatregelen.
Als we in dit rapport over zelfstandigen spreken, bedoelen we daarmee alle zelfstandig ondernemers, ongeacht of zij wel of geen personeel in dienst hebben.

1 Resultaten gebaseerd op eigen berekeningen op basis van niet-openbare microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Deze rapportage bestrijkt de periode tot 1 oktober 2021, toen de meeste steunmaatregelen van de overheid werden afgeschaft. De nadruk ligt in de analyses op het jaar 2020 waarin de coronacrisis uitbrak.

Deze rapportage is als volgt opgebouwd.
In hoofdstuk 2 geven we een korte terugblik op het verloop van de coronacrisis en beschrijven we de steunmaatregelen die de overheid voor zelfstandigen heeft genomen.
In hoofdstuk 3 geven we een kwantitatieve beschrijving van de gevolgen van de coronacrisis voor zelfstandigen in Nederland als geheel. We analyseren de terugval in gewerkte uren en onderzoeken welke kenmerken van de zelfstandigen en welke andere factoren daarop van invloed waren.
Hoofdstuk 4 gaat over de zelfstandigen in Amsterdam. Onderzocht wordt in welke mate Amsterdamse zelfstandigen verschillen van het landelijke beeld en of zij sterker getroffen zijn door de coronacrisis.
In hoofdstuk 5 wordt deze kwantitatieve beschrijving verrijkt met de concrete ervaringen van een groep zelfstandigen die we hebben geïnterviewd.
In hoofdstuk 6 analyseren we de aanvragen en de aanvragers van de Tozo in Amsterdam, op basis van gegevens van de gemeente. We gaan onder meer na in hoeverre de kenmerken van de Tozo-aanvragers overeenkomen met of verschillen van die van de gehele groep zelfstandigen in Amsterdam.
In hoofdstuk 7 beschrijven we een vijftal klantreizen van hypothetische zelfstandigen in Amsterdam die Tozo of een andere steunmaatregel zouden willen aanvragen.
In hoofdstuk 8 schetsen we de werkelijke ervaringen met het aanvragen van een steunmaatregel door de zelfstandigen die we hebben geïnterviewd.
In hoofdstuk 9 brengen we de resultaten van de voorgaande hoofdstukken samen om een overkoepelend en samenhangend beeld te schetsen van de gevolgen van de coronacrisis en van de inkomensondersteuning door de overheid voor zelfstandigen in Amsterdam en de gevolgen die dit heeft gehad voor de ongelijkheid onder zelfstandigen.
Tot slot trekken we in hoofdstuk 10 een aantal lessen uit het voorgaande voor zowel (de uitvoering van) het beleid door de gemeente als voor het landelijke (overheids)beleid.

Hoofdstuk 2

De context: coronacrisis en steunmaatregelen

Op 27 februari 2020, twee maanden nadat zich in de Chinese stad Wuhan de eerste corona-uitbraak had voorgedaan, werden de eerste corona-besmettingen in Nederland vastgesteld. Het aantal besmettingen in Nederland nam in de daaropvolgende weken exponentieel toe: 13 gevallen op 1 maart, 184 op 10 maart en 1126 op 31 maart. Het aantal ziekenhuisopnamen bedroeg aan het eind van de maand al 506 en inmiddels waren toen 1400 mensen aan Covid-19 overleden. Op 9 maart hield premier Rutte zijn eerste persconferentie met Jaap van Dissel, directeur van het Centrum Infectieziektebestrijding van het RIVM. Hierop kondigde Rutte de eerste maatregelen aan, zoals het advies om geen handen te schudden en vaak de handen te wassen. Op 12 maart werden in een tweede persconferentie verdergaande maatregelen afgekondigd. Onder meer werden bijeenkomsten met meer dan 100 personen verboden. Drie dagen later werden de scholen, alle eet- en drinkgelegenheden en sport- en fitness-clubs gesloten. Op 23 maart werden nog ingrijpender maatregelen afgekondigd onder de noemer van een 'intelligente lockdown': alle samenkomsten werden verboden.

De contactbeperkende maatregelen en de 'lockdown' hadden ingrijpende gevolgen voor het bedrijfsleven en vooral voor specifieke sectoren. Op 12 maart werden dan ook meteen de eerste steunmaatregelen voor het bedrijfsleven ingesteld. Om te voorkomen dat bedrijven die hun activiteiten moesten beperken of zelfs tijdelijk stilleggen, massaal medewerkers zouden ontslaan, werd de NOW, de Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid ingevoerd. Deze bood werkgevers een compensatie van 90% van het loon van de werknemers. De compensatie was gekoppeld aan het omzetverlies. Voor zelfstandigen die door de maatregelen hun werk niet konden uitvoeren, werd de Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandige Ondernemers (Tozo) geïntroduceerd. Waar de NOW bedoeld was om werkgelegenheid te behouden via een compensatie aan werkgevers, bood de Tozo inkomensondersteuning voor zelfstandigen. De regering merkte ten aanzien van deze ondersteuning op dat de coronacrisis niet als normaal ondernemingsrisico kon worden aangemerkt. De regering achtte het daarom gerechtvaardigd en noodzakelijk om zelfstandigen die als gevolg van de coronacrisis in financiële problemen raakten, tijdelijk te ondersteunen teneinde de crisis te kunnen 'overleven' opdat zij na de crisis hun bedrijf weer konden voortzetten (Staatsblad 2020, 118, Nota van toelichting). Het betrof aanvankelijk een tijdelijke voorziening van drie maanden. Vanwege de voorzetting van corona-maatregelen is de Tozo een aantal keer verlengd.

Naast deze directe inkomensondersteuning werden voor ondernemers nog enkele specifieke steunmaatregelen ingevoerd, namelijk de TOGS, de TVL en de TONK, die hierna worden besproken.

In de tweede helft van mei begon het aantal coronabesmettingen weer af te nemen. Daardoor konden op 11 mei de eerste versoepelingen worden doorgevoerd. Zo mochten de meeste contactberoepen hun activiteiten weer oppakken. Vanaf 1 juni gingen ook restaurants, cafés, bioscopen en theaters weer open, zij het tot 1 juli met strikte beperkingen op het aantal bezoekers. De Tozo-regeling die tot 1 mei 2020 liep, werd opgevolgd door de minder genereuze Tozo 2 die doorliep tot 1 oktober. Na een relatief ontspannen zomer volgde in het najaar echter een nieuwe golf besmettingen, waardoor op 14 oktober een nieuwe lockdown werd afgekondigd. Er kwam daarom ook een nieuwe Tozo-ronde, die

liep tot 1 april 2021. Het aantal besmettingen bleef lang hoog, waardoor pas in maart 2021 weer versoepelingen werden doorgevoerd. Op 5 juni 2021 kwam er een einde aan de lockdown en konden alle bedrijfsactiviteiten weer worden uitgevoerd, zij het met bepaalde beperkingen (zoals toegangscontrole via een bewijs van inenting en het dragen van een mondkapje). Pas in oktober 2021 werden bijna alle maatregelen opgeheven en werden ook de steunmaatregelen voor ondernemers beëindigd.

In het vervolg van dit hoofdstuk bespreken we in meer detail de maatregelen die door de overheid werden genomen om zelfstandige ondernemers te steunen.

In bijlage 1 wordt een uitgebreider overzicht gegeven van de perioden waarin maatregelen golden ten aanzien van de sluiting van bedrijven en instellingen en thuiswerken.

Voorzieningen voor zelfstandig ondernemers

Tozo (Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandige Ondernemers)

Voor de tegemoetkoming aan zelfstandig ondernemers met betrekking tot de inkomensterugval dacht het kabinet aanvankelijk te kunnen volstaan met het Bbz (Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004).[2] Het Bbz werd en wordt uitgevoerd door de gemeenten en zelfstandig ondernemers dienden zich derhalve te wenden tot de gemeenten waar zij wonen. Medio maart 2020 bleek er behoefte aan een vereenvoudiging van het Bbz en is de Tozo in het leven geroepen. Het Bbz is daarnaast blijven bestaan, maar daarvan is veel minder gebruik gemaakt omdat de Tozo in de meeste gevallen gunstiger was.

De Tozo voorzag in (1) een tijdelijke aanvullende uitkering voor levensonderhoud waarmee het inkomen kon worden aangevuld tot het bestaansminimum, en (2) een lening met een verlaagd rentepercentage en de mogelijkheid tot uitstel van de aflossing.[3] Daarnaast waren er zes belangrijke verschillen tussen Tozo en Bbz:

- De uitkering voor levensonderhoud in de Tozo werd niet eerst in de vorm van een lening uitgekeerd, hetgeen bij het Bbz wel het geval is (waarbij achteraf wordt besloten of de lening wordt omgezet in een gift).
- De toets op levensvatbaarheid van de onderneming, die onderdeel is van het Bbz, was niet opgenomen in de Tozo, waardoor een snelle behandeling van aanvragen mogelijk was.
- De Tozo kende, anders dan het Bbz, geen vermogenstoets.

2 Kamerbrief 12 maart 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2020, 35420, nr. 1, p. 3.
3 Kamerbrief 17 maart 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2020, 35420, nr. 2, pp. 5-6.

- Bij de Tozo werd de zogenoemde kostendelersnorm niet toegepast.
- Bij Tozo werd bij de aanvraag uitgegaan van het vertrouwen in de ondernemer, wat betekende dat op een aantal punten een verklaring van de aanvrager voldoende was, dit in tegenstelling tot het Bbz waarvoor verschillende bewijsstukken werden opgevraagd.
- Alle kosten van de Tozo, zowel ten aanzien van de inkomensoverdracht als ten aanzien van de uitvoering, werden vergoed door het Rijk.
- In de Tozo werd het inkomen en de hoogte van de uitkering per kalendermaand vastgesteld in plaats van per boekjaar, zoals in het Bbz.

Tozo 1 kon worden aangevraagd in de periode van 1 maart 2020 tot en met 31 mei 2020. De hoogte van de aan te vragen uitkering voor levensonderhoud hing af van het inkomen en de huishoudsamenstelling en bedroeg maximaal ongeveer € 1.500 per maand (netto). De aan te vragen lening kon niet méér bedragen dan € 10.157. Vanaf 1 juni 2020 is Tozo 1 voortgezet als Tozo 2. Ook onder de Tozo 2-regeling kon inkomensondersteuning en een lening van maximaal € 10.157 worden aangevraagd. Het ging hierbij om een totaalbedrag, dat wil zeggen dat onder de gezamenlijke Tozo-regelingen (Tozo 1 t/m 5) in totaal geen hoger bedrag aan lening kon worden aangevraagd dan € 10.157.

Anders dan in Tozo 1, was in Tozo 2 een partnerinkomenstoets opgenomen, wat inhield dat niet alleen gekeken werd naar het eigen inkomen van de zelfstandige, maar ook naar het inkomen van zijn/haar partner. Kwam het gezamenlijk huishoudinkomen boven het sociaal minimum, dan bestond geen recht op Tozo. Deze partnerinkomenstoets maakte ook deel uit van Tozo 3, 4 en 5. Het sociaal minimum is een bedrag dat afhangt van de vraag of iemand alleen of samenwoont. Voor gehuwden/samenwonenden lag het in 2020 op € 1.503 netto per maand, voor alleenstaanden op € 1.052 en voor alleenstaande woningdelers op € 751 netto per maand.
Om gebruik te maken van Tozo 2 moest een nieuwe aanvraag worden ingediend. Ondernemers kregen dus niet automatisch Tozo 2 als ze eerder Tozo 1 hadden ontvangen.
Tozo 2 zou aanvankelijk een looptijd hebben tot 1 september 2020, maar als onderdeel van Noodpakket 2.0 werd dit verlengd tot 1 oktober 2020.[4]

Van 1 oktober 2020 tot 1 april 2021 was de Tozo 3-regeling van kracht. Ook hiervoor moesten ondernemers een nieuwe aanvraag indienen. Tozo 3 verschilde inhoudelijk niet van Tozo 2. Wel kondigde de regering bij brief van 9 december 2020 aan zelfstandig ondernemers te zullen ondersteunen bij het zich voorbereiden op een nieuwe toekomst. Daartoe zouden gemeentes samen met zelfstandig ondernemers gaan inventariseren of en welke ondersteuning nodig was, bijvoorbeeld door middel van coaching, advies, bij- of omscholing en heroriëntatie.[5] Het hiervoor door het Rijk aangekondigde budget werd aan-

4 Kamerbrief 28 mei 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2020, 35420, nr. 42, p. 2.
5 Kamerbrief 9 december 2020, "Noodpakket banen en economie", EK 2020-2021, 35420, nr. V., p. 9.

vankelijk toegekend aan de arbeidsmarktregio's en is in de loop van 2021 bij de gemeentelijke organisaties aangekomen.

Tozo 3 is per 1 april 2021 met drie maanden verlengd als Tozo 4. Tozo 4 gold voor de maanden april, mei en juni 2021. Het voornemen was om in Tozo 4 een beperkte vermogenstoets op te nemen, maar dat is uiteindelijk niet doorgegaan.[6] De voorwaarden voor het aanvragen van Tozo 4 waren dus dezelfde als voor Tozo 3.

Vanaf 1 juli 2021 tot 1 oktober 2021 gold Tozo 5. Daarna is er geen nieuwe Tozo meer gekomen. Ook de voorwaarden voor Tozo 5 waren gelijk aan die van Tozo 3 en 4. Wel is de regeling voor terugbetaling van de lening versoepeld. Ondernemers hoefden hiermee pas te beginnen vanaf 1 juli 2022 en er werd geen rente berekend. De lening moet worden terugbetaald binnen zes jaar na ontvangst ervan.[7] Verder mochten gemeenten bij de aanvraag voor Tozo 5 meer informatie aan ondernemers vragen met als doel dat zij zo snel mogelijk weer op eigen benen konden staan. In de brief van de regering van 27 mei 2021 werd hierover het volgende opgemerkt:

> **"Die ondersteuning die gemeenten hierbij kunnen bieden ziet onder andere op het levensvatbaar houden of maken van de onderneming, scholing, de zoektocht naar een baan in loondienst, en de aanpak van schulden. In dat kader is dan ook besloten om in de Tozo een aanvullende informatieplicht voor ondernemers op te nemen. Gemeenten kunnen die informatieplicht gebruiken om een beter beeld te krijgen van de ondernemers die gebruik maken van de Tozo en van wie er eventueel nog extra ondersteuning nodig heeft."[8]**

Na de stopzetting van de Tozo-regeling wordt bijstand aan zelfstandigen uitsluitend nog verstrekt op grond van het Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz). Vanwege de verwachte instroom werd het Bbz tijdelijk (gedurende het vierde kwartaal van 2021) op drie punten vereenvoudigd:

- Het niet toepassen van de vermogenstoets.
- Het mogelijk maken van het aanvragen van de Bbz-uitkering met terugwerkende kracht (max. twee maanden).
- Het vaststellen van het inkomen en de hoogte van de Bbz-uitkering per kalendermaand (in plaats van per boekjaar) en de directe verstrekking van de Bbz-uitkering om niet (en niet als voorlopige lening).

Met ingang van 1 april 2022 wordt het Bbz weer zonder wijzigingen uitgevoerd.[9]

6 Kamerbrief 21 januari 2021, "Noodpakket banen en economie", EK 2020-2021, nr. AB, p. 16.
7 Aanvankelijk was dit 1 januari 2022 en moest de lening binnen vijf jaar worden terugbetaald, maar deze voorwaarden zijn in december 2021 door de regering verruimd. Zie de Kamerbrief van 21 december 2021, "Noodpakket banen en economie", TK 2021-2022, nr. 466, p. 5.
8 Kamerbrief 27 mei 2021, "Noodpakket banen en economie", TK 2020-2021, nr. 314, pp. 17-18.
9 Kamerbrief 21 december 2021, "Noodpakket banen en economie", TK 2021-2022, nr. 466, p. 4.

TOGS-TVL (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 – Tegemoetkoming Vaste Lasten)

Bij de aanvang van de eerste lockdown werd een voorziening getroffen in de vorm van een gift van € 4.000 voor de eerste nood voor ondernemers die direct werden getroffen door overheidsmaatregelen en daardoor hun omzet geheel of grotendeels zagen wegvallen.[10] Het op 17 maart 2020 aangekondigde noodpakket is nadien uitgewerkt in de TOGS: de Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren Covid-19.[11] De TOGS liep van 15 maart 2020 tot en met 15 juni 2020. De TOGS kon tot en met 26 juni 2020 aangevraagd worden bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (Rvo.nl). Via de TOGS kon een specifieke groep getroffen ondernemers een eenmalige tegemoetkoming krijgen van € 4.000 netto, waarmee ze hun vaste lasten konden betalen, zoals de huur van een bedrijfspand. Bedrijven kwamen in aanmerking als ze aan de voorwaarden voldeden en als ze binnen de werkingssfeer van de regeling vielen, dat wil zeggen een bepaalde SBI-code hadden (per 29 april 2020). Vooral kappers en ondernemers in de horeca hebben gebruik gemaakt van de regeling. Bijna 25% van de TOGS-uitkeringen is naar hen gegaan.

De TOGS is opgevolgd door de TVL, de Tegemoetkoming Vaste Lasten. TVL 1 liep van 1 juni tot en met 30 september 2020[12] en is vervolgens verlengd met TVL Q4 2020 (1 oktober 2020–31 december 2020), TVL Q1 2021 (1 januari 2021-31 maart 2021), TVL Q2 2021 (1 april tot en met 30 juni 2021) en TVL Q3 2021 (1 juli 2021-30 september 2021). TVL Q2 2021 kon worden aangevraagd van 25 juni tot 20 augustus 2021 en TVL Q3 2021 kon worden aangevraagd tot en met 29 oktober 2021. Per 1 oktober 2021 is de TVL komen te vervallen.[13]

De TVL zoals die gold tot en met 31 augustus 2021, hielp mkb-bedrijven en zelfstandig ondernemers bij het betalen van een deel van hun vaste lasten, exclusief loonkosten. Het kon daarbij gaan om lasten als huur, abonnementen, verzekeringen, e.d. Bedrijven kwamen ervoor in aanmerking als ze minimaal 30% omzetverlies leden, vóór 30 juni 2020 waren opgericht, waren ingeschreven bij het Handelsregister en een fysiek vestigingsadres hadden. Onder TVL 1 was de tegemoetkoming minimaal € 1.000 en maximaal € 50.000. Later is dat minimaal € 1.500 en maximaal € 1,2 miljoen geworden. Bedrijven die aan de voorwaarden van de TVL voldeden, moesten voor iedere periode een nieuwe aanvraag doen bij uitvoerder RVO.nl.

10 Kamerbrief 17 maart 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2020, 35420, nr. 2, p. 7.
11 Kamerbrief 27 maart 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2020, 35420, nr. 6, pp. 2-3.
12 Eerst liep de TVL tot 1 september 2020, maar deze periode is met een maand verlengd tot 1 oktober 2020. Zie de Kamerbrief d.d. 28 mei 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2020, 35420, nr. 42, p. 2.
13 Medio november 2021 is de TVL in nieuwe vorm heringevoerd. Dit valt echter buiten het bestek van deze rapportage.

TONK (Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten)

In december 2020 formuleerde de regering de uitgangspunten voor een voorziening voor huishoudens die als gevolg van de coronacrisis te maken kregen met een onvoorzienbare en onvermijdelijke terugval in hun inkomen, daardoor noodzakelijke kosten zoals woonlasten niet meer konden betalen en voor wie andere regelingen niet of onvoldoende uitkomst boden.[14] Deze regeling, de Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten (TONK), is op gemeenteniveau verder uitgewerkt. Voor de TONK is gebruik gemaakt van de bijzondere bijstand (art. 35 lid 1 Participatiewet). Gemeenten moesten zelf beleidsregels voor de TONK opstellen op basis van de Participatiewet. Ook konden zij de regeling met terugwerkende kracht toekennen. Uiteindelijk gold de TONK van 1 januari 2021 tot en met 30 september 2021.

De TONK vertoonde gelijkenissen met de Woonkostentoeslag (WKT). Ook die toeslag is een vorm van bijzondere bijstand. De TONK kende echter een eenvoudiger uitvoering dan de WKT. Verder wordt bij aanvraag van een WKT meestal van de aanvrager verlangd dat hij of zij op zoek gaat naar een goedkopere woning en kan WKT alleen verkregen worden voor een huurwoning als de huur hoger is dan de huurtoeslaggrens. Voor TONK golden dit soort aanvullende eisen niet. Zowel TONK als WKT zijn regelingen die door gemeentes worden uitgevoerd, zodat de voorwaarden voor toekenning per gemeente kunnen verschillen.

TONK kon ook worden aangevraagd door ondernemers voor wie de Tozo of andere regelingen te weinig soelaas boden. Uitgangspunt van de regeling was dat TONK niet hoefde te worden terugbetaald, maar de gemeente mocht als voorwaarde stellen dat dit wel gebeurde, als zij vond dat de aanvrager op korte termijn voldoende geld zou hebben of krijgen om de TONK terug te betalen. De TONK werd in dat geval als lening verstrekt.

Leningen

Tijdens de coronacrisis zijn verschillende regelingen getroffen voor het tegen gunstiger voorwaarden kunnen afsluiten van een lening of het later of tegen een lagere rente mogen aflossen van een lening. De belangrijkste regelingen waren de BMKB, de KKC, de GO-regeling, Qredits en de COL. Een uitwerking van de voorwaarden van deze leningen is opgenomen in bijlage 2.

14 Kamerbrief 9 december 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2020-2021, 35420, nr. 237, pp. 11-12.

Overige regelingen

Naast de hier besproken regelingen zijn er nog verschillende andere regelingen geweest om ondernemers en burgers financieel tegemoet te komen tijdens de coronacrisis. Hiertoe behoorden onder meer verschillende sectorspecifieke regelingen. Zo waren er voorzieningen voor de landbouw-, tuinbouw- en visserijsector, de culturele en creatieve sector, de sportsector en reisorganisaties. Omdat deze regelingen niet direct van belang zijn voor dit onderzoek, worden deze verder niet besproken. Daarnaast is nog een aantal regelingen getroffen die van minder belang zijn voor dit onderzoek en daarom in bijlage 2 worden besproken.

Hoofdstuk 3

De gevolgen van de coronacrisis voor zelfstandigen

Inleiding

De economische effecten van de coronacrisis verschilden sterk van die van voorgaande (economische) crises, zoals de Grote Recessie van 2019-2013, doordat bepaalde sectoren veel zwaarder werden getroffen door de lockdowns en andere beperkende maatregelen dan andere sectoren. Vooral de zelfstandigen die in deze sectoren werkzaam waren, ondervonden hiervan zware gevolgen. Terwijl de banen van veel werknemers – vooral die met een vast contract – behouden bleven dankzij de NOW-steunmaatregelen, konden zelfstandigen alleen een (gedeeltelijke) inkomenscompensatie ontvangen voor het (grotendeels) wegvallen van hun werkzaamheden en inkomsten. Anders gezegd: terwijl de noodmaatregelen voor werknemers waren gericht op baanbehoud, waren die voor zelfstandigen alleen gericht op gedeeltelijke compensatie van het inkomensverlies.
Tussen de zelfstandigen onderling bestonden grote verschillen in de mate waarin de crisis hun werkzaamheden raakte. In dit hoofdstuk analyseren we deze verschillen met behulp van gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS van 2019 en 2020. Doordat de EBB gegevens op kwartaalbasis bevat, kunnen we de ontwikkeling in de vier kwartalen van 2020 in beeld brengen en vergelijken met overeenkomstige kwartalen in 2019. Bovendien kunnen we over 2020 individuele zelfstandigen in de loop van de tijd volgen, doordat de respondenten van de EBB in vier opeenvolgende kwartalen worden geïnterviewd.

Welke zelfstandigen ondervonden de grootste terugval in gewerkte uren?

Helaas waren er op het moment van ons onderzoek nog geen gegevens beschikbaar over de inkomsten van zelfstandigen tijdens de Covid-19 pandemie. Daarom analyseren we in deze en de volgende paragraaf het effect van de crisis op het aantal gewerkte uren van zelfstandigen. Deze gegevens kunnen worden ontleend aan de doorlopende Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS.

De analyse van EBB-gegevens in deze paragraaf beperkt zich tot personen die in hun belangrijkste werkkring als zelfstandige werkzaam zijn. De belangrijkste werkkring is in dit verband de werkkring waarin zij gemiddeld de meeste uren werken. Iemand die zowel als zelfstandige als in loondienst werkt, wordt dus alleen meegeteld als zij/hij doorgaans meer uren als zelfstandige werkt dan als werknemer.

In de EBB wordt aan respondenten niet alleen naar het aantal uren in een 'normale' of 'gemiddelde' werkweek gevraagd, maar ook naar het aantal uren dat zij

in de week vóór de enquête feitelijk hebben gewerkt.[15] Het antwoord op deze vraag gebruiken we om de gevolgen van de coronacrisis op het aantal gewerkte uren van zelfstandigen in beeld te brengen.

In Tabel 1 vergelijken we het aantal uren dat de zelfstandigen in de vier kwartalen van 2020 en in de eerste twee kwartalen van 2021[16] in de week vóór de enquête werkten, met het aantal uren dat zij in de overeenkomstige kwartalen in 2019 werkten. We vergelijken overeenkomstige kwartalen in deze twee jaren zodat het verschil niet het gevolg kan zijn van een seizoenpatroon in het aantal gewerkte uren, maar hoogstwaarschijnlijk valt toe te schrijven aan de coronacrisis.

Tabel 1 Gemiddeld aantal gewerkte uren per week van zelfstandigen per kwartaal in 2019, 2020 en de eerste helft van 2021 en mutatie ten opzichte van overeenkomstige kwartaal in 2019

	Eerste kwartaal	Tweede kwartaal	Derde kwartaal	Vierde kwartaal
2019	35,4	37,4	33,8	38,0
2020	33,8	31,9	32,3	34,8
2021	32,5	34,4		
Mutatie in uren 2019-2020	-1,6	-5,5	-1,5	-3,2
Mutatie in %	-4,5	-14,7	-4,6	-8,5
Mutatie in uren 2019-2021	-2,9	-3,0		
Mutatie in %	-8,3	-8,0		

Bron: CBS (EBB-microdata 2019-2021)

We zien dat zelfstandigen in het eerste kwartaal van 2020 gemiddeld al 1,6 uren per week minder werkten dan in het eerste kwartaal van 2019. In het tweede kwartaal was het gemiddelde aantal uren 5,5 minder dan een jaar eerder. In het derde kwartaal, toen veel beperkende maatregelen tijdelijk waren opgeheven, bleef het urenverlies beperkt tot 1,5. Dit wordt ook verklaard door het feit dat veel vakanties in dit kwartaal vallen, waardoor veel zelfstandigen ook in een 'normaal' jaar zoals 2019 in dit kwartaal al minder uren werken. In het laatste kwartaal, waarin opnieuw beperkende maatregelen werden afgekondigd, lag het gemiddelde aantal uren per week weer 3,2 uren lager dan een jaar eerder. Ook in de eerste twee kwartalen van 2021 was het aantal gewerkte uren nog fors lager dan in de overeenkomstige kwartalen van 2019. In relatieve termen bedroeg de terugval in gewerkte uren in het eerste en derde kwartaal van 2020 circa 4,5%, in het tweede kwartaal bijna 15% en in het vierde kwartaal bijna

15 Dit wordt zowel voor de eerste als de tweede werkkring gevraagd. Alleen als de zelfstandige ook in de tweede werkkring als zelfstandige werkt hebben we beide aantallen opgeteld; in andere gevallen gebruiken we alleen het aantal uren in de eerste werkkring (waarin men als zelfstandige werkt).
16 Gegevens over het laatste half jaar van 2021 waren ten tijde van het onderzoek nog niet beschikbaar.

9%. Ook in de eerste twee kwartalen van 2021 lag het aantal gewerkte uren nog zo'n 8% lager dan twee jaar eerder.

Tabel 2 Gemiddelde aantal gewerkte uren per week in het tweede kwartaal van 2019 en 2020 van zelfstandigen naar beroep en bedrijfstak

	2019	2020	Mutatie in uren	Mutatie in %
Totaal	37,4	31,9	-5,5	-14,7
01-Pedagogische beroepen	26,2	21,1	-5,1	-19,6
02-Creatieve en taalkundige beroepen	32,8	22,5	-10,4	-31,6
03-Commerciële beroepen	39,9	35,3	-4,5	-11,4
04-Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	33,2	28,6	-4,6	-13,8
05-Managers	47,0	43,0	-4,0	-8,5
06-Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	34,4	33,6	-0,8	-2,3
07-Technische beroepen	40,5	37,3	-3,2	-7,8
08-ICT beroepen	37,5	33,2	-4,3	-11,6
09-Agrarische beroepen	52,2	50,1	-2,1	-4,1
10-Zorg en welzijn beroepen	31,5	25,9	-5,6	-17,7
11-Dienstverlenende beroepen	31,2	22,1	-9,2	-29,4
12-Transport en logistiek beroepen	43,1	32,6	-10,5	-24,3
13-Overig	43,6	35,7	-7,8	-18,0
A Landbouw, bosbouw en visserij	50,5	49,9	-0,6	-1,2
B-E Nijverheid (geen bouw) en energie	40,4	36,3	-4,1	-10,1
F Bouwnijverheid	41,8	40,0	-1,8	-4,3
G Handel	42,1	36,8	-5,3	-12,6
H Vervoer en opslag	44,7	35,9	-8,9	-19,8
I Horeca	46,3	32,0	-14,2	-30,8
J Informatie en communicatie	36,5	33,1	-3,4	-9,2
K Financiële dienstverlening	38,5	40,2	1,7	4,4
L Verhuur en handel van onroerend goed	35,0	28,7	-6,3	-18,1
M-N Zakelijke dienstverlening	35,7	29,9	-5,8	-16,2
O-Q Overheid en zorg	30,5	24,6	-5,8	-19,2
P Onderwijs	27,4	20,3	-7,1	-25,9
Q Gezondheids- en welzijnszorg	31,9	26,4	-5,6	-17,5
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	32,4	22,4	-10,1	-31,0

Bron: CBS (EBB-microdata 2019-2020)

Zoals op grond van de impact van de coronamaatregelen op verschillende economische activiteiten te verwachten was, verschilt de terugval in gewerkte uren sterk tussen beroepen. Als we ons beperken tot het tweede kwartaal van 2020, waarin de effecten van de maatregelen het grootst waren, zien we dat in creatieve en taalkundige beroepen, dienstverlenende beroepen en transport- en logistieke beroepen het aantal gewerkte uren met gemiddeld 10 per week terugviel, oftewel zo'n 25 à 30% van de normale werktijd (Tabel 2). In beroepen voor

het openbaar bestuur en veiligheidsberoepen verminderde het aantal gewerkte uren nauwelijks. Ook in de agrarische beroepen was het effect klein. Het lijkt misschien merkwaardig dat ook in de zorg- en welzijnberoepen het aantal uren fors is verminderd, terwijl de zorgsector juist overbelast raakte tijdens de coronacrisis. Zelfstandigen in deze sector werken echter ook veelal in therapeutische beroepen, zoals fysiotherapeut, die tijdens de lockdowns tijdelijk hun werkzaamheden niet konden uitvoeren.
Bij de verdeling over sectoren zien we een vergelijkbaar beeld: vooral in de horeca en in de sector cultuur, recreatie en overige dienstverlening daalde het aantal gewerkte uren sterk, met respectievelijk 14 uur en 10 uur per week in het tweede kwartaal van 2020. Ook in de sector vervoer en opslag en in het onderwijs liep het aantal gewerkte uren sterk terug. Zelfstandigen in de financiële dienstverlening werkten in het tweede kwartaal van 2020 gemiddeld echter iets meer uren dan in het tweede kwartaal van 2019. In de landbouw, bosbouw en visserij nam het aantal gewerkte uren slechts heel licht af.

Tabel 3 Verdeling van zelfstandigen over de verandering van het aantal gewerkte uren t.o.v. het gebruikelijke aantal uren in het eerste kwartaal van 2020 (%)

	Tweede kwartaal	Derde kwartaal	Vierde kwartaal
<-32 uur	7,4	10,1	4,9
-32 tot -16 uur	13,8	11,4	8,8
-16 tot -9 uur	13,5	10,3	9,8
-8 tot -5 uur	7,5	7,4	8,6
-4 tot -1 uur	6,0	5,9	6,3
0 uur	34,4	35,7	35,4
+1 tot +4 uur	3,2	4,0	5,6
+5 tot +8 uur	4,0	4,7	6,2
+9 tot +16 uur	5,6	5,3	8,0
>+16 uur	4,7	5,2	6,4
Totaal	100,0	100,0	100,0
Minder uren	48,2	45,2	38,4
Gelijk	34,4	35,7	35,4
Meer uren	17,4	19,2	26,2

Bron: CBS (EBB-microdata 2019-2020)

In Tabel 3 laten we op een andere manier zien hoe sterk de gevolgen van de coronacrisis tussen zelfstandigen verschilden, door de verdeling in de verandering van het aantal uren in beeld te brengen. Bijna de helft van de zelfstandigen werkte als gevolg van de coronacrisis in het tweede kwartaal van 2020 minder uren dan gebruikelijk. In het derde en vierde kwartaal nam dit aandeel iets af tot 38%. Van degenen die in het tweede en derde kwartaal minder uren werkten, zag bijna de helft het aantal gewerkte uren per week met meer dan 16 (dus ruwweg twee werkdagen) teruglopen. Opvallend is dat in het derde kwartaal het aandeel zelfstandigen dat de hoeveelheid werk met meer dan 32 uur (vier

werkdagen) zag afnemen, het grootst was, namelijk een op tien. Iets meer dan een op de drie zelfstandigen ondervond geen verandering in het aantal gewerkte uren. Een op de zes zelfstandigen werkte in het tweede kwartaal van 2020 juist meer uren dan gebruikelijk. In het vierde kwartaal was dit toegenomen tot ruim een kwart.

Tabel 4 Gemiddelde aantal gewerkte uren per week in het tweede kwartaal van 2019 en 2020 van zelfstandigen naar achtergrondkenmerken

	2019	2020	Mutatie in uren	Mutatie in %
Totaal	37,4	31,9	-5,5	-14,7
Man	41,9	37,2	-4,7	-11,2
Vrouw	29,9	23,0	-6,9	-23,0
15 tot 25 jaar	24,1	26,2	2,0	8,5
25 tot 35 jaar	38,6	33,3	-5,3	-13,8
35 tot 45 jaar	39,7	33,9	-5,7	-14,5
45 tot 55 jaar	41,3	34,3	-7,0	-16,9
55 tot 65 jaar	37,5	32,4	-5,1	-13,7
65 tot 75 jaar	22,5	19,5	-3,0	-13,2
Nederlandse achtergrond	37,3	32,5	-4,8	-12,9
Niet-westerse migratie-achtergrond	40,2	30,9	-9,3	-23,1
Westerse migratieachter-grond	34,8	28,7	-6,1	-17,6
Eenpersoonshuishouden	36,3	29,1	-7,1	-19,7
Alleenstaande ouder	37,5	28,5	-9,0	-24,0
Lid van een ouderpaar	39,6	35,0	-4,6	-11,6
Lid van een paar (geen ouder)	35,3	29,6	-5,7	-16,2
Overig	34,9	29,6	-5,3	-15,1
Laag opgeleid	38,4	33,3	-5,1	-13,3
Middelbaar opgeleid	38,6	32,6	-6,0	-15,5
Hoog opgeleid	35,4	30,2	-5,2	-14,7
Normale aantal werkuren per week				
0 – 11 uur	10,9	7,6	-3,3	-30,4
12 – 23 uur	20,7	16,8	-3,9	-18,7
24 – 34 uur	29,8	26,4	-3,4	-11,5
35 uur en meer	46,8	41,8	-5,0	-10,8

Bron: CBS (EBB-microdata 2019-2020)

De sociaal-demografische kenmerken van zelfstandigen – zoals sekse, leeftijd en opleidingsniveau – verschillen tussen beroepen en sectoren. Het is dus aannemelijk dat de terugval in gewerkte uren verschillend uitpakte voor zelfstandigen met verschillende persoonskenmerken. Tabel 4 geeft hiervan een

beeld. We concentreren ons weer op het tweede kwartaal van 2020, toen het aantal gewerkte uren het sterkst terugliep. Vrouwelijke zelfstandigen werden zwaarder getroffen door de coronacrisis dan mannen. Terwijl mannen in het tweede kwartaal van 2020 gemiddeld 4,7 uur minder werkten dan een jaar eerder, was dit voor vrouwen bijna anderhalf maal zoveel, namelijk 6,9 uur. Procentueel gezien was de terugval voor vrouwen zelfs tweemaal zo groot, doordat zij doorgaans al minder uren werkten dan mannen. Naar leeftijd zien we niet veel verschil, met uitzondering van de kleine groep van zelfstandigen onder 25 jaar, die in het tweede kwartaal gemiddeld 2 uur méér werkte dan een jaar eerder.[17] Zelfstandigen van 45 tot 55 jaar ondervonden de grootste terugval in het aantal gewerkte uren.
Zelfstandigen met een niet-westerse migratieachtergrond werden veel sterker door de crisis getroffen dan zelfstandigen zonder migratieachtergrond. De eerste groep werkte in het tweede kwartaal van 2020 gemiddeld 9,3 uur minder dan een jaar eerder, de laatste groep 4,8 uur minder. Zelfstandigen met een westerse migratieachtergrond nemen een tussenpositie in.

Alleenstaanden en vooral alleenstaande ouders ondervonden een aanmerkelijk grotere terugval in het aantal gewerkte uren dan samenwonenden. Er is nauwelijks verschil naar opleidingsniveau: de gevolgen waren vergelijkbaar voor laagopgeleide, middelbaar opgeleide en hoogopgeleide zelfstandigen.
Voor zelfstandigen die gewoonlijk minimaal 35 uur per week werkten, viel het aantal gewerkte uren wat sterker terug dan voor zelfstandigen die parttime werkten. De relatieve (procentuele) terugval in aantal uren was echter veruit het grootst voor de zelfstandigen die al de minste uren werkten.
Samenvattend zien we dat vrouwelijke, 45- tot 55-jarige, niet-westerse zelfstandigen en zelfstandigen zonder partner de zwaarste klappen kregen van de crisis, maar dat er weinig verschil is naar opleidingsniveau.

Regressieanalyses

Omdat de sociaal-demografische kenmerken en het beroep en de sector met elkaar samenhangen, is nog niet duidelijk welke kenmerken het sterkst de impact van de crisis bepaalden. Is het aantal gewerkte uren van vrouwen sterker verminderd dan van mannen omdat zij vaak in sectoren of beroepen werken die zwaar door de crisis zijn getroffen of is er een andere reden waarom vrouwen een sterkere terugval in aantal gewerkte uren hebben ondervonden? Vergelijkbare vragen kunnen we stellen over de verschillen tussen leeftijdsgroepen en tussen zelfstandigen met en zonder migratieachtergrond. Omdat we van de respondenten gegevens voor verschillende kwartalen hebben, kunnen we op

17 Let wel, hier worden 15- tot 25-jarigen in 2020 vergeleken met dezelfde leeftijdsgroep in 2019. Het gaat dus niet om dezelfde personen, aangezien deze in 2020 een jaar ouder waren. De toename in het aantal gewerkte uren kan dus niet worden verklaard uit het feit dat deze personen in het afgelopen jaar als zelfstandige zijn begonnen te werken.

individueel niveau de terugval in het aantal uren relateren aan de sociaal-demografische kenmerken. We vergelijken hierbij, anders dan hierboven, het feitelijke aantal gewerkte uren in het tweede, derde en vierde kwartaal van 2020 met het aantal uren dat men in het eerste kwartaal van 2020 opgaf als het 'normale' of 'gemiddelde' aantal gewerkte uren. Met een aantal regressieanalyses verklaren we dit verschil in aantal uren voor ieder kwartaal uit de verschillende kenmerken van de respondenten.[18] In Tabel 5 zijn de resultaten weergegeven. Hierin vermelden we het effect van verschillende kenmerken op de verandering in het aantal gewerkte uren ten opzichte van het eerste kwartaal van 2020 als gecorrigeerd wordt voor het effect van andere kenmerken.
We beginnen met een analyse (nummer 1) waarin we de verandering in het aantal gewerkte uren alleen verklaren uit het beroep van de zelfstandige en de sector waarin deze werkt, waarbij we rekening houden met verschillen tussen de kwartalen.

Tabel 5 Gecorrigeerd effect van persoonskenmerken op verandering in het aantal uren t.o.v. het eerste kwartaal van 2020

	1	2	3
Kwartaal			
Tweede kwartaal	-5,58	-5,75	-5,77
Derde kwartaal	-6,60	-6,74	-6,72
Vierde kwartaal	-2,76	-2,77	-2,75
Beroepsklasse			
Pedagogische beroepen	0,14	0,09	-0,44
Creatieve en taalkundige beroepen	-2,97	-2,28	-2,20
Commerciële beroepen	0,70	0,58	0,60
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	0,07	-0,23	-0,25
Managers	1,22	1,25	1,45
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0,57	0,22	0,21
Technische beroepen	0,11	0,26	0,45
ICT beroepen	2,18	2,22	2,60
Agrarische beroepen	2,91	2,78	2,68
Zorg en welzijn beroepen	-0,36	-0,48	-0,56

18 Bij een lineaire regressieanalyse worden de resultaten vaak sterk beïnvloed door zogenaamde 'outliers', dat zijn individuele gevallen die sterk afwijken van het gemiddelde patroon. Om de invloed van outliers te beperken hebben we ook een regressieanalyse uitgevoerd op basis van de logaritme van de verandering van het aantal uren, zodat grote veranderingen minder zwaar wegen. Omdat de logaritme alleen kan worden berekend voor positieve waarden, hebben we bij een afname van het aantal uren de logaritme genomen van de absolute waarde van de afname en deze met -1 vermenigvuldigd. In formule: log(mut_uren)=-log(-mut_uren). Als er geen verandering was in het aantal uren hebben we de logaritme gelijk aan 0 verondersteld. Omdat de logaritme van 1 ook gelijk is aan 0, hebben we bij de logaritme van positieve c.q. negatieve veranderingen in het aantal uren 1 opgeteld c.q. afgetrokken (dus we hebben voor een afname met 1 uur de logaritme gelijk aan -1 gesteld). Deze alternatieve analyse levert kwalitatief dezelfde resultaten op als de hier gepresenteerde analyse. Het belangrijkste verschil is dat er bij de analyse van de logaritme geen significant verschil meer is tussen mannen en vrouwen.

	1	2	3
Dienstverlenende beroepen	-1,97	-1,75	-1,89
Transport en logistiek beroepen	0,29	-0,26	-0,59
Overig	-2,51	-1,52	-1,41
Bedrijfstak			
Landbouw, nijverheid, energie	1,77	1,81	1,84
Handel	0,05	0,25	0,01
Vervoer	-0,87	-0,78	-0,14
Horeca	-3,65	-3,70	-3,91
Informatie en communicatie	-1,33	-1,58	-1,59
Financiële dienstverlening en verhuur o.g.	1,43	1,79	2,11
Zakelijke dienstverlening	-0,19	-0,04	0,08
Openbaar bestuur en onderwijs	-2,41	-3,28	-3,09
Zorg en welzijn	-1,01	-0,66	-0,80
Cultuur, recreatie, overige diensten	-0,03	0,17	0,00
Onbekend	2,08	0,57	0,36
Normale of gemiddelde aantal werkuren per week			
0 – 11 uur		-2,83	-3,64
12 – 23 uur		0,08	-0,21
24 – 34 uur		-0,25	-0,38
35 uur en meer		0,77	1,07
Positie in de 1e werkkring			
Zzp'er eigen arbeid		-0,28	-0,14
Zzp'er producten		-0,53	-0,60
Zmp'er		-0,63	-0,59
Meewerkend gezinslid		2,66	1,82
Overige zelfstandigen		3,62	2,99
2e werkkring			
Geen		0,34	0,33
Werknemer		-6,40	-6,57
Zelfstandige		-0,27	-0,07
Anciënniteit in jaren		-0,17	*-0,09*
Anciënniteit kwadraat in jaren/100		0,34	*0,17*
Geslacht			
Man			
Vrouw			1,42
Leeftijdsklasse			
15 tot 25 jaar			4,72
25 tot 35 jaar			0,44
35 tot 45 jaar			0,04
45 tot 55 jaar			-1,17

	1	2	3
55 tot 65 jaar			-0,18
65 tot 75 jaar			1,97
75 jaar of ouder			3,42
Herkomstgroepering			
Nederlandse achtergrond			*0,05*
Niet-westerse migratieachtergrond			*-0,68*
Westerse migratieachtergrond			*-0,10*
Positie in het huishouden			
Eenpersoonshuishouden			-1,65
Alleenstaande ouder			-2,45
Lid van een ouderpaar			0,39
Lid van een paar (geen ouder)			-0,09
Overig			1,36
Opleidingsniveau			
Laag			*-0,30*
Middelbaar			*0,04*
Hoog			*0,01*

Bron: CBS (EBB-microdata 2020)
Noot: Cursief: niet significant verschillend bij p<0,05.

We zien allereerst dat het gemiddelde aantal gewerkte uren per week in het tweede en derde kwartaal zo'n zes uur kleiner was dan wat in het eerste kwartaal als het 'normale' of 'gemiddelde' aantal uren werd opgegeven en in het vierde kwartaal bijna drie uur. Dit verschilt van de cijfers in Tabel 1 omdat we nu de kwartalen niet op jaarbasis vergelijken, maar met het normale aantal uren in het eerste kwartaal van 2020. Het is dus niet uit te sluiten dat deze verschillen ten dele op een seizoenpatroon duiden. Vervolgens zien we in de tabel of personen met verschillende kenmerken een grotere (minteken) of kleinere (plusteken) achteruitgang in aantal uren hebben ondervonden als wordt gecorrigeerd voor het effect van de andere kenmerken. Als we deze waarden optellen bij de waarden voor de drie kwartalen vinden we de totale geschatte terugval in uren voor de betreffende groep in ieder kwartaal.
Net als in Tabel 2 zien we aanzienlijke verschillen tussen beroepen en sectoren. Zelfstandigen met een creatief of taalkundig beroep, een dienstverlenend beroep en een overig beroep ondervonden de grootste terugval in aantal uren. Bij de ICT-beroepen en agrarische beroepen was de terugval het kleinst. Naar sector bezien was de terugval veruit het grootst in de horeca en daarna in het openbaar bestuur en het onderwijs, en het kleinst in landbouw, nijverheid en energie en in de financiële dienstverlening en verhuur van onroerend goed. Men dient zich te realiseren dat beroep en bedrijfstak samenhangen, waardoor het soms lastig is te bepalen of de teruggang in uren vooral wordt bepaald door het beroep dan wel door de bedrijfstak. Zo zullen zelfstandigen met een dienstverlenend beroep in de horeca vaak een extra grote terugval in uren hebben doorgemaakt.

In de tweede analyse hebben we vier kenmerken van het werk van de zelfstandige toegevoegd, namelijk het normale aantal gewerkte uren per week, het soort zelfstandige, de vraag of de zelfstandige een tweede werkkring heeft waarin deze hetzij als zelfstandige hetzij als werknemer in loondienst werkt, en het aantal jaren dat de zelfstandige in dezelfde werkkring werkt. Bij het soort zelfstandige wordt onderscheid gemaakt tussen zzp'ers die hun arbeid aanbieden, zzp'ers die producten leveren, zelfstandigen met personeel (zmp'ers), meewerkende gezinsleden (d.w.z. dat zij meewerken in het bedrijf of de praktijk van hun partner of hun ouder(s)) en overige zelfstandigen (personen met inkomen uit overige arbeid, freelancers en alfahulpen). Alle vier kenmerken hebben een significant effect op de verandering in het aantal gewerkte uren.
In tegenstelling tot wat we eerder zagen is de vermindering van het aantal uren veruit het grootst voor zelfstandigen die normaal minder dan 12 uur per week werken. De zelfstandigen die normaal 35 uur per week of meer werken, ondervonden juist de kleinste terugval in aantal uren. De zelfstandigen die normaal minder dan 12 uur werken, verloren gemiddeld 3,6 uren meer aan werk dan de zelfstandigen die in voltijd werken.
De verschillen tussen de twee soorten zzp'ers en de zmp'ers zijn klein. Dat zelfstandigen met personeel een ongeveer even grote terugval in uren hebben ondervonden als zzp'ers, betekent dat de zelfstandigen met personeel de teruggang in de hoeveelheid werk blijkbaar niet hebben opgevangen door werkzaamheden van hun personeel over te nemen en het personeelsbestand in te krimpen. De terugval in uren van meewerkende gezinsleden en overige zelfstandigen was echter drie à vier uur kleiner. Bij meewerkende gezinsleden suggereert dit, dat zelfstandigen die samen met hun partner en/of hun kind(eren) een bedrijf runnen, meer mogelijkheden hebben gehad om de terugval in uren op te vangen. In de volgende paragraaf gaan we hier wat dieper op in.
De zelfstandigen die een tweede werkkring hebben, ondervonden een grotere terugval in uren dan degenen die geen tweede werkkring hebben. Dit geldt vooral voor zelfstandigen die daarnaast als werknemer in loondienst werken (ongeveer 5% van alle zelfstandigen): zij zagen het gewerkte aantal uren *als zelfstandige* gemiddeld met bijna 7 uur meer teruglopen dan de zelfstandigen zonder tweede werkkring. Als we de verandering in het totale aantal gewerkte uren analyseren, inclusief de uren die men als werknemer werkt, dan blijkt de terugval in uren van zelfstandigen die een tweede werkkring als werknemer hebben, juist bijna drie uur kleiner te zijn dan van zelfstandigen zonder tweede werkkring (niet in de tabel). Zelfstandigen die ook in loondienst werken, zijn er dus blijkbaar vaak in geslaagd het aantal uren dat zij als werknemer werken uit te breiden, waardoor dit ongeveer de helft van de terugval in uren als zelfstandige compenseert.
Zelfstandigen die een tweede werkkring hebben waarin zij ook als zelfstandige werken, hebben gemiddeld een iets grotere terugval in totaal aantal gewerkte uren (0,6 uur per week) ondervonden dan zelfstandigen zonder tweede werkkring. Dit suggereert dat spreiding van de werkzaamheden als zelfstandige over

verschillende activiteiten, anders dan men zou verwachten, niet als een buffer heeft gewerkt, maar de kwetsbaarheid van de zelfstandige juist iets heeft vergroot.[19]
Het aantal jaren dat een zelfstandige in dezelfde werkkring werkt, heeft een negatief effect op de verandering in het aantal gewerkte uren: met iedere zes jaar extra aan ervaring in dezelfde werkkring neemt de terugval in uren met één uur toe. Dit effect vlakt wel geleidelijk af:[20] als men langer dan 24 jaar in dezelfde werkkring werkt, wordt de terugval in uren weer iets kleiner. Bij 24 jaar ervaring in de huidige werkkring is de terugval gemiddeld 2 uur groter dan wanneer men pas onlangs in de huidige werkkring is begonnen. Deze uitkomst suggereert dat zelfstandigen die al langere tijd hun huidige werk doen, meer moeite hebben gehad om hun werkzaamheden aan te passen en daarmee het urenverlies te compenseren dan zelfstandigen die hun werk pas kort doen.

In de derde analyse voegen we ook een aantal persoonskenmerken toe: sekse, leeftijd, herkomst, positie in het huishouden en opleidingsniveau. De verschillen tussen mannen en vrouwen, tussen leeftijdsgroepen en tussen verschillende posities in het huishouden zijn statistisch significant, maar de verschillen tussen herkomstgroepen en opleidingsniveaus zijn dat niet.
Anders dan we eerder zagen, blijkt de terugval in uren voor mannen nu gemiddeld anderhalf uur groter te zijn dan voor vrouwen. Dat we eerder bij vrouwen een grotere terugval zagen, heeft dus niet te maken met hun sekse per se, maar met het aantal uren dat zij werken, hun beroep en de sector waarin zij werken.
Naar leeftijd zien we hetzelfde patroon als in Tabel 4: de vermindering in aantal gewerkte uren was het kleinst voor de jongste groep (onder 25 jaar) en de oudste categorie (vanaf 65 jaar) en het grootst voor de 45- tot 55-jarigen.
Alleenstaanden en alleenstaande ouders ondervonden een grotere terugval in gewerkte uren dan paren met en zonder thuiswonenden kinderen.
Hoewel we eerder een groot verschil zagen tussen zelfstandigen met een Nederlandse en met een (niet-westerse) migratieachtergrond, blijkt dit verschil nu niet significant te zijn. Het is dus niet de herkomst als zodanig die de terugval in uren bepaalt, maar het beroep en/of de sector waarin zelfstandigen met een migratieachtergrond werkzaam zijn.
We zagen hiervoor al dat er geen grote verschillen zijn naar opleidingsniveau. Deze analyse bevestigt dit, want de verschillen tussen laag-, middelbaar en hoogopgeleiden zijn verwaarloosbaar klein.

Als we rekening houden met de effecten van de andere werkkenmerken (normale arbeidsduur, tweede werkkring en anciënniteit) en met de persoonskenmerken, blijven de verschillen tussen de sectoren en beroepen vrijwel even groot. Deze verschillen worden dus inderdaad grotendeels verklaard door het feit dat de betreffende sectoren en beroepen zwaar door de crisis getroffen zijn

19 Hierbij past de kanttekening dat de term 'werkkring' bij zelfstandigen niet altijd een duidelijke betekenis heeft. In de Enquête Beroepsbevolking wordt het aan de zelfstandige zelf overgelaten om te bepalen of men een of meerdere werkkringen heeft.
20 Dit is nagegaan door ook het kwadraat van het aantal jaren in de huidige werkkring in de analyse op te nemen.

en minder door andere werkkenmerken en de sociaal-demografische kenmerken van de zelfstandigen die in die beroepen en sectoren werken. Het effect van anciënniteit is echter niet langer significant. Dit suggereert dat niet zozeer het aantal jaren dat men in de huidige werkkring werkt, maar de leeftijd van invloed is op de terugval in het aantal uren.

We hebben dezelfde analyses ook uitgevoerd voor elk van de drie kwartalen afzonderlijk. Dit levert geen wezenlijk verschillende uitkomsten op, maar wel blijken sommige verschillen in een of meer kwartalen niet langer statistisch significant te zijn. Zo zijn – als we ook rekening houden met overige werkkenmerken en persoonskenmerken – de verschillen tussen de beroepsgroepen in het derde en vierde kwartaal niet langer significant, evenmin als de verschillen tussen de sectoren in het derde kwartaal . In het derde kwartaal blijkt met name de vermindering van gewerkte uren in de dienstverlenende beroepen en in de horeca veel kleiner te zijn. Het is aannemelijk dat dit te maken heeft met het feit dat in de zomermaanden de horeca weer (met beperkingen) openging.

Samenvattend concluderen we dat de verschillen in de terugval in aantal gewerkte uren van zelfstandigen in de eerste plaats worden bepaald door het beroep en de sector waarin zij werken. Dit bevestigt de eerdere constatering dat de lockdownmaatregelen voor verschillende beroepen en sectoren heel verschillend hebben uitgewerkt. Zelfstandigen met een creatief, taalkundig of dienstverlenend beroep en zelfstandigen werkzaam in de horeca en bij de overheid en in het onderwijs hebben de effecten van de crisis het sterkst ondervonden. Daarnaast was de terugval in uren het grootst voor de zelfstandigen die al een klein aantal uren werkten. We vonden geen verschil tussen zelfstandigen zonder en met personeel, maar meewerkende gezinsleden lijken minder zwaar getroffen door de crisis. Zelfstandigen die ook een tweede werkkring als werknemer hebben, zijn aanzienlijk minder uren gaan werken als zelfstandige dan zelfstandigen zonder tweede werkkring, maar zijn juist meer uren gaan werken als werknemer, waardoor zij hun totale urenverlies hebben weten te halveren. Als we ook nog rekening houden met andere persoonskenmerken, vinden we dat mannen, zelfstandigen van 45 tot 55 jaar en alleenstaanden en alleenstaande ouders een relatief grote terugval in uren hebben ondervonden. Herkomst en opleidingsniveau blijken geen zelfstandig (direct) effect te hebben op de terugval in het aantal gewerkte uren.

Aanpassingsstrategieën

We constateerden hiervoor dat zelfstandigen die een tweede werkkring als werknemer hebben, het verlies aan gewerkte uren als zelfstandige voor een deel hebben weten te compenseren door meer uren in loondienst te gaan werken.
In deze paragraaf onderzoeken we nog enkele andere aanpassingsstrategieën die de veerkracht van zelfstandigen kunnen hebben vergroot.

Allereerst zijn we nagegaan of sommige zelfstandigen in een ander beroep of een andere sector zijn gaan werken om het verlies aan werk op te vangen.[21] In het tweede kwartaal van 2020 meldde 1,2% van de zelfstandigen in een ander beroep te werken dan in het eerste kwartaal. In het vierde kwartaal was dit toegenomen tot 2,5%. Een verandering van sector kwam minder vaak voor: in het tweede kwartaal van 2020 werkte 0,7% in een andere sector dan in het eerste kwartaal en in het vierde kwartaal 1,0%.
Hielp een verandering van beroep of sector om de terugval in gewerkte uren te beperken? Als we de verandering van beroep en sector toevoegen aan de regressievergelijking, blijkt een verandering van beroep een significant positief effect te hebben: wie van beroep is veranderd, werkte in het tweede tot en met vierde kwartaal gemiddeld 3,2 uur meer per week dan wie niet van beroep wisselde. Een verandering van sector had echter geen effect op het aantal gewerkte uren. Ongeveer de helft van de zelfstandigen die van beroep veranderden, had een tweede werkkring als zelfstandige. Mogelijk gaat het hier om zelfstandigen die van hun tweede werkkring hun eerste werkkring hebben gemaakt en feitelijk dus niet van beroep zijn veranderd.[22] Ongeveer de helft van de beroepswisselaars werkte minder dan vijf jaar in de huidige werkkring. Voor zelfstandigen die nog niet zo lang hun huidige functie uitoefenen is het waarschijnlijk gemakkelijker van beroep te veranderen dan degenen die al lang hetzelfde doen. Het gaat hierbij overigens niet voornamelijk om jonge zelfstandigen: slechts een op de vijf zelfstandigen die van beroep veranderden was jonger dan 35 jaar, de helft was tussen 35 en 55 jaar.

Een andere mogelijke aanpassing is dat men een tweede werkkring heeft gevonden naast de eerste werkkring als zelfstandige. Dit kan zowel een werkkring als zelfstandige als in loondienst zijn. In het tweede kwartaal van 2020 vond 1,2% van de zelfstandigen, een tweede werkkring maar in de volgende twee kwartalen was daar nog maar ongeveer de helft van over. Wie een tweede werkkring vond, werkte gemiddeld wel 10 uur meer dan degenen bij wie zich geen verandering voordeed in de tweede werkkring. Daarmee wisten zij de terugval in uren meer dan volledig te compenseren. Hier tegenover staat dat 2% van de zelfstandigen in het tweede kwartaal van 2020 was gestopt met haar/zijn tweede werkkring; in het derde kwartaal was dit nog 0,7% en in het vierde kwartaal 0,4%. Wie haar/zijn tweede werkkring kwijtraakte, zag het aantal gewerkte uren juist met zo'n 5 uur extra teruglopen. Het vinden of juist het verliezen van een tweede werkkring had dus een groot effect op het aantal gewerkte uren, maar dit betrof slechts een klein percentage van alle zelfstandigen.[23]

21 In de Enquête Beroepsbevolking vraagt het CBS aan de respondenten zowel in welk beroep als in wat voor bedrijf zij werken. We hebben het beroep respectievelijk de bedrijfstak die men in het tweede tot en met vierde kwartaal van 2020 noemde vergeleken met het beroep c.q. de bedrijfstak die men in het eerste kwartaal noemde.
22 Omdat in de EBB alleen voor de eerste werkkring het beroep wordt gevraagd kunnen we helaas niet vaststellen of het 'nieuwe' beroep in de eerste werkkring hetzelfde is als het 'oude' beroep in de tweede werkkring.
23 Vanwege dit kleine aantal kunnen we ook niet verder analyseren welke kenmerken van zelfstandigen het vinden van een tweede werkkring bevorderden.

Een derde mogelijke aanpassing is dat een zelfstandige in loondienst is getreden. In het tweede kwartaal van 2020 was 1,5% van de zelfstandigen in de eerste werkkring werknemer geworden; in het vierde kwartaal was dit toegenomen tot 2,8%. In ruwweg de helft van de gevallen ging het hierbij om een vast dienstverband. Zelfstandigen die in loondienst traden, ondervonden een aanzienlijk kleinere terugval in het (totale) aantal gewerkte uren, zoals blijkt uit Tabel 6. In het tweede kwartaal nam hun aantal gewerkte uren met 4 minder af, in het derde kwartaal met 2 minder en in het vierde kwartaal met ruim 3 uur minder dan van zelfstandigen die als zelfstandige bleven werken.

Tabel 6 Gemiddelde verandering in het aantal gewerkte uren t.o.v. het normale aantal uren in het eerste kwartaal van 2020 van zelfstandigen die als zelfstandige zijn blijven werken en zelfstandigen die in het 2e, 3e of 4e kwartaal in hun eerste werkkring werknemer zijn geworden, 2020

	Tweede kwartaal	Derde kwartaal	Vierde kwartaal
Zelfstandige gebleven	-6,6	-6,5	-2,8
In loondienst getreden	-2,6	-4,4	0,3

Bron: CBS (EBB-microdata 2020)

Zelfstandigen die werknemer worden zijn relatief jong (ongeveer de helft is jonger dan 35 jaar) en waren in twee op de drie gevallen minder dan vijf jaar werkzaam in hun werkkring.

Overigens is ook een aantal zelfstandigen geheel gestopt met werken: in het tweede kwartaal ging het om 2,4% van de zelfstandigen die in het eerste kwartaal nog werkzaam waren; in het vierde kwartaal was dit opgelopen tot 3,7%. Per definitie viel hun gewerkte aantal uren terug naar 0. In een op de drie gevallen betreft het zelfstandigen die 65 jaar of ouder zijn en die dus met pensioen zijn gegaan.
In het vierde kwartaal van 2020 was 6,5% van de zelfstandigen uit het eerste kwartaal niet meer werkzaam als zelfstandige: zij waren ofwel in loondienst getreden (2,8%) ofwel gestopt met werken (3,7%).

Een laatste aanpassingsstrategie die we bespreken is dat de terugval in het aantal gewerkte uren van een zelfstandige geheel of gedeeltelijk werd gecompenseerd doordat andere huishoudensleden meer uren gingen werken. Uiteraard kan hiervan alleen sprake zijn bij zelfstandigen die samen met anderen een huishouden vormen. Het kan hierbij zowel gaan om de partner als om werkende thuiswonende kinderen. We zijn nagegaan hoe de verandering in het aantal gewerkte uren van zelfstandigen samenhangt met de verandering in het aantal gewerkte uren van andere gezinsleden. Uit Tabel 7 blijkt dat er een positieve samenhang is tussen de verandering van het aantal gewerkte uren van de zelfstandige en die van andere huishoudensleden. Zo valt in deze tabel te lezen dat van de zelfstandigen die in het tweede kwartaal minder uren werkten dan gebruikelijk, hun huishoudensleden gemiddeld ook 10 uur minder gingen werken. Van de zelfstandigen die in het tweede kwartaal juist meer uren werkten dan gebruikelijk, gingen de huishoudensleden gemiddeld 2,3 uur minder werken. Als een

zelfstandige een terugval in uren ondervond, gingen de andere huishoudensleden dus relatief veel uren minder werken, terwijl als een zelfstandige meer uren ging werken, de terugval in uren van de andere huishoudensleden kleiner was.

Tabel 7 Gemiddelde verandering in het aantal gewerkte uren van andere huishoudensleden (t.o.v. het normale aantal gewerkte uren in het eerste kwartaal van 2020) naar de verandering in het aantal gewerkte uren van zelfstandigen

Verandering in het aantal gewerkte uren van zelfstandige t.o.v. eerste kwartaal 2020	Tweede kwartaal	Derde kwartaal	Vierde kwartaal
Afname	-10,0	-13,6	-8,9
Gelijk	-4,8	-2,2	-3,8
Toename	-2,3	-3,8	-2,2

Bron: CBS (EBB-microdata 2020)

In Tabel 8 geven we in meer detail de samenhang weer tussen de verandering in het aantal gewerkte uren van de zelfstandige en van diens huishoudensleden in het tweede kwartaal van 2020. We zien dat van de zelfstandigen die meer dan 16 uur aan gewerkte uren hebben verloren, in 34% van de gevallen ook de andere huishoudensleden gezamenlijk meer dan 16 uur in gewerkte uren zijn teruggegaan. In deze huishoudens is het totale aantal gewerkte uren dus met meer dan 32 uur teruggelopen. Het gaat hier om 6% van alle zelfstandigen in een meerpersoonshuishouden. Bij zelfstandigen die evenveel of meer uren zijn gaan werken is in 16 à 17% van de gevallen het aantal gewerkte uren van de andere huishoudensleden met meer dan 16 teruggelopen (dit betreft 9% van alle zelfstandigen). Bij 60% van deze zelfstandigen is het aantal gewerkte uren van de andere huishoudensleden echter gelijk gebleven of toegenomen (deze groep omvat een derde van alle zelfstandigen in een meerpersoonshuishouden).

Tabel 8 Verandering in het aantal gewerkte uren van andere huishoudensleden in het tweede kwartaal van 2020 t.o.v. het normale aantal gewerkte uren in het eerste kwartaal van 2020 naar de verandering in het aantal gewerkte uren van zelfstandigen

	Andere huishoudensleden					
Zelfstandige	<-16 uur	-16 tot -9 uur	-8 tot -1 uur	0 uur	> 0 uur	Totaal
<-16 uur	34	14	14	22	15	100
-16 tot -9 uur	23	17	16	29	15	100
-8 tot -1 uur	20	15	16	27	22	100
0 uur	16	8	14	41	20	100
> 0 uur	17	7	16	26	34	100

Bron: CBS (EBB-microdata 2020)

In Tabel 9 vatten we deze uitkomsten samen, maar nu uitgedrukt in procenten van alle zelfstandigen die deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden. Voor ruim een kwart (28%) van deze zelfstandigen geldt dat zowel hun eigen

aantal gewerkte uren als het aantal gewerkte uren van hun huishoudensleden is afgenomen. Bij 5% van de zelfstandigen is zowel hun eigen aantal uren als dat van hun huishoudensleden toegenomen. In deze gevallen – een derde van de zelfstandigen in een meerpersoonshuishouden – hebben de veranderingen in het aantal uren van de zelfstandige en van diens huishoudensleden elkaar dus versterkt. In een op de zeven gevallen (14%) hebben de veranderingen in het aantal uren van de zelfstandige en van de huishoudensleden elkaar in meerdere of mindere mate gecompenseerd: in 8% van de gevallen is een afname van het aantal uren van de zelfstandige gecompenseerd door een toename van het aantal uren van andere huishoudensleden, terwijl 6% van de zelfstandigen meer uren is gaan werken, terwijl hun huishoudensleden juist minder uren zijn gaan werken. De zelfstandigen die evenveel uren zijn blijven werken (ruim een op de drie zelfstandigen in een meerpersoonshuishouden) hadden tweemaal zo vaak huishoudensleden die minder uren gingen werken als huishoudensleden die meer gingen werken. Samenvattend kunnen we stellen dat de veranderingen in het aantal uren van de zelfstandige en diens huishoudensleden elkaar vaker versterkten dan compenseerden, maar dat er een grote variatie is.

Tabel 9 Verandering in het aantal gewerkte uren van andere huishoudensleden in het tweede kwartaal van 2020 t.o.v. het normale aantal gewerkte uren in het eerste kwartaal van 2020 naar de verandering in het aantal gewerkte uren van zelfstandigen (in % van het totale aantal zelfstandigen dat deel uitmaakt van een meerpersoonshuishouden)

	Andere huishoudensleden			
Zelfstandige	Afname	Gelijk	Toename	Totaal
Afname	28	12	8	48
Gelijk	14	15	7	36
Toename	6	4	5	16
Totaal	48	31	21	100

Bron: CBS (EBB-microdata 2020)

In de vorige paragraaf zagen we dat meewerkende gezinsleden gemiddeld een kleinere terugval in uren ondervonden dan zzp'ers en zmp'ers. Betekent dit nu dat partners die gezamenlijk een bedrijf runnen de terugval in uren hebben weten te beperken? Om dit te onderzoeken maken we onderscheid tussen zelfstandigen van wie een of meer huishoudensleden meewerkende gezinsleden zijn of die zelf meewerkend gezinslid zijn enerzijds en zelfstandigen die zelf geen meewerkend gezinslid zijn en ook geen ander huishoudenslid als meewerkend gezinslid hebben. Gemiddeld nam het aantal gewerkte uren in huishoudens met een meewerkende zelfstandige in het tweede tot en met vierde kwartaal van 2020 inderdaad met zo'n 4,5 uur minder af dan in huishoudens zonder meewerkend gezinslid. Dit is wel gebaseerd op een relatief klein aantal waarnemingen (namelijk 134), zodat deze uitkomst met enige voorzichtigheid moet worden geïnterpreteerd.

Conclusie

De effecten van de coronacrisis en de lockdown-maatregelen van de overheid op de hoeveelheid werk van zelfstandigen lopen sterk uiteen. Bijna de helft van de zelfstandigen zag het aantal gewerkte uren in het tweede kwartaal van 2020 teruglopen, maar een op de zes zelfstandigen had juist meer werk te doen. Het aandeel zelfstandigen dat minder werkte dan in 2019 nam in de loop van 2020 af, tot 38% in het vierde kwartaal, terwijl het aandeel dat meer ging werken groeide naar ruim een kwart. Gemiddeld werkten zelfstandigen in het tweede kwartaal van 2020 5,5 uur (15%) minder dan in het tweede kwartaal van 2019. In het derde kwartaal was dit nog maar anderhalf uur (mede vanwege versoepeling van maatregelen en de vakantieperiode), maar in het vierde kwartaal van 2020 en het eerste kwartaal van 2021 liep dit weer op naar zo'n drie uur (8%). De verandering in het aantal gewerkte uren hing in de eerste plaats af van het beroep van de zelfstandige en de bedrijfstak waarin deze werkzaam is. Dat is begrijpelijk omdat de impact van de lockdowns en andere beperkende maatregelen in sectoren als de horeca, het vervoer en cultuur en recreatie en in dienstverlenende beroepen waarin men direct contact heeft met klanten, veel groter was dan in andere sectoren en beroepen. In het tweede kwartaal van 2020 werkten zelfstandigen in creatieve en taalkundige beroepen, dienstverlenende beroepen en transport- en logistieke beroepen en in de sector cultuur, recreatie en sport gemiddeld 10 uur per week (zo'n 25 à 30%) minder dan normaal. Zelfstandigen in de horeca werkten gemiddeld zelfs 14 uur minder dan normaal. Zelfstandigen in de landbouw werkten echter nauwelijks minder en zelfstandigen in de financiële dienstverlening werkten zelfs ruim 4 uur meer dan een jaar eerder.
We stelden vast dat deze verschillen tussen sectoren en beroepen niet verklaard worden door verschillen in sociaal-demografische kenmerken (zoals geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en herkomst) tussen de zelfstandigen. Het is juist andersom: verschillen tussen mannen en vrouwen en tussen zelfstandigen met een Nederlandse en met een migratieachtergrond worden vooral verklaard doordat zij in verschillende sectoren en beroepen werken. Vrouwelijke zelfstandigen vielen gemiddeld meer terug in gewerkte uren dan mannen, maar dit kan volledig worden verklaard doordat zij in andere sectoren en beroepen en vaker in deeltijd werken. Vrouwen werken dus vaak in sectoren en beroepen die relatief zwaar door de crisis zijn getroffen. Hetzelfde geldt voor zelfstandigen met een niet-westerse migratieachtergrond. Leeftijdsverschillen blijven wel bestaan als we corrigeren voor beroep en sector. De kleine groep van jonge zelfstandigen onder 25 jaar heeft nauwelijks een terugval in uren ondervonden; de grootste terugval deed zich voor bij de 45- tot 55-jarigen. Verder hebben alleenstaanden en alleenstaande ouders een grotere terugval in uren ondervonden dan gehuwde en samenwonende zelfstandigen. Opmerkelijk is dat we geen verschil vinden naar opleidingsniveau: laagopgeleiden hebben dus niet sterker – of juist minder sterk – de gevolgen van de crisis ondervonden dan hoger opgeleiden.
In hoeverre hebben zelfstandigen de vermindering van hun werkzaamheden weten te compenseren, hetzij zelf, hetzij via hun huishoudensleden? Slechts een klein deel van de zelfstandigen is van beroep of sector veranderd (resp. 2,5% en 1% aan het eind van 2020). Een verandering van beroep reduceerde de terugval

in gewerkte uren gemiddeld met 3,2 uur in het vierde kwartaal van 2020, maar een verandering van sector had geen positief effect op het aantal gewerkte uren. Ook slechts een klein deel van de zelfstandigen vond een tweede werkkring als zelfstandige of werknemer (1,2% in het tweede kwartaal van 2020, maar nog maar 0,8 in het vierde kwartaal). Dit leverde hun gemiddeld wel 10 uur extra werk per week op. 1,5% van de zelfstandigen trad in het tweede kwartaal van 2020 in loondienst, oplopend naar 2,8% in het vierde kwartaal. Dit verminderde de terugval in gewerkte uren met vier uur in het tweede kwartaal en met twee uur in het derde en vierde kwartaal. Bij 8% van de zelfstandigen die deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden werd het urenverlies geheel of gedeeltelijk gecompenseerd doordat andere huishoudensleden meer uren gingen werken. Het kwam echter veel vaker voor dat zowel het aantal gewerkte uren van de zelfstandige als van diens huishoudensleden afnam.

Alles tezamen vinden we dat maar een klein deel van de zelfstandigen de terugval in gewerkte uren heeft weten te compenseren of op te vangen door van beroep of sector te veranderen, een tweede werkkring te zoeken, in loondienst te treden of doordat andere huishoudensleden meer uren zijn gaan werken. Een overstap naar een baan in loondienst leverde gemiddeld de grootste winst in gewerkte uren op.

Hoofdstuk 4

Zelfstandigen in Amsterdam tijdens de coronacrisis – de cijfers

Zijn Amsterdamse zelfstandigen anders?

Door de specifieke economische structuur van de Amsterdamse economie, met een groot aandeel van onder meer horeca, cultuur en recreatie, troffen de coronamaatregelen Amsterdam relatief hard. Het ligt voor de hand dat de beperkende maatregelen daarom ook op de zelfstandigen in Amsterdam een relatief grote impact hadden.
In deze paragraaf vergelijken we eerst de kenmerken van Amsterdamse zelfstandigen met die in Nederland als geheel en vervolgens vergelijken we de terugval in het aantal gewerkte uren van zelfstandigen in Amsterdam met die in Nederland als geheel. We maken hiervoor wederom gebruik van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS (zie hoofdstuk 3). Het aantal respondenten in de EBB in Amsterdam dat als zelfstandige werkt, is echter niet groot genoeg om gedetailleerde vergelijkingen te maken met de rest van Nederland.

Tabel 10 vergelijkt de sociaal-demografische kenmerken en het beroep en de sector van zelfstandigen in Amsterdam met die in Nederland als geheel. Amsterdamse zelfstandigen zijn relatief vaak vrouw (42% vs. 37%), jong (55% is jonger dan 45 jaar tegenover 40% in Nederland), hebben vaak een migratieachtergrond (39% vs. 23%), zijn vaak alleenstaande ouder (31% vs. 16%) en relatief zelden een samenwonende ouder (31% vs. 45%) en zijn vaak hoogopgeleid (69% vs. 46%). Verder heeft een opvallend groot deel van de Amsterdamse zelfstandigen een creatief of taalkundig beroep (23% vs. 8% in Nederland) en relatief zelden een technisch beroep (9% vs. 16%) of een dienstverlenend beroep (5% vs. 8%). Veel Amsterdamse zelfstandigen werken in de sector cultuur, recreatie en overige diensten (18% vs. 11%), in de zakelijke dienstverlening (30% vs. 22%) en in de informatie en communicatie (9% vs. 5%), maar weinig in nijverheid en energie (6% vs. 13%) en handel (5% vs. 11%). Als we in plaats van de gemeente Amsterdam de gehele COROP-regio Amsterdam vergelijken met Nederland (niet in de tabel), blijft het beeld gelijk, al worden de verschillen met Nederland als geheel iets kleiner.

Tabel 10 Kenmerken van zelfstandigen in Amsterdam en in Nederland (% van totale aantal zelfstandigen), 2020

	Amsterdam	Nederland
Man	57,8	62,7
Vrouw	42,2	37,3
15 tot 25 jaar	5,1	4,7
25 tot 35 jaar	22,5	14,6
35 tot 45 jaar	27,7	20,6
45 tot 55 jaar	21,3	27,1
55 tot 65 jaar	16,0	23,6
65 jaar of ouder	7,3	9,4
Nederlandse achtergrond	60,6	77,2

Niet-westerse migratieachtergrond	20,2	11,0
Westerse migratieachtergrond	19,0	11,6
Eenpersoonshuishouden	31,3	15,7
Alleenstaande ouder	4,3	3,3
Lid van een ouderpaar	31,3	45,0
Lid van een paar (geen ouder)	25,6	29,4
Overig	7,5	6,6
Lager onderwijs	7,6	15,2
Middelbaar onderwijs	21,4	36,9
Hoger onderwijs	69,2	46,2
Normale aantal werkuren per week		
0 - 11 uur	13,7	12,8
12 - 23 uur	11,3	10,7
24 - 34 uur	20,8	18,0
35 uur en meer	54,1	58,5
01-Pedagogische beroepen	5,3	5,1
02-Creatieve en taalkundige beroepen	23,4	8,3
03-Commerciële beroepen	10,5	9,9
04-Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	13,3	15,3
05-Managers	6,9	9,1
06-Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	2,8	1,9
07-Technische beroepen	9,2	15,8
08-ICT beroepen	6,8	4,1
10-Zorg en welzijn beroepen	11,0	11,3
11-Dienstverlenende beroepen	5,5	8,2
12-Transport en logistiek beroepen	3,3	3,4
B-F Nijverheid en energie	5,5	13,2
G Handel	4,6	10,9
H Vervoer en opslag	3,3	2,6
I Horeca	3,7	3,8
J Informatie en communicatie	9,3	4,8
K-L Financiële dienstverlening en verhuur en handel van onroerend goed	3,3	4,2
M-N Zakelijke dienstverlening	29,6	22,0
O-P Openbaar bestuur en onderwijs	6,5	5,3
Q Gezondheids- en welzijnszorg	8,6	10,7
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	17,6	10,8

Bron: CBS (EBB-microdata 2020)

Heeft de coronacrisis Amsterdamse zelfstandigen relatief hard getroffen?

In deze paragraaf vergelijken we de impact van de coronacrisis op zelfstandigen in Amsterdam, afgemeten aan de vermindering van het aantal gewerkte uren, met die voor zelfstandigen in heel Nederland.
Tabel 11 laat zien dat zelfstandigen in Amsterdam een relatief grote terugval in aantal gewerkte uren hebben ondervonden. Terwijl het gemiddelde aantal gewerkte uren per week in het tweede en derde kwartaal in Nederland met ruim 6 uur per week terugliep, was dit voor de Amsterdamse zelfstandigen 9 uur per week. Ook in het derde en vierde kwartaal was de terugval in gewerkte uren in Amsterdam groter, zij het in wat mindere mate.

Tabel 11 Gemiddelde verandering van het aantal gewerkte uren in 2020 t.o.v. een jaar eerder in Amsterdam en in Nederland

	Amsterdam	Nederland
Tweede kwartaal	-9,5	-6,2
Derde kwartaal	-8,7	-6,3
Vierde kwartaal	-3,2	-2,6
Gemiddeld 2e-4e kwartaal	-7,9	-5,5

Bron: CBS (EBB-microdata 2019-2020)

In Tabel 12 vergelijken we het percentage zelfstandigen in Amsterdam en in Nederland als geheel dat in de verschillende kwartalen van 2020 minder of juist meer uren werkte dan normaal. Terwijl in Nederland als geheel 48% van de zelfstandigen in het tweede kwartaal minder uren werkte dan gebruikelijk, was dit in Amsterdam 59%. Ook in het derde en vierde kwartaal lagen deze percentages in Amsterdam hoger. Het aandeel zelfstandigen dat juist meer uren ging werken verschilde echter nauwelijks tussen Amsterdam en de rest van Nederland. Het aandeel zelfstandigen dat evenveel uur bleef werken was in Amsterdam dus beduidend kleiner: landelijk ging het in het tweede kwartaal om ruim een op de drie zelfstandigen, in Amsterdam om minder dan een kwart.

Tabel 12 Percentage van de zelfstandigen in Amsterdam en in Nederland dat in 2020 in het tweede, derde en vierde kwartaal minder, evenveel of meer uren werkte dan gebruikelijk

	Minder uren	Gelijk	Meer uren
Amsterdam			
Tweede kwartaal	59,3	23,0	17,7
Derde kwartaal	55,0	32,5	12,5
Vierde kwartaal	42,9	27,3	29,8
Nederland			
Tweede kwartaal	48,2	34,4	17,4
Derde kwartaal	45,2	35,7	19,2
Vierde kwartaal	38,4	35,4	26,2

Bron: CBS (EBB-microdata 2020)

We hebben aan de regressievergelijking uit het vorige hoofdstuk van de verandering van het aantal uren een variabele toegevoegd die aangeeft of een zelfstandige in Amsterdam woont. Deze variabele blijkt marginaal statistisch significant te zijn,[24] hetgeen erop duidt dat zelfstandigen die in Amsterdam wonen inderdaad harder zijn getroffen door de crisis dan vergelijkbare zelfstandigen in de rest van Nederland. Ook als we rekening houden met de specifieke kenmerken van de zelfstandigen en hun werk in Amsterdam blijkt hun aantal gewerkte uren gemiddeld 1,5 uur meer te zijn afgenomen dan elders in Nederland.

24 P=0,074; echter als we de analyse uitvoeren op de logaritme van de verandering van het aantal gewerkte uren verschilt Amsterdam sterk significant van de rest van Nederland (p=0,023).

Hoofdstuk 5

Ervaringen van Amsterdamse zelfstandigen met de coronacrisis

Uit de eerdere kwantitatieve analyse bleek dat het beroep het meest bepalend was voor de impact van corona op zelfstandigen in Amsterdam. Dit verklaart in belangrijke mate waarom de coronacrisis en de lockdown-maatregelen uiteenlopende effecten hadden voor verschillende (groepen van) zelfstandigen. We hebben gezien dat zelfstandigen in de culturele sector, taalkundige beroepen en in de transportsector relatief hard geraakt zijn door de crisis. In de kwalitatieve analyse in dit hoofdstuk nemen we daarom de ervaringen van zelfstandigen in deze hard geraakte sectoren nader onder de loep.

De selectie van sectoren waaruit zelfstandigen zijn geworven voor deelname aan dit kwalitatieve gedeelte van het onderzoek is gebaseerd op cijfers over zelfstandigen van het CBS, het UWV en de gemeente Amsterdam (2019). We hebben sectoren en beroepen geselecteerd waarin relatief veel zelfstandigen werkzaam zijn en waarin de coronacrisis en de lockdown-maatregelen een grote impact heeft gehad op de hoeveelheid werk en/of de uitvoering van de werkzaamheden. We gaan ervan uit dat bij de zelfstandigen in deze sectoren de effecten van de coronacrisis het duidelijkst zichtbaar zijn en dat hun aanpassingsvermogen het meest op de proef is gesteld. Deze sectoren zijn derhalve gekozen op basis van het 'hoogste waarschijnlijkheids'-principe,[25] wat inhoudt dat we bij deze groepen de meeste en meest rijke informatie verwachten over de impact van de coronacrisis. Dit heeft geleid tot een selectie van de beroepsgroepen tolken/vertalers, kunstzinnige en culturele beroepen, cateraars en taxichauffeurs. De respondenten zijn op verschillende manieren geworven: via beroepsorganisaties, via directe benadering (met name de taxichauffeurs) en via andere respondenten (sneeuwbalmethode). (Zie bijlage 3 voor nadere informatie over de opzet van het kwalitatieve onderzoek en de gebruikte vragenlijst.)
Een enkele keer vermelden we in dit hoofdstuk en in hoofdstuk 8 ook uitkomsten van twee focusgroepgesprekken die we hebben gehouden met medewerkers van de gemeente Amsterdam die betrokken waren bij de uitvoering van de Tozo en andere steunmaatregelen voor zelfstandigen. Het betrof medewerkers van het zogenaamde Bel&Mail Team, die informatie en advies verschaften over de steunmaatregelen, en het team voor geschilbeslechting, waar zelfstandigen terecht konden met klachten over de uitvoering van de Tozo.

We geven hierna eerst een korte beschrijving van de verschillende beroepsgroepen, waarin we een aantal aspecten belichten die een mogelijke verklaring zijn voor de impact die de coronacrisis op hen had en de mogelijkheden die zij hadden om hiermee om te gaan. Deze aspecten zijn achtereenvolgens hun primaire en eventueel aanvullende werkkringen, hun ervaring als zelfstandige, hun opleidingsniveau, de woonsituatie (alleenstaand of samenwonend, met of zonder kinderen) en hun financiële situatie (inkomen, uitgaven, financiële buffers). In deze kwalitatieve analyse vatten we deze aspecten samen onder de noemer 'weerbaarheid' van de verschillende beroepsgroepen. Hierna beschrijven we hoe de coronacrisis en de lockdownmaatregelen de geïnterviewden hebben

25 Gerring (2007).

beïnvloed. We sluiten het hoofdstuk af met een bespreking van de aanpassingsstrategieën die de geïnterviewden al dan niet hebben gevolgd.

Beschrijving beroepsgroepen en hun weerbaarheid

Op basis van hun beroep zijn de geïnterviewden in vier categorieën in te delen, te weten tolken en vertalers (N = 9), taxichauffeurs (N = 6), cateraars (N=3) en zelfstandigen in de culturele sector (N = 12). In Tabel 13 is basisinformatie over alle geïnterviewden opgenomen en hebben wij hen voorzien van een pseudoniem.
In de tabel vallen twee zaken op. Ten eerste gaat het veelal om wat oudere zelfstandigen. Alleen evenementenorganisator Koen en taxichauffeur Rens zijn jonger dan 30 jaar (Interview R10, R20). Meer dan de helft van de geïnterviewden is ouder dan 50. Ten tweede hebben we alleen zelfstandigen gesproken die enkele of vele jaren ervaring hebben als zelfstandige. De twee zelfstandigen met de minste ervaring zijn chef-cateraar Mark en vertaler Tessa, die beiden in 2020 voor zichzelf zijn begonnen (Interview R7, R27). Het gemiddelde aantal jaren ervaring als zelfstandige ligt voor deze groep rond de 16 à 17 jaar. De meeste zelfstandigen die wij gesproken hebben, hebben meerdere crises meegemaakt. Zo vertelt filmmaker Fleur: 'Ik ben met mijn bedrijfje begonnen in [de nasleep van] die crisis van 2008. [..] Toen dacht ik ook: Ja, ik ga vooruit. Ik begon ergens aan. En crisis?! *Whatever*, weet je wel? Ik zet gewoon stappen vooruit.' (Interview R21).

Tabel 13 Pseudoniemen en basisinformatie informanten

Nr.	Pseudoniem	Beroepsgroep	Beroep	Primair inkomsten	Aanv. werkkringen	Leeftijd	Zelfstandig sinds
1	Julia	Tolken/vertalers	Vertaler/tolk Engels	Ja	2	49	1997
2	Mila	Tolken/vertalers	Vertaler/tolk Russisch	Nee	1	68	1991
3	Emma	Tolken/vertalers	Vertaler/tolk Spaans	Ja	1	54	2019
4	Nora	Tolken/vertalers	Vertaler Engels	Ja	1	64	2003
5	Olivia	Tolken/vertalers	Tolk Italiaans	Ja	1	37	2010
6	Sophie	Tolken/vertalers	Vertaler Zweeds	Ja	1	59	1988
7	Tessa	Tolken/vertalers	Vertaler Engels	Ja	1	55	2020
8	Milou	Cultuur	Toerismegids	Ja	1	66+	1995
9	Saskia	Cultuur	Fotograaf	Ja	0	58	-
10	Koen	Cultuur	Evenementen-organisator	Nee	1	26	2011
11	Thijmen	Cultuur	Dansrecensent	Ja	3	55	2013
12	Zoë	Tolken/vertalers	Vertaler Engels	Ja	1	65	2009
13	Joep	Cultuur	Productieleider	Ja	3	36	2009
14	Sara	Cultuur	Concertmuzikant	Ja	1	54	2000
15	Evi	Cultuur	Schrijver	Ja	1	57	2009
16	Bas	Cultuur	Orkestmuzikant	Nee	3	62	'eind '90'
17	Lotte	Cultuur	Filmmaker	Nee	3	47	2007
18	Pieter	Taxichauffeur	Taxichauffeur	Ja	0	56	2001
19	Joris	Tolken/vertalers	Tolk/vertaler Duits/Frans	Ja	0	60	2001

Nr.	Pseudoniem	Beroepsgroep	Beroep	Primair inkomsten	Aanv. werkkringen	Leeftijd	Zelfstandig sinds
20	Rens	Taxichauffeur	Taxichauffeur	Ja	1	24	2015
21	Fleur	Cultuur	Filmmaker	Ja	2	43	2010
22	Puck	Cultuur	Toneelschrijver	Ja	3	55	2000
23	Suze	Cateraar	Cateraar	Nee	1	42	2007
24	Lara	Cateraar	Cateraar	Ja	3	57	2006
25	Senn	Cultuur	Feestmanager	Ja	2	48	2006
26	Gerrit	Cultuur	Muziekproducent	Nee	1	37	2016
27	Mark	Cateraar	Chef-cateraar	Nee	2	33	2020
28	Jort	Taxichauffeur	Taxichauffeur	Ja	0	62	1990
29	Sebastiaan	Taxichauffeur	Taxichauffeur	Ja	0	31	2015
30	Rayen	Taxichauffeur	Taxichauffeur	Ja	0	28	2016
31	Thijn	Taxichauffeur	Taxichauffeur	Nee	0	68	1979

Tolken/vertalers combineren verschillende tolk- en vertaalactiviteiten in een werkkring. Voor bijna alle geïnterviewde tolken/vertalers, op Mila na, is deze werkkring ook hun primaire bron van inkomsten. Naast deze primaire werkkring hebben de tolken/vertalers in de regel nog een andere werkkring waarin zij – ook voor de coronacrisis – werkzaam zijn. Julia en Mila hebben een tweede werkkring in loondienst, maar voor de anderen is dit ook een beroep als zelfstandige. De secundaire werkkringen zijn divers. Zo is Teun een vertaler in het Zweeds, maar geeft hij ook Zweedse les op de Volksuniversiteit. Er zijn ook vertalers die in hun secundaire werkkring zangdocent (Nora) of sportlerares (Olivia) zijn.

De meeste tolken/vertalers hebben niet bewust of vrijwillig gekozen voor zelfstandigheid. Zij geven aan dat het vakgebied nu eenmaal zelfstandigheid vraagt, aangezien bepaalde 'vertaal- en tolkklussen' worden verkregen via een opdrachtgever. Alleen Mila en Emma geven aan dat zij bewust voor de sector gekozen hebben vanwege de zelfstandigheid. Mila is dan ook de enige tolk/vertaler voor wie dit niet haar primaire inkomsten zijn, maar loondienst als secretaresse bij een universiteit. Haar werk als vertaler levert bijkomende inkomsten op, zo legt ze uit: 'Natuurlijk is dat ook een onzeker beroep. Absoluut. Je hebt gewoon altijd een vast inkomen waar je op kan rekenen [als secretaresse] en alles wat daarnaast [komt], is gewoon meegenomen.'

Een veel genoemd voordeel van zelfstandigheid is de vrijheid: tolken/vertalers kiezen zelf hun opdrachten en bepalen zelf wanneer zij daaraan werken. Een ander voordeel is dat deze zelfstandigheid hen in staat stelt om hun passie voor taal en vertalen te volgen. Als nadelen geven Julia en Sophie aan dat het inkomen op basis van opdrachten onzeker kan zijn en dat zij daarom een tweede werkkring hebben.

Vanwege de taalvaardigheid en de inhoudelijke kennis die hun vakgebied vereist, hebben alle tolken/vertalers die wij hebben gesproken een opleiding op hbo- of universitair niveau gevolgd. Vijf van de tolken/vertalers wonen samen. Hun partners werken allen in loondienst, veelal in beroepen die ook een hoog opleidingsniveau vereisen. Zo is Olivia's partner docent. De andere respondenten zijn alleenstaand of gescheiden.

Wat betreft de financiële situatie, geven vrijwel alle tolken/vertalers aan dat zij voor de coronacrisis 'voldoende', 'ruim voldoende' of zelfs 'goed' verdienden.

De genoemde bedragen variëren van 2.000 tot 3.000 euro per maand. Een ruime meerderheid van de tolken/vertalers geeft aan dat zij voor de coronacrisis een financiële buffer hadden. Ook geven veel tolken/vertalers aan lage vaste lasten te hebben – omdat zij hun kantoor aan huis hebben en een lage huur of lage hypotheeklasten hebben.

In tegenstelling tot de tolken/vertalers zijn vrijwel alle taxichauffeurs volledig afhankelijk van hun werkkring als taxichauffeur. Alleen Thijn ontvangt daarnaast een AOW-uitkering en is daardoor minder afhankelijk van de inkomsten uit het taxiwerk. Daarnaast is Rens de enige taxichauffeur met een tweede werkkring: hij klust in 'rustige uren' bij als chauffeur bij Uber.
Veel van de taxichauffeurs geven aan vrijwillig zelfstandig te zijn, al spelen hier twee zaken een belangrijke rol. Enerzijds de deregulering van de taxibranche rond de eeuwwisseling. Jort en Thijn waren beiden al actief als taxichauffeur voor de deregulering, wat inhield dat zij een vergunning en opleidingen nodig hadden om te mogen rijden. Sinds de deregulering is het beroep veel toegankelijker geworden en voelt alles wat zij hebben moeten doen als verspilde moeite en geld. Zo vertelt Jort: '… en toen kon je ineens vrij rijden, dat kon al wist je geen straat of weg of steeg. Je had geen opleiding nodig, de zelfstandigheidsopleiding was weg die je gevolgd had en Jan en alleman kon op de taxi.'
Voor Pieter en Sebastiaan was het juist de toegankelijkheid en zelfstandigheid die het beroep aantrekkelijk maakten in vergelijking tot alternatieven. Een voordeel van het beroep dat vaker wordt genoemd, is vrijheid: taxichauffeurs bepalen zelf waar en wanneer zij gaan staan om reizigers op te pikken. Tegelijkertijd is een veel genoemd nadeel dat je als taxichauffeur – net als andere zelfstandigen – geen pensioen opbouwt.
De taxichauffeurs hebben in de regel een mbo-opleiding afgerond die verder niet gerelateerd is aan hun beroep als chauffeur. Zo is Jort opgeleid in de techniek en Sebastiaan in de detailhandel. Drie taxichauffeurs hebben een partner. Jort en Rayen wonen samen met hun partner, terwijl Sebastiaan met zijn partner bij vrienden inwoont. Samenhangend met de praktische opleidingsachtergrond van de taxichauffeurs, hebben de partners van de taxichauffeurs in de regel geen beroep met een hoge status of hoog inkomen. De partner van Sebastiaan werkt voltijd in het huishouden, terwijl de partner van Rayen in een kinderdagverblijf werkt en Jorts partner zelf ook taxichauffeur is.
Meerdere taxichauffeurs gaven aan dat zij voor corona 'redelijk' of 'goed' verdienden, wat voor een taxichauffeur neerkomt op zo'n € 1.500 per maand. Van alle taxichauffeurs geeft alleen Rens aan dat hij een financiële buffer heeft kunnen opbouwen voor corona – ten bedrage van zo'n € 20.000– omdat deze jonge chauffeur nog thuis woont bij zijn ouders. De andere taxichauffeurs hadden bij aanvang van de coronacrisis geen of zeer weinig spaargeld. Hoewel de woonlasten van de taxichauffeurs wisselen, geven alle chauffeurs aan hoge vaste lasten te hebben. Zo zijn zij maandelijks geld kwijt voor het leasen van hun auto en voor vergunningen die zij nodig hebben om hun beroep te mogen uitoefenen.

Zelfstandigen in de culturele sectoren en in de catering zijn twee diverse groepen. Lara en Mark zijn cateraars die daarnaast een werkkring hebben als zelfstandig chef. Suze exploiteert een theatergebouw, wat tevens haar voornaamste

inkomstenbron is. De zelfstandigen in de culturele sector werken voor zeer uiteenlopende culturele producties. Sommigen zijn primair werkzaam in de muziek en dans, anderen in het theater en op het toneel, terwijl weer anderen werkzaam zijn als schrijver (Evi) of fotograaf (Saskia).
De zelfstandigen in de culturele sector en cateraars hebben gemeen dat bijna allen additionele werkkringen in dezelfde sector hebben. Zoals gezegd werken cateraars Lara en Mark tevens als chef. Vijf zelfstandigen in de culturele sector hebben zelfs drie werkkringen. Deze werkkringen zijn te divers om allemaal op te sommen, maar illustratief is de situatie van Thijmen: hij is een theater- en filmmaker die ook doceert bij toneel- en muziekverenigingen en actief is in de evenementenorganisatie.
De drie zelfstandige cateraars ervaren hun zelfstandigheid grotendeels als een vrije keuze. Lara en Mark kozen voor zelfstandigheid na een carrière in loondienst. Deze twee cateraars zien het als groot voordeel dat zij zich als zelfstandige bezig kunnen houden met hun passie, koken. Suze kreeg al tijdens haar studie het aanbod om mede-eigenaar te worden van een cateringbedrijf. Zij staat niet zelf in de keuken, maar houdt zich enkel bezig met bestuurswerkzaamheden. De snelle besluitvorming met de andere mede-eigenaren ziet zij als een groot voordeel van zelfstandigheid. Als nadelen van zelfstandigheid noemen alle drie cateraars de lange werkdagen en het zelf moeten regelen van een pensioen.
In de culturele sector zijn er verschillende ervaringen met de eigen zelfstandigheid en de vrijwilligheid daarvan. Enerzijds zien zes zelfstandigen zichzelf eerder als kunstenaar en ervaren hun zelfstandigheid als een noodzakelijk kwaad. Dit gevoel wordt helder verwoord door toneelschrijver Puck, die er moeite mee heeft om door de onderzoekers als 'ondernemer' aangesproken te worden: 'Toen je net zei "zelfstandig ondernemer", dat vind ik altijd een beetje lastige kwestie omdat wij als kunstenaars gedwongen zijn geweest in 2000 om ons in te schrijven bij de KvK. [..] Omdat je dan ook de hele tijd zo benaderd wordt vanuit het… ja, niet vanuit het kunstzinnige. Dus wat je nou eigenlijk nodig hebt als kunstenaar om die vrijheid in je hoofd te hebben.' Anderzijds zeggen zeven andere zelfstandigen in de cultuursector bewust en in vrijheid gekozen te hebben voor het ondernemerschap. Zelfstandigen uit beide 'kampen' zijn het erover eens dat het belangrijkste voor hen is dat zij zich bezig kunnen houden met hun kunst of passie. Ook deze zelfstandigen noemen als nadeel dat zij zelf verantwoordelijk zijn voor hun pensioen. Meerdere mensen geven aan dat dit juist in de culturele sector een zware last is. Zij bevinden zich in een kwetsbare positie door hun onzekere en wisselende inkomen.

De zelfstandigen in de culturele sector en in de catering zijn in de regel hoogopgeleid. Zo hebben meerdere zelfstandigen – waaronder cateraar Lara – het conservatorium of de kunstacademie afgerond. Anderen zijn opgeleid op een universiteit of hbo. Uitzonderingen zijn feestmanager Senn en cateraar Mark, die beiden mbo-opgeleid zijn. Koen is nog meer een uitzondering: hij is al tijdens zijn middelbare school begonnen met het organiseren van evenementen en heeft daardoor geen vervolgsopleiding afgerond. Hij heeft ondanks zijn lage opleidingsniveau een zeer succesvol bedrijf: 'In de evenementenbranche doen diploma's er niet toe. Het [succes] is eigenlijk allemaal berust op ervaring […] en je connecties.'

De partners van twee cateraars en drie zelfstandigen in de culturele sector zijn in loondienst. Deze vijf partners zijn allen werkzaam in niet-gerelateerde vakgebieden. Zo is Thijmens partner viroloog en die van Gerrit werkzaam in een levensmiddelenwinkel. Drie andere partners zijn, net als hun wederhelft, hoogopgeleide zelfstandigen in de culturele sector. Senn en Koen nemen hier wederom een uitzonderingspositie in: Senn woont samen met een ondernemer in de kinderopvang en Koen woont (informeel) samen met een vriend, die studerend is.

De drie zelfstandige cateraars geven aan goed te verdienen. De inkomsten variëren van € 4.000 tot € 6.000 per maand voor Mark en tot meer dan € 7.500 per maand voor Suze. Deze twee cateraars geven aan een financiële buffer te hebben, ondanks hun hoge hypotheeklasten. Lara verdiende voor de crisis zo'n € 5.000 per maand, maar zij heeft voor de coronacrisis geen buffer kunnen opbouwen. Daar staat tegenover dat deze cateraar haar vaste lasten (zoals huur) typeert als laag.
De financiële situatie van de zelfstandigen in de culturele sector is zeer divers. Vijf geïnterviewden zeiden weinig inkomsten te hebben. Het gaat dan, zoals bijvoorbeeld bij Sara, om bedragen tussen de € 1800 en € 2000 per maand. Andere inkomens worden getypeerd als 'meer dan voldoende', 'modaal', 'goed' of 'hoog'. Sterk uiteenlopende bedragen worden genoemd. Zo noemen Saskia en Senn bedragen als € 4.000 of € 7.000 per maand, terwijl Gerrit spreekt over bedragen tussen de € 40.000 of € 60.000 per jaar. Tegelijkertijd zijn het juist de vijf mensen met lage inkomens die aangeven een financiële buffer te hebben opgebouwd voor corona, weliswaar sterk variërend van enkele duizenden tot meer dan € 30.000. Van de zeven zelfstandigen met een hoger inkomen geven Saskia, Puck en Senn aan geen spaargeld achter de hand te hebben gehad. Tot slot zijn de vier zelfstandigen die klagen over hun hoge vaste lasten huurders die zich verbijten over de huurstijgingen van de afgelopen jaren. Een van hen, Milou, heeft tevens een laag inkomen. Zij geeft aan dat een flink deel van haar spaargeld al voor corona opging aan simpelweg overleven.

Samenvattend lijken de tolken/vertalers de sterkste uitgangspositie te hebben bij aanvang van de crisis. Zij hebben naast hun primaire werkkring als tolk/vertaler dikwijls een secundaire werkkring, zijn in de regel hoogopgeleid en verdienen voldoende. Degenen die samenwonen, hebben vaak partners in loondienst – wat zorgt voor een stabiel basisinkomen. De taxichauffeurs zijn een stuk kwetsbaarder. Zij zijn niet zo hoog opgeleid en zij hebben geen alternatieve werkkring. Ook hebben zij zelf en hun partners relatief lage inkomens en kleine financiële buffers.
De uitgangspositie van de zelfstandigen in de culturele sector is zeer divers. De meesten zijn hoogopgeleid en geven aan (meer dan) genoeg te verdienen. Tegelijkertijd heeft een significante minderheid geen financiële buffers en/of hoge (huur)lasten bij aanvang van de crisis. De verhalen van de geïnterviewden bevestigen het beeld dat de inkomens van zelfstandigen in de culturele sector zeer divers zijn qua hoogte en onzekerheid, maar dat alle inkomstenbronnen

kwetsbaar zijn[26]. Tot slot hebben meerdere van de samenwonende ondernemers in de culturele sector een partner die hun kwetsbaarheden deelt en mogelijk versterkt, namelijk wanneer beide partners als zelfstandige werken in de cultuursector.

Impact van de coronacrisis

De coronacrisis en de lockdownmaatregelen hadden verschillende effecten op het werk van de verschillende zelfstandigen in Amsterdam. In deze paragraaf bespreken we eerst de invloed van de crisis op de werkuren en de inkomsten van de zelfstandigen. Waar sommige zelfstandigen (bijna) geen werk of inkomen meer hadden, kregen anderen er juist werk en inkomen bij. Vervolgens laten we zien hoe de crisis de werkomstandigheden in de verschillende sectoren heeft beïnvloed. Hierbij gaat het om de aanpassingen die zelfstandigen (moesten) maken om veilig en rechtmatig hun (resterende) werk te kunnen doen. In algemene zin zijn de werkuren en de inkomsten van zelfstandigen op vier soorten manieren veranderd. Deze manieren zijn samengevat in Tabel 14.

Tabel 14 Soorten invloed van de coronacrisis op zelfstandigen in Amsterdam

Beschrijving soort invloed	Culturele ondernemers	Cateraars	Taxichauffeurs	Tolken/vertalers
Uren en inkomen (bijna) geheel weggevallen	4	2	2	1
Uren en inkomen (sterk) gedaald, maar deels resterend	7	0	0	4
Inkomen en uren gestegen	0	0	0	3
Uren gelijk gebleven of gestegen, inkomen gedaald	0	0	4	0

Ten eerste zijn er zelfstandigen uit alle sectoren van wie het aantal gewerkte uren en het inkomen nagenoeg tot nul daalden. Hieronder vallen ondernemers waarvoor geldt dat zij geen inkomen meer konden genereren uit hun bestaande werkkring(en). Het gaat hierbij onder meer om taxichauffeurs Pieter en Sebastiaan die geen passagiers meer hadden als gevolg van de lockdown in de horeca en het toerisme, en er geen heil meer in zagen de weg op te gaan. Bij de ondernemers in de culturele sector sloegen de lockdown maatregelen plots en hard toe, zo illustreert het verhaal van Bas: ‘We zaten de generale repetitie te doen. […] En toen in de pauze begon iedereen op z’n telefoontje te kijken. [Voor een] 18e eeuws [muziekstuk] komen [muzikanten] echt over de hele wereld ingevlogen om in Amsterdam te repeteren. Nou, toen tijdens de pauze van de generale repetitie komt het management naar voren: “Ja, het spijt me, jongens. We moeten nu allemaal naar huis, alles wordt per direct stilgelegd.”‘.

26 Zie ook Been & Keune (2022).

Ten tweede zijn er zelfstandigen van wie het werk en het inkomen (sterk) afnamen, maar er nog wel wat werk en inkomen overbleven. Hieronder vallen veel van de tolken/vertalers en ondernemers in de culturele sector. Bij de meeste vertalers en tolken vielen niet alle werkzaamheden weg, omdat ze nog een andere werkkring hebben. Zo verloor Nora bijna al haar vertaalwerk, maar kon zij haar werk als zangdocent voortzetten. Vertaler Engels Zoë daarentegen wist het inkomen uit haar primaire werkkring deels te behouden met behulp van haar professionele netwerk. Bij haar viel 'wel 85% van het vertaalwerk' weg, maar zij kon wat inkomsten behouden door met collega's samen te werken: 'Als de één [een] vertaalklus kreeg, dan deed ik het nakijken en omgekeerd. Dus wij hadden een groep van iets van zes personen. Daarin hadden wij altijd ruim voldoende werk en wij speelden het tweede paar ogen naar een van de anderen toe'. De ondernemers in de culturele sector bij wie veel, maar niet al het werk wegviel, zijn divers maar bijna allen hebben meerdere werkkringen. Voor sommigen bleef er ook werk en inkomen over in hun primaire werkkring. Zo vielen bij schrijver Evi de inkomsten uit lezingen grotendeels weg en de inkomsten uit boekverkopen daalden sterk doordat de boekwinkels moesten sluiten. Maar het schrijfwerk ging onverminderd door. Bij andere ondernemers in de culturele sector viel hun primaire inkomstenbron weg, maar bleef er werk en inkomen beschikbaar vanuit hun andere werkkring(en). Illustratief is het verhaal van Joep. Het effect van de lockdowns was 'dramatisch' voor zijn muziekwerk, maar hij is tevens 'zakelijk leider van een theatergroep'. Er konden in het theater geen voorstellingen gegeven worden, maar 'al het voorbereidende werk' bleef wel over. Dit konden ze financieren met verschillende subsidies (anders dan Tozo). Daarnaast werkt Joep achter de bar bij de concertzaal van Paradiso. Deze 'bijbaan' was in loondienst, dus hier viel weliswaar het werk weg, maar niet het inkomen vanwege de NOW-steun. In deze gevallen zien we dat deze optelsom van werkkringen toch de financiële impact van de coronacrisis voor culturele ondernemers heeft weten te verzachten.

Ten derde bleef bij enkele zelfstandigen het werk en inkomen uit de primaire werkkring gelijk of nam zelfs toe, een uitkomst die zich bij vertalers Julia, Sophie en Tessa voordeed. Zo vertaalt Sophie misdaadromans vanuit het Zweeds, en die gaan 'nog steeds als warme broodjes [over de toonbank] in Nederland' – ook tijdens de coronacrisis. Daarnaast vertaalt zij voor particulieren zaken als 'cijferlijsten, trouwaktes, overlijdensaktes, enzovoorts', en ook dat ging door tijdens de crisis. Ook geeft Sophie Zweedse les op de volksuniversiteit als zzp'er en dit werk ging online door. Vertaler Engels Tessa ging er zelfs in werk en inkomen op vooruit. Zij vertaalt de communicatie voor een grote bank en door de coronacrisis 'ging iedereen thuiswerken'. Hierdoor moest er veel geregeld worden, waardoor er juist 'heel veel communicatie naar klanten [en] heel veel interne communicatie over hoe men verder ging' nodig was. De 'werkdruk schoot omhoog' en de 'inkomsten daardoor dus ook', licht zij toe.

Tot slot zijn er vier taxichauffeurs – Rens, Jort, Rayen en Thijn - van wie het aantal uren aan werk gelijk bleef of toenam, maar van wie het inkomen toch (fors) daalde. Al deze taxichauffeurs geven aan dat zij probeerden de weinige ritten die ze nog konden rijden, uit te voeren. Dit onderstreept hun afhankelijkheid

van hun ene werkkring. Zo licht Thijn, die veel rondom station Amsterdam Centraal staat, toe dat hij net zo veel in de auto zit maar vooral veel aan het wachten is: 'Er zijn nu minder klanten natuurlijk. Normaliter staat er wel… als er een trein uit Brussel komt of uit Londen of uit Parijs, dan komen er wel altijd zat mensen uit, maar het is er gewoon niet. […] [Nu staan we] uren te wachten voor een ritje. Ja, en je kan mensen ook niet gaan weigeren als ze met zware koffers aankomen. En dan heb je een ritje van 10, 12 euro weet je?'. Bij Rens leidde dit zelfs tot uitzonderlijke lange werkweken: 'Voordat corona begon werkte ik gewoon 50 uur per week. En toen de crisis begon, dus in maart 2020, toen ging ik tot 70 uurtjes werken per week. [..] Ik ging meer werken, want ik moest ergens mijn geld vandaan halen.'

Wat betreft de aanpassingen die de zelfstandigen hebben moeten doorvoeren om het werk nog door te kunnen laten gaan, zien we grote verschillen tussen de sectoren. Voor de tolken/vertalers veranderde er relatief weinig in hun werkomstandigheden. Emma en Tessa waren gewend om op kantoor te werken en moesten vanuit huis gaan werken. Andere vertalers werkten sowieso al vanuit huis, omdat vertaalwerk vrijwel altijd digitaal plaatsvindt. Mila, een beëdigd vertaler die officiële documenten naar het Russisch vertaalt, legt uit waarom zij altijd al thuis werkte: 'Dan komen ze het [vertaalde document] hier zelf ophalen. [..] Of ik stuur het op als het voor een bedrijf is. Maar meestal wil ik ze hier het laten ophalen, omdat het ook beëdigd is met stempels en zo. Want dan kan je het niet mailen he? Dat doe ik dus ook niet'. Een tweede verandering die zich voordeed was dat in-persoon-tolken niet meer mogelijk was. Tolken Emma en Joris voerden deze werkzaamheden – voor zover ze bleven bestaan – online uit. De taxichauffeurs geven aan dat zij spatschermen moesten installeren in hun auto's en mondkapjes en desinfectiemiddelen beschikbaar moesten hebben voor hun passagiers. De installatie van de spatschermen moesten de chauffeurs zelf bekostigen, zo vertelt Rayen: 'We moesten van de RVO een spatscherm hebben en dat was even zoeken. Dat was ook prijzig, daar moet ik eerlijk in zijn. En daarna moesten we een PVC – nee, geen PVC maar een ander scherm hebben. […] Dus moesten we allemaal onze spatschermen weer gaan vervangen en dat is natuurlijk dubbele kosten. En uiteindelijk heb ik [het spatscherm] zelf gemaakt'. Deze maatregelen waren niet alleen nodig om de passagiers te beschermen, maar ook de taxichauffeurs zelf. Zo geven meerdere chauffeurs aan dat zij mensen die klachten leken te hebben, naar de teststraten hebben gebracht, en dat zij bang waren om zelf besmet te raken.
De lockdownmaatregelen waren in de horeca en cultuur over het algemeen zeer ingrijpend.[27] Toch komt uit de gesprekken met zelfstandigen in de culturele sector en de catering een zeer divers beeld naar voren van de impact van deze maatregelen op hun werk. De cateraars geven aan dat catering voor feesten en partijen natuurlijk volledig verdween. Lara en Mark zijn ook actief als privé-chef voor afhaalmaaltijden op bestelling of om te koken voor kleine groepen mensen. Dit werk bleef nog steeds mogelijk, met inachtneming van de maatregelen met betrekking tot afstand houden en groepsgroottes. Zo legt Lara uit

27 NOS, 2022

hoe mensen bij haar op 'diner' kwamen: 'Dat mensen hier komen dineren, met zijn tweeën of met zijn achten. En dan zitten ze verspreid en […] dan moet iedereen gevaccineerd zijn en dubbel getest en weet ik wat allemaal. [..] Ik stond in de keuken helemaal afgeschermd en zij hadden hun kleine privérestaurantje – gewoon in huis.'

De culturele sector viel wat betreft films, optredens en theater volledig stil. Toch was er met de wisselende lockdownmaatregelen op sommige momenten nog een concert of voorstelling mogelijk. Zo heeft orkestmuzikant Bas nog enkele concerten kunnen geven. Hierbij was dan enkel 'een kwartet' van muzikanten aanwezig, die tezamen met 'maar 25 gasten' verspreid zaten in een kerk. Uit de verhalen van meerdere zelfstandigen spreekt de onzekerheid die gepaard ging met de steeds wisselende maatregelen en randvoorwaarden in de sector. Tegelijkertijd zijn er ook zelfstandigen in deze sector die weinig last hadden van de maatregelen. Hieronder valt schrijver Evi, die sowieso al 'een eenzaam beroep' heeft. Maar er zijn ook minder voor de hand liggende voorbeelden. Zo was muziekproductie in studio's wegens de maatregelen niet meer mogelijk, maar het werk van muziekproducent Gerrit werd desondanks bijna niet beïnvloed door de maatregelen. Als gevolg van de digitalisering van de muziekindustrie worden tegenwoordig vaak alleen de vocalen nog in een studio opgenomen. Deze kunnen zangers vrij zelfstandig en op afstand van de producer opnemen. Andere instrumenten mixt Gerrit er digitaal in, en dat werk gebeurt allemaal vanuit zijn eigen kantoor aan huis.

Uit de kwantitatieve analyse kwam naar voren dat het beroep een van de belangrijkste factoren is die de impact van de coronacrisis op zelfstandigen verklaart. Deze kwalitatieve analyse bevestigt dat beeld en laat zien waarom dit zo is. Ten eerste zijn de werkzaamheden in de verschillende beroepsgroepen niet in dezelfde mate geraakt door de crisis en lockdown maatregelen. Ten tweede hangen veel zaken die bepalend zijn voor de weerbaarheid van zelfstandigen – zoals het aantal werkkringen – sterk samen met de beroepsgroep waarin zij werken. Tot slot dient opgemerkt te worden dat niet alleen de beroepsgroep bepalend is voor de impact van de coronacrisis op zelfstandigen. Uit de kwantitatieve analyse kwam naar voren dat ook de leeftijd een relevante factor was. In deze kwalitatieve analyse hebben we het effect van leeftijd niet kunnen vaststellen. Mogelijk komt dit door de relatief beperkte spreiding in leeftijd van de geïnterviewde zelfstandigen – met name onder tolken/vertalers. Desondanks kwam het onderwerp leeftijdsdiscriminatie terug in de interviews met twee cultureel zelfstandigen: bij toerismegids Milou en orkestmusicus Bas. Beide zelfstandigen geven aan dat zij ook al voor corona op zoek waren naar vast werk als aanvulling op hun relatief lage en onzekere inkomen, maar dat zij vanwege hun leeftijd niet werden aangenomen. Beide zelfstandigen bleven als gevolg van leeftijdsdiscriminatie afhankelijk van één inkomstenbron die met de coronacrisis bijna volledig wegviel.

Uit de kwantitatieve analyse kwam ook naar voren dat zelfstandigen met een niet-westerse migratieachtergrond op indirecte wijze mogelijk harder zijn geraakt door de crisis. Weliswaar leidde hun achtergrond niet direct tot een

grotere terugval in uren of inkomen, maar zij werken in samenhang met hun achtergrond vaker in meer kwetsbare sectoren. Met de geïnterviewden is niet expliciet gesproken over hun migratieachtergrond. Toch wordt dit effect mogelijk bevestigd door een eufemistische opmerking van een van de taxichauffeurs. Rayen vertelt: 'Ik zit al vijf jaar in deze taxibranche. Hoe ik ben begonnen? Ik heb een opleiding gedaan en helaas kwam ik niet aan werk *door mijn zwarte haren*, zo kan je het wel noemen. [..] En de taxibranche was makkelijk om in te gaan eigenlijk.' Deze chauffeur heeft dus de ervaring op basis van uiterlijke kenmerken – die wijzen op een niet-westerse migratieachtergrond – min of meer gedwongen te zijn als taxichauffeur aan de slag te gaan.

Aanpassingsstrategieën

In deze paragraaf bespreken we de verschillende gevolgde aanpassingsstrategieën die de geïnterviewden met ons gedeeld hebben. Verschillende van deze aanpassingsstrategieën zijn ook in de kwantitatieve analyse de revue gepasseerd, zoals het verschuiven van het werk naar een bestaande of nieuwe (tweede) werkkring. Deze en ook enkele andere strategieën zullen we illustreren aan de hand van voorbeelden. De verschillende strategieën en hun omschrijving zijn hieronder kort toegelicht.
Een kanttekening die gemaakt dient te worden bij de onderstaande analyse is dat we in dit gedeelte van het onderzoek expliciet hebben gezocht naar mensen die nog actief zijn als zelfstandige in deze sectoren. Mensen die volledig zijn overstapt naar werken in loondienst, of naar een volledig andere sector vallen dus buiten het bereik van het onderzoek. Deze wijze van selecteren heeft vermoedelijk vooral consequenties voor onze rapportage over de taxibranche. De taxichauffeurs die wij hebben kunnen spreken geven aan dat veel van hun collega's zijn gestopt. Zo zegt Pieter: 'Wat ik zie is dat 70% van onze collega's [is] weggegaan. […] Heel veel collega's van mij hebben ander werk gekozen en zijn weg. Auto verkocht, andere baan gekozen.'

Tabel 15 De verschillende primaire aanpassingsstrategieën van zelfstandigen in Amsterdam

Strategie	Beschrijving	Culturele ondernemers	Cateraars	Taxichauffeurs	Tolken/ vertalers
Verschuivingsstrategie	Meer werken in een andere, reeds bestaande werkkring (zelfstandig of in loondienst)	1	1	0	1
Uitbreidings-strategie	Tijdens de crisis een nieuwe werkkring creëren (zelfstandig of in loondienst)	3	2	0	3
Sociale strategie	Gederfde inkomsten worden (deels) opgevangen door partner	2	0	0	0
Exitstrategie	(Tijdelijk) stoppen met de zelfstandige werkzaamheden	0	0	0	0
Nulstrategie	Geen aanpassing	7	0	6	5

Om te beginnen valt op dat relatief veel geïnterviewden de 'nulstrategie' hebben gevolgd – zij hebben geen wezenlijke aanpassingen aangebracht (maar, zoals gezegd, kan dit deels een selectie-effect zijn). Dit geldt voor de meeste (vijf) tolken/vertalers. Zij hoefden zich veelal niet aan te passen aan de nieuwe omstandigheden. Julia, Sophie en Joris hadden evenveel of zelfs meer werkzaamheden in hun primaire werkkring. Het inkomen van twee andere tolken/vertalers, Mila en Nora, viel wel weg. Voor Mila was dit niet problematisch, aangezien het niet haar primaire bron van inkomsten is – zij ontvangt ook een AOW-uitkering. Nora kon interen op haar spaargeld, al is zij er verbeten over dat zij dit heeft moeten doen. Een bijkomende ondersteunende factor bij drie van de tolken – Julia, Mila en Sophie - was dat zij partners hebben met een vast inkomen uit loondienst of pensioen.
Ook bij ondernemers in de culturele sector komt de nulstrategie veel voor, al is dit een meer diverse groep dan de tolken/vertalers. Ten eerste hebben enkele zelfstandigen de financiële buffers om hun misgelopen inkomsten op te vangen. Zo heeft schrijver Evi heeft een 'flinke spaarpot' om de langdurige schrijfperiodes te kunnen bekostigen, en heeft dansrecensent Thijmen recentelijk zijn huis met veel overwaarde kunnen verkopen. Ten tweede hebben sommige zelfstandigen een partner of familieleden op wie zij financieel konden leunen. Zo heeft muzikant Sara kunnen lenen van haar vader en heeft zij daardoor haar spaargeld niet hoeven aanspreken. Ten derde geldt voor filmmaker Fleur dat zij niet samenwoont en geen financiële steun heeft gehad van familie of vrienden. Zij had een erfenis tot haar beschikking als financiële buffer, maar deze heeft zij dankzij de Tozo-steunmaatregelen niet hoeven aanspreken. Haar lage huurlasten – zij woont in een sociale huurwoning – hebben hierin naast de steunmaatregelen een cruciale rol gespeeld. Tot slot kon muziekproducent Gerrit de nulstrategie volgen omdat zijn werk als zelfstandige niet zijn primaire bron van inkomsten is. Hij is daarnaast in voltijd verband werkzaam als *sales and recruitment officer*, en is dit ook tijdens de crisis blijven doen.
Bij de taxichauffeurs overheerst de nulstrategie. Vijf taxichauffeurs zagen niet veel andere opties dan de tanden op elkaar te bijten en de periode uit te zitten. Sebastiaan en Rayen werden financieel ondersteund door hun partner, ouders of vrienden – al was dit niet voldoende om schulden te voorkomen. Jort daarentegen heeft flink moeten interen op zijn spaargeld. Een versterkende factor hierbij is dat zijn partner ook taxichauffeur is, waardoor ze elkaar geen financiële steun konden bieden. Taxichauffeurs Pieter en Rens hebben hun nulstrategie proberen aan te vullen of ondersteunen met een uitbreidingsstrategie, met wisselend succes. Rens heeft een financiële opleiding op hbo-niveau afgerond, en kon voor een half jaar bij een bedrijf van een kennis aan de slag. Bijkomende factor was dat Rens bij zijn ouders inwoont en hierdoor zeer lage vaste lasten heeft. Pieter heeft geprobeerd gebruik te maken van de *e-learning* faciliteiten van de gemeente, maar dit 'liep op niks uit'. In tegenstelling tot de andere taxichauffeurs was bij Thijn aanpassing niet nodig. Het primaire inkomen van deze taxichauffeur van 68 jaar is de AOW. Voor de coronacrisis reed hij zo'n 20 uur per week als bijverdienste. In zijn eigen woorden: 'Beetje voor de leuk, omdat ik geen zin heb om de hele dag thuis te zitten'.
Een andere aanpassingsstrategie die uit meerdere verhalen van geïnterviewden naar voren kwam, is de uitbreidingsstrategie. Hieronder vallen drie tolken/

vertalers die in tegenstelling tot andere collega's wel inkomstenderving ondervonden: Emma, Olivia en Zoë. Zo heeft Olivia een cursus gevolgd tot sporttrainer en heeft zij daar inkomen mee kunnen verwerven. Ook is zij een studie tot gerechtstolk gestart, al was deze op het moment van het interview nog niet afgerond. Zoë hanteerde zelfs een dubbele uitbreidingsstrategie: enerzijds is zij voor anderhalve dag in de week begonnen als oproepkracht bij een grote winkelketen, anderzijds heeft zij tijdens de crisis een bakkersbedrijf opgestart. Voor alle drie tolken/vertalers was hun huishouden of familie van groot belang om de uitbreidingsstrategie te bekostigen. Emma en Olivia hebben beiden een partner in loondienst, wat zorgt voor een stabiele financiële basis. Zoë ontving daarnaast financiële steun van haar zoon en van goede vrienden.
De drie cultureel ondernemers hebben in verschillende richting uitbreiding gezocht. Fotograaf Saskia heeft zich gericht op de forensische fotografie en heeft tijdens de crisis de politie, mogelijk als vaste klant, aan zich weten te binden. Om dit te bekostigen heeft zij wel schulden moeten maken, aangezien zij geen buffers had om op in te teren. Evenementenorganisator Koen heeft de crisis benut om een eigen bierbrouwerij op te zetten. Dit kostte flink wat geld: zijn spaarpot van zo'n € 15.000 heeft hij in het nieuwe bedrijf gestoken en hij werd voor enkele honderden euro's per maand ondersteund door zijn vader. Voor alle drie ondernemers in de culturele sector geldt dat zij de uitbreidingsstrategie konden volgen omdat zij hiervoor de financiële middelen hadden.
Ook twee cateraars zochten uitbreiding. Cateraar Lara kreeg al vroeg in de crisis een aanbod om voltijd in een supermarkt te gaan werken. Dit betekende wel dat haar inkomen 'rap naar beneden' ging, maar dit nam zij voor lief omdat het baantje tenslotte wel een stabiel inkomen en een stabiele werkkring bood: 'Werken in de supermarkt en bij die ontzettend aardige supermarktmanager en al die collega's die zo *supportive* waren en alle klanten, ja, dat heeft me ongelooflijk gesteund in het gevoel wat je vooral hebt. En een beetje *cash* dat binnenkomt, dat weet je, dat gaat binnenkomen.' Chef-cateraar Mark heeft tijdens de crisis een '*private dining*' concept ontwikkeld. Hij is in te huren voor intieme diners bij mensen thuis. Dit bleek 'waanzinnig succesvol'. Hierbij heeft Mark kunnen leunen op het vaste inkomen van zijn partner.
Slechts drie van de zelfstandigen die wij gesproken hebben, hanteerden primair de verschuivingsstrategie. Het betreft cateraar Suze, toneelschrijver Puck en vertaler Engels Tessa. Suze is daarbij een uitzondering: naast haar cateringbedrijf exploiteert zij een theatergebouw in Amsterdam. Zij heeft al het personeel bij het cateringbedrijf – dat tijdelijk of op basis van een nulurencontract in dienst was – kunnen ontslaan om zich volledig te richten op de exploitatie van het theater. Puck was voor de crisis – samen met haar partner – bezig een literair tijdschrift op te zetten. Tijdens de lockdowns vielen alle inkomsten uit ander werk weg en hebben beide partners zich op het ontwikkelen van dit tijdschrift gestort. Dankzij de Tozo-steunmaatregelen heeft zij geen schulden hoeven maken, ondanks dat zij geen financiële buffers had. Vertaler Tessa haalde voor de crisis de 'hoofdmoot' van haar inkomen uit ondertitelwerk. Voor de crisis accepteerde zij daarnaast een vaste doch zelfstandige positie bij een bank voor twee dagen in de week – vertaling van de communicatie van het Nederlands naar het Engels. Door de coronacrisis en lockdownmaatregelen moest de bank veel meer communiceren en dit werk ving haar weggevallen werk als ondertitelaar op.

Uit de bovenstaande verhalen blijkt dat een (stabiel) inkomen van een partner een belangrijke factor is om de kwetsbaarheid van zelfstandigen te verkleinen. Toch komt de sociale strategie – waarbij partners méér gaan werken om elkaar te ondersteunen – weinig voor: slechts in twee gevallen. De partner van productieleider Joep is zelf ook zelfstandig en werkzaam als muzikant. Zij heeft meer livestreamoptredens verzorgt om de verminderde inkomsten van Joep op te vangen. Een ondersteunende factor hierbij was dat zij gebruik kon maken van subsidies vanuit de rechtenorganisatie voor muziek. Feestmanager Senn is juist zelf meer gaan werken voor de kinderopvangorganisatie van zijn partner: 'Er was geen werk meer, dus […] ging ik helpen bij het kinderdagverblijf. Ik was het meest bezig met een webshop voor kinderen met speelgoed, filmpjes, wat dingetjes die het kinderdagverblijf nodig heeft. Daar waren we net mee begonnen, dus daar ben ik ingedoken.' Hier ontving hij natuurlijk niet onmiddellijk inkomsten voor, maar het scheelde wel uitgaven aan het bedrijf van zijn partner. Dankzij de Tozo-steunmaatregelen heeft hij deze periode financieel kunnen overbruggen.
Samenvattend waren het hebben van een alternatieve werkkring, het kunnen creëren van een nieuwe werkkring – bijvoorbeeld doordat je bepaalde kennis of vaardigheden bezit –, het hebben van een financiële buffer en het kunnen leunen op het inkomen van familie en vrienden belangrijke factoren waarmee de zelfstandigen die wij gesproken hebben de crisis zijn doorgekomen. Veel zelfstandigen die hier niet of onvoldoende over beschikten, hebben gebruik kunnen maken van de Tozo-steunmaatregelen (waarover meer in hoofdstuk 8).

In de focusgroepgesprekken met medewerkers van de gemeente Amsterdam werd geconstateerd dat veel zelfstandigen een gebrek aan aanpassingsvermogen hebben en weinig flexibel zijn. Zij houden vast aan hun oude manier van werken, ook als daar weinig perspectief in zit. Veel zelfstandigen voelen zich 'vrije jongens' die niet 'onder iemand' in loondienst willen gaan werken. Soms had het er echter ook mee te maken dat zij door langlopende lease- of huurcontracten 'vast' zaten aan hun huidige werk.

Opeenstapeling

Tot slot lijkt opeenstapeling van problemen in verschillende domeinen vrij weinig te zijn voorgekomen onder onze respondenten. Mogelijk komt dit doordat de meest kwetsbare zelfstandigen vaak het moeilijkst te bereiken zijn voor onderzoek. Concreet komt opeenstapeling van achterliggende problemen voor in de ervaringen van toerismegids Milou, vertaler Zoë en taxichauffeurs Pieter en Rayen. Bij zowel Zoë als Milou speelt mee dat zij geen beroep hebben kunnen doen op de Tozo, omdat zij pensioengerechtigd zijn. Dit pensioen is echter zeer mager door een beperkt arbeidsverleden in loondienst en ook is hun AOW beperkt vanwege langdurig verblijf in het buitenland. Dat hiermee in de Tozo-maatregelen geen rekening is gehouden, steekt Milou: 'Ik heb de zogenaamde pensioenleeftijd bereikt, maar ik heb geen pensioen. […] Maar in Nederland schijnt dat gewoon een wet te zijn. En ik moet toch zeggen

dat wat ik niet begrijp, is: “a) je hebt geen hulp en b) je mag ook niet werken”. Dus in andere woorden er staat maar één oplossing [open]: je crepeert. Want op den duur verlies je je huis en verlies je alles en dat is dan ook de reden dat ik Nederland wil verlaten.’
Bij taxichauffeurs Pieter en Rayen is de problematiek meer direct aan hun werk gerelateerd. Beide taxichauffeurs moeten met een relatief laag inkomen veel investeren in hun beroep, zoals het aanschaffen of leasen van een auto, *on-board* computers en cursussen. Rayen had de pech dat hij net voor corona bijna zijn gehele spaarpot had geïnvesteerd in een nieuwe, elektrische auto: ‘Ik had dit voertuig net voor corona gekocht. […] Dat was mijn spaarpot. En toen kwam corona en toen zat ik wel in de stress, ja.’. Het inkomen van zijn partner bood wat steun, maar betekende ook dat hij was uitgesloten van Tozo 2 en volgende Tozo-rondes. Na de coronacrisis zit Rayen diep in de schulden: ‘Mijn vrouw die steunde mij natuurlijk, maar ja, dat was niet genoeg. Dus moest ik een lening afsluiten bij de gemeente, en hier en daar van mijn ouders. En nu zit ik tegen de € 20.000 aan schulden.’

In de twee focusgroepen met medewerkers van de gemeente Amsterdam werden meer voorbeelden genoemd van een opeenstapeling van problemen. Verschillende medewerkers hadden ervaren dat zelfstandigen soms als gevolg van de coronacrisis dakloos waren geworden. Dit kon het gevolg zijn van het feit dat zij de hoge huur van de woning niet meer konden betalen. Maar het hing soms ook samen met een echtscheiding en met psychische problemen. Veel zelfstandig ondernemers ervoeren stress, sommigen werden depressief en langzamerhand wanhopig naarmate de crisis langer duurde. In enkele gevallen liepen zij zelfs met zelfmoordgedachtes rond.
Een andere opeenstapeling van problemen deed zich voor bij zelfstandigen die long-Covid kregen en daardoor hun bedrijf niet meer konden uitoefenen, zelfs niet toen de beperkingen werden verlicht of opgeheven.

Hoofdstuk 6

Gebruik van Tozo in Amsterdam – de cijfers

Zoals in hoofdstuk 2 is uiteengezet, nam de regering een reeks noodmaatregelen genomen om zelfstandigen die door de coronapandemie en de contactbeperkende maatregelen werden getroffen, te steunen. We beperken ons in dit hoofdstuk tot de belangrijkste daarvan, de Tozo. Op basis van microdata van alle Tozo-aanvragen die de gemeente Amsterdam ons heeft verstrekt, kunnen we een gedetailleerd beeld schetsen van de Tozo-aanvragen en de zelfstandigen die in 2020 en 2021 Tozo hebben aangevraagd in Amsterdam. We vergelijken deze cijfers met meer globale cijfers van het CBS over de Tozo-aanvragen in geheel Nederland.

Kenmerken van Tozo-aanvragers in Amsterdam

In Tabel 16 vergelijken we een aantal kenmerken van de aanvragers van Tozo in Amsterdam met die van alle zelfstandigen in Amsterdam. Helaas heeft de gemeente geen informatie over het opleidingsniveau, de migratieachtergrond (wel de nationaliteit) en het normale aantal gewerkte uren, zodat we de Tozo-aanvragers niet op basis van deze kenmerken kunnen vergelijken met alle Amsterdamse zelfstandigen. In Tabel 17 vermelden we ook CBS-gegevens over alle Tozo-aanvragers in Nederland in 2020.

In totaal hebben in 2020 en 2021 ruim 47.000 Amsterdamse zelfstandigen een Tozo-uitkering aangevraagd (voor levensonderhoud of bedrijfskrediet). Dat is 38% van het totale aantal zelfstandigen dat in Amsterdam woont. Mannen waren licht oververtegenwoordigd onder de Tozo-aanvragers. Naar leeftijd zien we dat vooral zelfstandigen tussen 25 en 35 jaar relatief vaak Tozo hebben aangevraagd: zij maken een derde van alle Amsterdamse Tozo-aanvragers uit, terwijl zij minder dan een kwart van alle Amsterdamse zelfstandigen vormen. Het aantal Tozo-aanvragers van 65 jaar en ouder is het kleinst, hetgeen begrijpelijk is omdat alleen zelfstandigen onder de pensioengerechtigde leeftijd (in 2020 was dat 66 jaar en 4 maanden) aanspraak maakten op Tozo. Zelfstandigen zonder partner hebben aanzienlijk vaker Tozo aangevraagd dan zelfstandigen met een partner. Ruim de helft van de alleenstaanden en alleenstaande ouders heeft Tozo aangevraagd tegenover een kwart van de paren. Dit is begrijpelijk omdat vanaf Tozo 2 zelfstandigen met een verdienende partner in het algemeen geen aanspraak meer maakten op een uitkering (zie ook de volgende paragraaf). Niettemin was ook bij Tozo 1 het aandeel aanvragers met een partner al aanzienlijk kleiner dan onder alle Amsterdamse zelfstandigen. Een verklaring hiervoor is dat, zoals we in hoofdstuk 4 zagen, zelfstandigen zonder partner gemiddeld een sterkere terugval in gewerkte uren hebben ondervonden dan zelfstandigen met een partner.
De gemeente Amsterdam heeft zelfstandigen die een Tozo aanvroegen, ingedeeld in branches. Doordat deze branches niet overeenkomen met de CBS-indeling van beroepen en bedrijfstakken, kunnen we deze slechts bij benadering vergelijken met de CBS-gegevens over alle zelfstandigen in Amsterdam.[28] De cij-

28 Afhankelijk van de omschrijving van de branche hebben we een vergelijking gemaakt met hetzij het beroep hetzij de bedrijfstak van alle Amsterdamse zelfstandigen.

fers in Tabel 16 dienen dan ook met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. Vooral zelfstandigen in de horeca en in de taxi- en vervoersbranche hebben massaal een beroep gedaan op de Tozo: bijna alle Amsterdamse zelfstandigen in deze twee branches hebben Tozo aangevraagd. Ook de Amsterdamse zelfstandigen die werkzaam zijn in de handel en in de bouw hebben relatief vaak Tozo aangevraagd. Amsterdamse zelfstandigen met een verzorgend, ambachtelijk of ICT-beroep hebben juist relatief weinig beroep gedaan op de Tozo. Zelfstandigen met een administratief beroep hebben nauwelijks gebruik gemaakt van de Tozo. Bij twee op de vijf Tozo-aanvragers kunnen we geen vergelijking maken tussen hun branche en die van alle zelfstandigen.[29]

Tabel 16 Kenmerken van Tozo-aanvragers en van alle zelfstandigen in Amsterdam (absoluut aantal en % van totaal en % van alle zelfstandigen dat Tozo heeft aangevraagd), 2020

	Tozo-aanvragers	Alle zelfstandigen	Aanvragers in % alle zelfstandigen
Totaal (N)	**47.129 (=100%)**	**124.700 (=100%)**	**38**
Man	61	58	40
Vrouw	39	42	35
Leeftijd			
<25 jaar	5	5	39
25-34 jaar	33	23	55
35-44 jaar	26	28	36
45-54 jaar	21	21	38
55-64 jaar	13	16	32
65+ jaar	1	7	7
Geen partner	62	43	55
Partner	38	57	25
Branche			
Cultuur	21	23	35
Horeca	10	4	100
Taxi/vervoer	9	3	96
Handel	7	5	54
Bouw	5	3	63
Verzorgend beroep	5	11	16
Ambacht	2	5	12
ICT	3	7	15
Administratief	1	13	2
Overige branches	39	26	58

Bron: Gemeente Amsterdam (Tozo-data); CBS (EBB-microdata 2020)

29 Het gaat hier om de branches 'dienstverlening' en 'overige' die we niet kunnen koppelen aan een specifiek beroep of bedrijfstak. Weliswaar kent het CBS een categorie 'dienstverlenende beroepen', maar daar vallen ook horecamedewerkers onder; bovendien is het aantal Tozo-aanvragers dat zegt in de dienstverlening werkzaam te zijn groter dan het totale aantal Amsterdamse zelfstandigen dat volgens CBS-cijfers een dienstverlenend beroep heeft.

Het CBS heeft ook cijfers gepubliceerd over alle Tozo-aanvragen in Nederland. Omdat het hierbij niet gaat om unieke personen – zelfstandigen kunnen immers meerdere Tozo-aanvragen hebben ingediend – vergelijken we deze in Tabel 17 met alle Tozo-aanvragen (en dus niet de aanvragers) in Amsterdam. We zien dat in Amsterdam verhoudingsgewijs meer mannen Tozo hebben aangevraagd dan landelijk het geval was, dat de leeftijdsgroep van 27-44 jaar oververtegenwoordigd is en die van 45-66 jaar ondervertegenwoordigd, dat veel meer aanvragers in Amsterdam geen partner hebben en dat de sectoren cultuur en taxi/vervoer sterk zijn oververtegenwoordigd en de handel en de bouw zijn ondervertegenwoordigd.

Tabel 17 Kenmerken van personen die Tozo hebben aangevraagd in Amsterdam en in Nederland (absoluut aantal en % van totaal), 2020-2021

	Amsterdam	Nederland
Totaal (N)	**122.391 (=100%)**	**1.345.550 (=100%)**
Man	64	55
Vrouw	36	45
Leeftijd		
<27 jaar	8	8
27-44 jaar	50	44
45-66 jaar	37	48
> 66 jaar	0	1
Geen partner	68	31
Partner	32	67
Branche		
Cultuur	22	13
Horeca	11	11
Taxi/vervoer	13	7
Handel	7	13
Bouw	4	7
Verzorgend beroep	3	5
Ambacht	2	
ICT	2	4
Administratief	1	
Overige branches	20	41

Bron: Gemeente Amsterdam (Tozo-data); CBS (Statline)

De Tozo-aanvragen in Amsterdam

Terwijl we in de vorige paragraaf de kenmerken van de Amsterdamse Tozo-aanvragers in beeld hebben gebracht, kijken we in deze paragraaf naar de aanvragen voor de opeenvolgende Tozo-rondes in 2020. In de eerste Tozo-ronde (maart-mei 2020) vroegen ruim 41.000 zelfstandigen in Amsterdam een Tozo-uitkering voor levensonderhoud aan, waarvan ruim 90% werd gehonoreerd (Tabel 18). Daarnaast waren er nog ruim 3.000 Tozo-aanvragen voor een bedrijfskrediet, dat in ruim de helft van de gevallen werd toegekend. In de tweede Tozo-ronde (juni-september 2020), waarvoor een partnertoets gold, halveerde het aantal aanvragen bijna, al nam het percentage toekenningen voor levensonderhoud wat toe. In de derde ronde (oktober 2020-maart 2021) bleef het aantal aanvragen ongeveer gelijk, om in de laatste twee rondes (april-september 2021) weer verder terug te lopen.

Tabel 18 Aantal aanvragen voor Tozo naar Tozo-ronde en percentage toegekende aanvragen

	Aantal aanvragen		% toegekend	
	Levensonderhoud	Bedrijfskrediet	Levensonderhoud	Bedrijfskrediet
Tozo 1	41.429	3.057	90,5	58,2
Tozo 2	22.131	1.539	94,7	42,6
Tozo 3	22.931	1.687	96,3	51,8
Tozo 4	16.298	686	97,8	32,9
Tozo 5	12.241	391	98,3	27,4

Bron: Gemeente Amsterdam (Tozo-data)

Tabel 19 vermeldt het gemiddelde uitgekeerde bedrag per Tozo-ronde. Omdat het aantal maanden waarvoor het bedrag was bedoeld varieerde tussen de Tozo-rondes, is voor de vergelijkbaarheid ook het gemiddelde bedrag per maand vermeld. Hieruit blijkt dat Tozo 1 het meest genereus was. In de tweede en derde ronde waren de maandbedragen aanmerkelijk lager, om in de laatste rondes weer wat hoger te liggen. Het bedrijfskrediet bedroeg gemiddeld ongeveer het dubbele van de uitkering voor levensonderhoud.

Tabel 19 Gemiddeld uitgekeerd bedrag en gemiddeld per maand per Tozo-ronde (euro's)

	Totaal		Per maand	
	Levens-onderhoud	Bedrijfskrediet	Levens-onderhoud	Bedrijfskrediet
Tozo 1	3.574	8.132	1.191	2.711
Tozo 2	3.734	7.120	934	1.780
Tozo 3	5.102	7.668	850	1.278
Tozo 4	3.093	6.417	1.031	2.139
Tozo 5	3.105	5.773	1.035	1.924
Gemiddeld	3.722	7.022	1.008	1.966

Bron: Gemeente Amsterdam (Tozo-data)

Tabel 20 geeft de verdeling van het bedrag van de Tozo-uitkering voor levensonderhoud per maand voor de opeenvolgende Tozo-rondes. In iedere ronde ontving de grootste groep aanvragers een uitkering tussen € 1.000 en € 1.100 per maand (ruwweg het maximumbedrag voor een alleenstaande). Alleen bij Tozo 3 was er een bijna even grote groep die een bedrag tussen € 500 en € 1.000 ontving. In de eerste Tozo-ronde kregen nog bijna twee op de vijf aanvragers een (maximale) uitkering van iets meer dan € 1.500 (het maximumbedrag voor een paar). In de volgende rondes was deze groep veel kleiner, doordat toen minder zelfstandigen met een partner aanspraak maakten op een Tozo-uitkering.

Tabel 20 Verdeling uitgekeerde bedragen per maand voor levensonderhoud per Tozo-ronde (% van totaal)

Uitgekeerd bedrag per maand	Tozo 1	Tozo 2	Tozo 3	Tozo 4	Tozo 5
€ 0	0,3	1,0	0,6	0,3	0,2
€ 1 – € 499	4,0	13,6	17,2	7,9	7,1
€ 500 – € 999	5,9	23,2	33,5	15,3	17,5
€ 1.000 – € 1.099	49,3	45,5	36,9	59,6	58,2
€ 1.100 – € 1.499	2,2	4,3	2,9	2,4	2,5
≥ € 1.500	38,3	12,4	9,0	14,6	14,6
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: Gemeente Amsterdam (Tozo-data)

Tabel 21 toont de totaalbedragen die Amsterdamse zelfstandigen in het kader van de Tozo hebben ontvangen. Bijna de helft van de zelfstandigen die een Tozo-uitkering voor levensonderhoud hebben ontvangen, heeft in totaal minder dan € 5.000 ontvangen. Een op de drie heeft € 10.000 of meer ontvangen. De meeste aanvragers van een bedrijfskrediet hebben tussen € 10.000 en € 20.000 ontvangen. Het ging hierbij vrijwel altijd om het maximumbedrag van € 10.157.

Tabel 21 Verdeling van Tozo-bedragen

	Aantal		% van het totaal	
Uitgekeerd bedrag (€)	Levensonderhoud	Bedrijfskrediet	Levensonderhoud	Bedrijfskrediet
< € 2.000	5.117	43	10,9	1,5
€ 2.000-€ 4.999	17.341	298	36,8	10,3
€ 5.000-€ 9.999	8.221	747	17,5	25,8
€ 10.000-€ 19.9999	10.894	1.800	23,1	62,2
≥ € 20.000	5.518	4	11,7	0,1
Totaal	47.091	2.892	100,0	100,0

Bron: Gemeente Amsterdam (Tozo-data)

In Tabel 22 vergelijken we voor de achtereenvolgende Tozo-rondes het eigen inkomen van de zelfstandige, zoals zij dat aan de gemeente hebben opgegeven, de ontvangen Tozo-uitkering voor levensonderhoud en het totale inkomen (eigen inkomen + Tozo) voor de aanvragers van een Tozo-uitkering. Hierbij

past de kanttekening dat de opgave van het eigen inkomen doorgaans op een schatting berustte en dus kon afwijken van het werkelijke inkomen. We zien dat het gemiddelde eigen inkomen van de Tozo-aanvragers na de eerste ronde bijna halveerde. De gemiddelde Tozo-uitkering werd ook iets lager, maar in veel mindere mate. Hierdoor bedroeg de Tozo-uitkering in iedere volgende ronde een hoger percentage van het totale inkomen van de Tozo-aanvragers. We hebben helaas geen informatie over het inkomen van de Tozo-aanvragers vóór de Covid-19 pandemie, waardoor we niet kunnen nagaan hoe sterk hun inkomen is teruggevallen en welk deel daarvan door Tozo is gecompenseerd.

Tabel 22 Gemiddeld eigen inkomen, Tozo (levensonderhoud) en totaal inkomen per maand (euro's) en Tozo in % van het totaal inkomen

	Eigen inkomen	Tozo	Totaal	Tozo in % totaal
Tozo 1	1.799	1.191	2.990	40
Tozo 2	999	934	1.933	48
Tozo 3	890	850	1.740	49
Tozo 4	857	1.031	1.889	55
Tozo 5	727	1.035	1.762	59

Bron: Gemeente Amsterdam (Tozo-data)

Tot slot laten we in Tabel 23 zien hoe de samenstelling van de Tozo-aanvragers (levensonderhoud) naar sekse en het al dan niet hebben van een partner over de opeenvolgende Tozo-rondes is veranderd. De overgang van Tozo 1 naar Tozo 2 had een groot effect, doordat het aantal aanvragers met een partner sterk afnam, van 43% naar 26%. Dit gold vooral voor vrouwen met een partner, maar in mindere mate ook voor mannen met een partner. Dit is begrijpelijk omdat vrouwen vaker dan mannen een partner hebben met een relatief hoog inkomen (mannen werken immers veel vaker fulltime). Als gevolg daarvan nam het aandeel mannen onder de Tozo-aanvragers toe van 61% bij Tozo 1 tot 67% bij Tozo 5.

Tabel 23 Tozo-aanvragers naar enkele kenmerken (% van totaal per Tozo-ronde)

	Man, geen partner	Vrouw, geen partner	Man, partner	Vrouw, partner	Man, totaal	Totaal met partner
Tozo 1	34	24	27	16	61	43
Tozo 2	44	29	20	7	64	26
Tozo 3	45	30	19	6	64	25
Tozo 4	48	29	19	5	66	24
Tozo 5	48	29	19	4	67	23

Bron: Gemeente Amsterdam (Tozo-data)

Hoofdstuk 7

Zelfstandig ondernemer en geen omzet door Covid: wat nu? – Klant-reizen van het aanvragen van een coronasteun-maatregel in Amsterdam

In het vorige hoofdstuk zagen we dat 47.000 Amsterdamse zelfstandigen in 2020 en 2021 bij de gemeente een Tozo-uitkering hebben aangevraagd. Dat is een groot aantal, maar tegelijkertijd hebben nog meer zelfstandigen – zo'n 70.000 – geen Tozo aangevraagd. Dat zal in veel gevallen zijn omdat zij geen grote terugval in inkomsten ondervonden als gevolg van de coronacrisis. Maar het kan ook zijn dat sommige zelfstandigen, ondanks dat zij door de crisis veel inkomen hadden verloren, toch geen Tozo hebben aangevraagd. Daarvoor kunnen verschillende redenen zijn. Sommigen wisten wellicht niet van het bestaan van de regeling, anderen dachten mogelijk ten onrechte dat zij er geen aanspraak op maakten. Het kan ook zijn dat men geen beroep op de Tozo wilde doen, bijvoorbeeld uit schaamte om een uitkering te moeten aanvragen, of omdat men de tegemoetkoming niet nodig had, of omdat men de rompslomp van het aanvragen van een uitkering niet vond opwegen tegen het bedrag dat men verwachtte te ontvangen. In dit en het volgende hoofdstuk gaan wij nader in op het proces van het aanvragen van een Tozo-uitkering. In dit hoofdstuk doen we dat door een aantal zogenoemde klantreizen te maken. Hierbij gaan we na welke stappen een aantal fictieve zelfstandigen (zogenaamde persona's) zou moeten nemen om een Tozo in Amsterdam aan te vragen en welke hindernissen zij hierbij zouden kunnen ondervinden. Dit geeft een indruk van waar mogelijk de grootste barrières liggen voor het verkrijgen van een Tozo-uitkering en onder welke omstandigheden die zich het sterkst manifesteerden. In het volgende hoofdstuk schetsen we de werkelijke ervaringen met het al dan niet aanvragen van Tozo van de zelfstandigen in Amsterdam die we hebben geïnterviewd.

Alvorens de klantreizen te beschrijven, schetsen we eerst kort op welke wijze zelfstandigen bij de gemeente Amsterdam Tozo of TONK konden aanvragen.

Tozo

De gemeente Amsterdam had een goed bereikbare website voor de Tozo. Als je zocht op 'Tozo Amsterdam' kwam je direct op de Tozo-website van de gemeente.[30] De pagina was inzichtelijk. Er stond op wat je als burger van de gemeente kon verwachten en wat je kon doen als de zaken niet gingen zoals je verwachtte. Er waren ook mogelijkheden om telefonisch contact op te nemen met een medewerker van de gemeente en een afspraak te maken. Ten tijde van dit onderzoek waren de Tozo-regelingen afgelopen en was het niet langer mogelijk een digitale aanvraag te doen. Daarom is op basis van de papieren formulieren die ook beschikbaar waren voor een Tozo-aanvraag, nagegaan hoe een aanvraag tijdens de periode maart 2020-september 2021 zou zijn verlopen. In bijlage 3 is ter illustratie het aanvraagformulier voor Tozo 1 opgenomen.

30 Dit was de website https://www.amsterdam.nl/ondernemen/ondersteuning/tozo/ die inmiddels echter is opgeheven.

TONK

De gemeente Amsterdam heeft ook een webpagina in het leven geroepen waarop informatie over de TONK te vinden was.[31] Op deze webpagina, die op 10 maart 2021 werd gepubliceerd met als titel "Steun voor Amsterdammers die woonkosten niet meer kunnen betalen", was vermeld dat Amsterdammers voor wie de bestaande steunmaatregelen geen of te weinig hulp boden, een eenmalige bijdrage voor de woonlasten konden aanvragen voor de periode van 1 januari 2021 tot 30 juni 2021. De tekst luidde als volgt:

> "De Amsterdamse TONK is gericht op Amsterdammers met een eigen woning die meer dan 330 euro aan hypotheekrente en/of maandelijks erfpachtcanon moeten betalen, en op huishoudens met een huurwoning in de vrije sector met een huur van 753 euro of hoger. Bij een lagere huur bestaat er meestal aanspraak op huurtoeslag via de Belastingdienst. De TONK geldt niet wanneer iemand meer dan 31.340 euro aan (spaar)geld heeft."

Na afloop van de TONK heeft nog enige tijd op de Amsterdamse TONK-webpagina gestaan dat de regeling was gestopt op 1 oktober 2021 en dat iemand die na deze periode nog een hoge huur of hoge hypotheeklasten had die hij niet kon betalen, via deze website kon nagaan of hij in aanmerking kwam voor een woonkostentoeslag als tijdelijke aanvulling op het inkomen. Inmiddels is ook deze webpagina vervallen en kunnen burgers weer terecht bij de gewone regeling voor een woonkostentoeslag.

Klantreizen

Om te kunnen beoordelen hoe het proces van het aanvragen van Tozo of TONK verlopen zou kunnen zijn in de periode tussen 14 maart 2020 en 1 oktober 2021 is gebruik gemaakt van klantreizen. Hiertoe zijn vijf fictieve personages (zogenoemde persona's) ontworpen en is nagegaan hoe het hen vergaan zou zijn als zij Tozo of TONK hadden aangevraagd. De vijf personages hebben de volgende beroepen: 1) vertaler, 2) fotograaf, 3) grafisch ontwerper, 4) pedicure en 5) taxichauffeur. Deze personages zijn gekozen omdat zij een goed beeld geven van de verschillende beroepsgroepen in de gemeente Amsterdam die in de relevante periode te maken hebben gekregen met de vraag of ze al dan niet Tozo of TONK zouden aanvragen. De klantreizen zijn steeds toegespitst op één regeling, omdat daardoor nagegaan kon worden of de betreffende regeling en het aanvraagformulier bepaalde moeilijkheden opleverden. Daardoor zijn ook bepaalde thema's buiten beschouwing gebleven, omdat het niet mogelijk was om alle mogelijke facetten van het aanvragen van Tozo of TONK mee te nemen.

31 Zie voor het persbericht hierover https://www.amsterdam.nl/bestuur-en-organisatie/college/wethouder/marjolein-moorman/persberichten/steun-amsterdammers-woonkosten-betalen/, geraadpleegd op 28 juni 2022.

De klantreizen zijn in de tegenwoordige tijd geschreven, omdat het erom gaat het aanvraagproces zo goed mogelijk weer te geven. Het gaat om een momentopname in de periode tussen 14 maart 2020 en 1 oktober 2021.

Vertaler, Tozo 1

Heleen, geboren op 11 mei 1977, werkt sinds begin 2010 als vertaalster van managementboeken. Zij werkt als zelfstandige en krijgt haar opdrachten in de regel via vertaalbureaus. Als gevolg van de coronacrisis loopt haar hoeveelheid werk sterk terug. Daarmee keldert haar inkomen van ongeveer € 2.500 bruto per maand naar ongeveer de helft daarvan. Heleen woont samen met Joris. Ze hebben een huurhuis met een maandelijkse huur van € 1.500. Ze hebben twee kinderen, Jordy en Annette, van 12 en 10 jaar oud. Joris is ook zelfstandig ondernemer. Hij werkt als meubelmaker. Voorafgaand aan de coronacrisis verdiende hij gemiddeld zo'n € 4.000 bruto per maand, maar ook zijn inkomen gaat in de eerste maanden na maart 2020 sterk omlaag. De bedrijven van Joris en Heleen staan allebei ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Amsterdam, als eenpersoonszaken.
Heleen en Joris horen op het journaal dat er een regeling in het leven is geroepen ter ondersteuning van zelfstandigheden en besluiten vervolgens om deze regeling – Tozo 1 – aan te vragen. Daarbij lezen zij in het aanvraagformulier dat, als je als partners allebei Tozo wilt aanvragen, het wordt aangeraden om dit te laten doen door de partner met het laagste inkomen. Dat vindt Heleen wat vreemd, want er is toch geen partnertoets in Tozo 1 en als Joris in een andere gemeente zou werken, zou hij wel Tozo kunnen aanvragen. Heleen volgt echter het advies in het aanvraagformulier van de gemeente Amsterdam.

Vragen 1 en 2 zijn voor haar duidelijk. Bij vraag 3 vult Heleen in dat ze sinds 15 februari 2010 als zelfstandige werkt. Ze weet de precieze datum van haar start als zelfstandige niet meer, maar het was ergens in die periode. Ze kan wel nog nagaan dat ze zich op 1 maart 2010 bij de Kamer van Koophandel heeft ingeschreven. Dat is even gedoe, want ze weet haar wachtwoord niet meer en kan daardoor niet inloggen bij de Kamer van Koophandel, maar dat wordt opgelost. Heleen vult bij vraag 3 in dat ze voor zichzelf werkt, dus in Amsterdam, dat haar bedrijf 'Helena translations' heet en dat ze aan het urencriterium voldoet en ook zelfstandigenaftrek krijgt.
Bij vraag 3.9 wordt het voor haar lastiger: "Heeft u voor de periode vanaf de start als zelfstandige (= datum van inschrijving in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel) tot de datum waarop u deze aanvraag indient voldaan aan het criterium van gemiddeld 23,5 uur per week werkzaam als zelfstandige?" Heleen meent zich te herinneren dat zij in de jaren rond de geboorte van haar kinderen niet aan dit criterium voldeed. Ze is meer uren gaan werken toen de kinderen naar school gingen. Dus dan is het antwoord op vraag 3.9 "nee" en vermeldt het formulier dat zij niet in aanmerking komt voor Tozo. Heleen wordt wel doorgestuurd naar vraag 6.3, waarin ze kan aangeven waarom ze vindt dat ze toch voor Tozo in aanmerking komt, ondanks dat ze niet aan alle criteria voldoet. Heleen vult vervolgens bij vraag 6.3 in dat ze het niet redelijk

vindt als ze geen Tozo zou krijgen omdat ze zes of meer jaar geleden niet aan het urencriterium heeft voldaan. Het is voor haar op dat moment wel vervelend dat ze nu niet weet of ze wel of geen Tozo kan krijgen. Ook weet ze niet op welke termijn ze dat gaat horen.
Vanwege deze onduidelijkheid besluit ook Joris om op dat moment Tozo aan te vragen. Hij voldoet namelijk wel aan het urencriterium vanaf de start van zijn bedrijf. Het is echter niet duidelijk of twee partners allebei Tozo kunnen aanvragen en ook niet wat er dan gebeurt.

Bij vraag 4.1 vraagt Heleen een aanvullende uitkering levensonderhoud aan van € 5.000. Door de sterke daling van het inkomen van haarzelf en Joris wordt het moeilijk om de huur van € 1.500 per maand op te brengen, naast de andere vaste lasten en de kosten voor de kinderen. Zo goed als mogelijk berekent Heleen haar netto-inkomen, waarbij ze zich wel afvraagt waarom ook naar loon uit dienstverband wordt gevraagd bij vraag 5.1, nu het hier gaat om zelfstandigen. Heleen vult in dat ze verwacht nog zo'n € 1.300 bruto per maand te zullen verdienen met haar vertaalwerk. Dat is echter lastig te voorspellen omdat het aanbod van werk vanuit vertaalbureaus fluctueert. Met deze opgave zit ze wel onder het sociaal minimum, maar dat risico neemt ze maar. Als het echt nodig is kunnen de (groot)ouders wellicht bijspringen.

Heleen blijkt zich onnodig zorgen te hebben gemaakt, want het gevraagde voorschot wordt binnen twee weken op haar rekening gestort. Ook Joris krijgt het voorschot. Heleen en Joris weten niet of ze dit moeten terugbetalen of niet. Bovendien krijgen ze vanuit de gemeente het verzoek om een winstverklaring in te vullen en daarmee de winst over de periode van Tozo 1 op te geven. Heleen rekent alles uit en komt erop uit dat ze in totaal € 50 meer heeft verdiend dan ze had opgegeven. Moet ze die € 50 nu opgeven? En hoe zit het dan met het feit dat Joris minder heeft verdiend dan hij had aangegeven? Mogen ze dat verrekenen?

Conclusie: Heleen is blij met de ondersteuning, maar maakt zich zorgen over een terugvordering en over de hoogte daarvan. ☹

Fotograaf, Tozo 2

Kamil is fotograaf. Hij maakt vooral foto's bij feesten en partijen, dus bijvoorbeeld bruiloften, jubilea, familiefeestjes en dergelijke. Hij doet dit al sinds hij is afgestudeerd op de kunstacademie in 1994. Kamil heeft nooit in dienstverband gewerkt, maar altijd als zelfstandige/freelancer. In 2020 is Kamil 50 jaar. Hij is alleenstaand. Hij heeft wel een LAT-relatie, maar zijn vriend woont niet bij hem. Kamil woont in Amsterdam in een sociale huurwoning en betaalt een huur van € 500 per maand exclusief gas, licht en elektra.
Door de lockdown vanaf medio maart 2020 zijn de inkomsten van Kamil sterk verminderd. Aanvankelijk leeft hij van een potje spaargeld dat hij nog heeft van ongeveer € 2.000. Hij heeft wel vagelijk via social media gehoord van de inkomensondersteuning, maar verdiept zich daar op dat moment niet in, omdat hij denkt het wel te kunnen redden met zijn spaargeld. De versoepelingen die

per 1 juni 2020 worden aangekondigd, helpen Kamil echter niet erg, want nog steeds mogen grote evenementen (met meer dan 30 mensen) niet en daar moet hij het vooral van hebben. Nieuwe opdrachten komen daarom mondjesmaat binnen. Bovendien begint het spaargeld op te raken, ook doordat de belangrijkste camera van Kamil het begeeft en hij een nieuwe nodig heeft. Kosten: € 5.000. Gelukkig wordt Kamil op dat moment door zijn boekhouder geattendeerd op het bestaan van de Tozo. Hij besluit om Tozo 2 aan te vragen en om zowel aanspraak te maken op de uitkering voor levensonderhoud als op de lening, dit laatste om de nieuwe camera te kunnen bekostigen.

De vragen 1 t/m 3 van het Tozo-formulier spreken voor zichzelf.
Vraag 4 is ook niet ingewikkeld. Kamil vraagt een uitkering aan voor twee maanden in plaats van vier (in de hoop dat de coronacrisis daarna voorbij is) en een lening van € 5.000 voor de camera. Met de hoogte van dat bedrag zit hij wel in zijn maag, want kan hij dat ooit terugbetalen? Maar hij doet de aanvraag toch maar, want zonder camera kan hij zijn werk niet doen.
De te verwachten inkomsten bij vraag 5.1 zijn wat moeilijker in te schatten, maar het hoeft ook niet heel precies. Bij vraag 5.3 is het ook wel uit te leggen waar het geld voor nodig is. De de-minimis verklaring was niet meer aan te vragen. Daarvoor was eerst vier keer doorklikken nodig en moesten lange teksten genegeerd worden. Niet heel gebruiksvriendelijk.

Conclusie: Kamil is blij met de Tozo, want weet niet hoe hij anders rond had kunnen komen en een nieuwe camera had kunnen bekostigen. Het aanvragen van Tozo was niet heel ingewikkeld. Wel moest een berekening worden gemaakt van de te verwachten inkomsten, waarbij eerst alle winst moest worden berekend, dus alle omzet/baten uit het bedrijf verminderd met de zakelijke lasten. Je moest je administratie dus wel goed op orde hebben. Gelukkig kon de boekhouder daarbij helpen, anders was dat wel een probleem geweest. 😊

Grafisch ontwerper, Tozo 3

Natasha, 28 jaar, is per 1 mei 2020 gestart als freelance grafisch ontwerper. Dat was wellicht niet de meest handige datum, maar Natasha was een jaar eerder op bedrijfseconomische gronden ontslagen uit haar functie van ontwerper bij een designbedrijf en er tot dan toe niet in geslaagd om weer elders aan het werk te komen. Daarom heeft zij besloten voor zichzelf te beginnen. Het leek erop dat de lockdown binnenkort zou eindigen, dus dat er wel vraag zou zijn naar ontwerpers. Natasha is bovendien, ook ongeveer een jaar geleden, gescheiden en heeft een zoon van twee jaar, Dimitri. De ex-man van Natasha zit in de gevangenis en kan daardoor geen alimentatie voor Dimitri betalen. Natasha heeft een tijd aanspraak kunnen maken op WW, maar die houdt nu op en zij wil voorkomen dat ze in de bijstand terecht komt. Natasha heeft een sociale huurwoning en betaalt € 600 per maand aan huur.
In de maanden mei tot en met september 2020 krijgt Natasha wel een aantal opdrachten. Ze ontwerpt een aantal flyers voor bedrijven en lagere overheden en assisteert met het schrijven van teksten. De inkomsten zijn nog beperkt,

ongeveer € 1.500 bruto per maand. Natasha overleeft met behulp van steun van haar ouders. In oktober 2020 valt het werk stil. Er komen geen nieuwe opdrachten of alleen opdrachten waarvoor Natasha niet de juiste kennis bezit, namelijk het bouwen van websites en/of ander werk waarvoor meer digitale kennis nodig is dan Natasha heeft.

Natasha leest op Facebook over de Tozo. Ze besluit Tozo 3 aan te vragen, maar komt er al bij vraag 3.2 achter dat zij niet voor Tozo in aanmerking komt, omdat haar bedrijfje na 17 maart 2020 is opgericht. Bij vraag 6.3 vult ze in dat ze vindt dat ze wel in aanmerking komt, omdat ze ondernemer is, te weinig inkomsten heeft om in haar levensonderhoud te voorzien en vindt dat het haar niet verweten kan worden dat ze na 17 maart 2020 met haar bedrijfje is gestart, omdat het er in mei 2020 nu juist naar uitzag dat de lockdown op korte termijn opgeheven zou worden.

Conclusie: De Tozo-regeling lijkt geen uitkomst te bieden voor Natasha. Ze vreest dat ze toch in de bijstand terecht zal komen en dan werk zal moeten gaan doen dat niet aansluit bij haar interesses en capaciteiten en dat moeilijk te combineren is met de zorg voor haar zoon. Hoe ze dat moet voorkomen, weet ze niet goed. 🤔

Pedicure, Tozo 4

Silvia, 60 jaar, werkt al heel lang als pedicure, maar een situatie als met de coronacrisis heeft ze nog niet meegemaakt. Silvia is gescheiden. Ze heeft vier kinderen, waarvan er drie niet meer thuis wonen, maar haar jongste dochter van 25 jaar, Nisrine, nog wel. Zij heeft het syndroom van Down en is daardoor niet zelfredzaam. Nisrine gaat drie dagen per week naar de dagopvang en is verder thuis. De dagopvang wordt vergoed vanuit de aanvullende verzekering, maar er zijn toch wel extra kosten zo nu en dan. Silvia heeft gespaard voor haar pensioen en heeft een potje van € 10.000,-. Ze heeft een koophuis met hypotheeklasten van € 800,- per maand. In normale tijden verdient ze ongeveer € 2.000,- bruto per maand.

Tijdens één van de persconferenties van de regering hoort Silvia over de Tozo. Zij vraagt deze (Tozo 1) direct bij de aanvang van de eerste lockdown, medio maart 2020, aan, omdat haar inkomsten per direct ophouden en ze wel de hypotheek moet betalen en overige kosten. Haar pensioenpotje wil ze liever niet aanspreken. Silvia verzoekt om toekenning van het maximale bedrag over de maanden maart, april en mei 2020. Dat is al niet veel, want ze telt niet als alleenstaande ouder, omdat haar dochter ouder is dan 20 jaar en niet studeert. Dus het sociaal minimum was voor haar in 2020 € 782,13 per maand. Dat bedrag vraagt ze ook aan, want dat is nog altijd minder dan de hypotheekrente. Kostendekkend is dat niet, want het is aanzienlijk minder dan haar gebruikelijke verdiensten, maar er is geen andere optie.
Silvia weet wel dat ze in 2019 niet aan het urencriterium heeft voldaan. Vanwege de zorg voor Nisrine redt ze dat niet altijd. Dat geldt ook voor de voorgaande

jaren. Maar ze vult gewoon maar in dat ze eraan voldoet, in de hoop dat het niet uitkomt. Dat lijkt het geval te zijn, want Silvia ontvangt het door haar gevraagde bedrag van drie keer € 782,13.

Vanaf 11 mei 2020 mogen contactberoepen weer open en hervat Silvia haar werkzaamheden. Zij vraagt geen Tozo 2 aan en ook geen Tozo 3, ondanks dat haar bedrijf weer moet sluiten tijdens de tweede lockdown vanaf 15 december 2020. Ze voelt zich bezwaard omdat ze heeft gelogen over het urencriterium en zet daarom haar pensioenpotje in om te overleven. Ze wil ook haar hand niet ophouden als dat niet nodig is. Door deze houding verliest ze wel € 3.000, want pas vanaf begin maart 2021 mogen de contactberoepen weer open. Nisrine mag ook weer naar de opvang vanaf begin maart 2021, maar nu begint een lastige tijd. Herhaaldelijk komt het voor dat ofwel een andere bezoeker van de opvang of één van de begeleiders positief test op Covid, waardoor Nisrine naar huis wordt gestuurd of niet mag komen. Zij krijgt zelf ook Covid en is in april 2021 een paar weken ziek. Silvia heeft daardoor onvoldoende gelegenheid om aan het werk te gaan. Ze ziet haar pensioengeld verder slinken en besluit daarom begin juni om toch maar Tozo 4 aan te vragen.
Het formulier is Silvia inmiddels bekend, dus ze vult de vragen op dezelfde manier in als de eerdere keren. Omdat het begin juni is, kan ze alleen nog Tozo aanvragen over de maand juni (vraag 4.3). Wederom gaat het om € 782,13. Eigenlijk is dat te weinig, dus Silvia denkt nog over de lening, maar doet dat uiteindelijk niet, omdat ze geen lening nodig heeft voor haar werk, maar geld om haar vaste lasten te betalen. De bodem van het pensioenpotje komt in zicht …

Conclusie: De Tozo biedt Silvia onvoldoende compensatie, omdat het bedrag niet de verloren omzet dekt, maar 'slechts' een tegemoetkoming is. Vanwege haar bijzondere situatie als moeder met de zorg voor een dochter met een beperking raakt ze bovendien extra in de knel. De lockdowns raken haar daarom hard, evenals de periode erna. 😢

Taxichauffeur, Tozo 5 en TONK

Mounir, 35 jaar, werkt als zelfstandig taxichauffeur. Mounir heeft drie kinderen in de basisschoolleeftijd: 6, 8 en 11 jaar. Zijn vrouw, Laila, werkt op basis van een nulurencontract in een winkel. De inkomsten van Mounir en Laila fluctueren, afhankelijk van hoeveel uur per week er werk voor hen is. Voor de coronacrisis kwam Mounir netto meestal wel op € 1.500 per maand uit. Voor Laila wisselde dit sterk, afhankelijk van of men haar nodig had. Soms was het nauwelijks € 200, soms wel € 1.000. Ze hebben een huurwoning in Amsterdam Noord voor € 850 per maand, exclusief gas, water en licht.
Als gevolg van de eerste lockdown medio maart 2020 zijn de inkomsten van Mounir bijna tot nul teruggelopen. Het werk van Laila ging wel door, maar was niet genoeg om van te leven. Mounir en Laila hebben daarom Tozo 1 aangevraagd op basis van het inkomen van Mounir. Zij hebben dat ook gekregen, in totaal voor € 1.050 per maand. Daarmee was hun inkomen wel substantieel minder, wat betekende dat ze moeite kregen om de eindjes aan elkaar te knopen,

ook vanwege kosten voor de kinderen (sport, kleding, verzekering, etc.). Mounir heeft ook de volgende Tozo's aangevraagd, omdat het hem niet lukte om meer ritten te maken. De vraag naar taxichauffeurs is structureel gedaald en de concurrentie is moordend, ook door de Ubers.

Halverwege Tozo 4, in mei 2021, worden Mounir en Laila geconfronteerd met een terugvordering, omdat het de gemeente is gebleken dat het inkomen van Laila niet was opgegeven, ondanks dat er in Tozo 2 een partnertoets was ingevoerd. Mounir geeft aan hier verder niet over te hebben nagedacht. Hij heeft eenvoudigweg hetzelfde gedaan als bij de aanvraag van Tozo 1 en heeft de vraag over het inkomen van zijn partner niet ingevuld, ook al omdat nauwelijks is aan te geven wat haar verdiensten in de volgende maand zullen zijn. Mounir en Laila moeten € 3.000 terugbetalen. Die hebben ze niet. Ze vragen Tozo 5 aan in de hoop daarmee nog wat geld te krijgen. Ze vragen de uitkering aan over juli, augustus en september 2021. Ditmaal vullen ze bij de vraag naar het inkomen van Laila in dat zij ongeveer € 500 netto per maand verwacht te ontvangen. Ze vragen daarom € 1.000 per maand aan. Bij de toelichting vult Mounir in dat inmiddels schulden zijn ontstaan, onder andere bij de belastingdienst en bij familie. Mounir en Laila weten niet goed hoe het verder moet na 1 oktober 2021. Eigenlijk moet Mounir ander werk gaan doen, maar hij heeft verder geen opleiding. Of Laila moet fulltime gaan werken, maar Mounir ziet zichzelf niet als huisman.

Conclusie: Tozo heeft Mounir en Laila wel geholpen, maar is niet afdoende om hun teruggang in inkomsten op te vangen. De terugvordering heeft de situatie moeilijker gemaakt. Het is te hopen dat ze na de lockdowns weer het één en ander hebben kunnen verdienen om uit de schulden te komen. 😐

Mounir en Laila vragen in mei 2021 ook TONK aan, over de periode januari t/m september 2021. Zij geven bij vraag 1.1 aan dat hun gezinsinkomen is gedaald door de coronamaatregelen. Punt is wel dat het de vraag is of de daling van het gezinsinkomen nu echt door de corona komt of ook doordat het Mounir niet meer lukt om meer ritten te krijgen, ook niet toen de lockdown werd opgeheven. Maar ze vullen maar 'ja' in bij vraag 1.1 en ook bij vraag 1.2 (of ze hun woonlasten nog kunnen betalen). Op 31 december 2020 hadden ze minder dan € 62.680 spaargeld (vraag 1.3). De vragen 2 en 3 leveren geen moeilijkheden op. Bij vraag 4 vullen ze € 850 in als huurbedrag. Gelukkig hebben ze een correct huurcontract, want ze hebben wel vrienden die in onderhuur zitten en die hebben nu een probleem.

Vraag 7 gaat over de inkomsten in januari 2021. Toen was er een volledige lockdown en heeft Mounir nauwelijks inkomsten gehad. Hij vult € 200 in. Laila had nog wel werk, want de winkel was wel open. Zij verdiende ongeveer € 500 per maand, netto. Mounir en Laila vullen die bedragen in. Zij zien dat in het formulier niet staat hoeveel zij aan TONK zullen ontvangen. Is dat de volledige huur of een lager bedrag?

Hoofdstuk 8

Ervaringen van Amsterdamse zelfstandigen met de steunmaatregelen

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de ervaringen met het aanvragen en ontvangen van steunmaatregelen door de geïnterviewde zelfstandigen. Hierbij richten we ons vooral op de Tozo, maar zullen ook andere steunmaatregelen zoals de TVL ter sprake komen. Eerst bespreken we in algemene zin welke geïnterviewden wel of geen beroep hebben gedaan op steunmaatregelen en waarom zij dit wel of niet hebben gedaan. Vervolgens behandelen we de ervaringen rondom het aanvragen en ontvangen van steun. We sluiten af met enkele mogelijke verbeterpunten voor de steunmaatregelen zoals die in de interviews geopperd werden.

Wel of geen steun

Een kleine meerderheid van de geïnterviewde zelfstandigen heeft een beroep gedaan op de steunmaatregelen. Onder taxichauffeurs, alsook de zelfstandigen in de culturele sector heeft het gros van de geïnterviewden gebruikgemaakt van één of meerdere Tozo's. Zoals eerder besproken hadden de lockdownmaatregelen dikwijls een groot effect op de beschikbare hoeveelheid werk en opdrachten in deze sectoren. Deze zelfstandigen hebben de Tozo-aanvraag gedaan om deze wegvallende inkomsten (gedeeltelijk) te compenseren. De steunmaatregelen waar de zelfstandigen die wij gesproken hebben, aanspraak op hebben gemaakt, staan opgesomd in Tabel 24.

Tabel 24 Ontvangen steunpakketten door geïnterviewden

Steun-maatregelen	Cateraars	Culturele ondernemers	Taxichauffeurs	Tolken/ vertalers
Geen	2	3	1	6
Alleen Tozo 1	0	2	1	2
2, 3 of 4 Tozo's	1	4	0	1
Tozo 1 t/m 5	0	4	4	0
TVL	1	0	5	0

Om te beginnen is er een contrast tussen de taxichauffeurs en de zelfstandigen in de culturele sector. Bijna alle taxichauffeurs hebben alle vijf Tozo's aangevraagd en ontvangen. Enkel taxichauffeur Rayen kwam vanaf Tozo 2 niet meer in aanmerking voor Tozo vanwege de partnertoets, terwijl Thijn geen aanvraag heeft gedaan omdat zijn voornaamste inkomensbron een AOW-uitkering is. Daarentegen slechts vier van de tien zelfstandigen in de culturele sector een beroep op alle Tozo-rondes kunnen doen. Recensent Thijmen en orkestmuzikant Bas ontvingen alleen Tozo 1 omdat zij een partner hadden die 'goed verdient'. Bij vier andere zelfstandigen was sprake van aantrekkende werkgelegenheid later in de crisis. Zo kon Sara met de versoepeling van de maatregelen in de zomer toch weer zangles geven voor een beperkt aantal leerlingen.
In totaal hebben twaalf van de 31 geïnterviewde zelfstandigen geen beroep gedaan op Tozo-steunmaatregelen. Hieronder vallen de meeste geïnterviewde tolken/vertalers. Hoewel voor sommige tolken/vertalers hun werk grotendeels

wegviel tijdens de lockdowns, ging het werk voor andere tolken/vertalers door. Illustratief is het verhaal van Julia, een vertaler die werkt op het vlak van strafrecht: 'Ik heb in de coronatijd alleen maar meer werk gekregen op alle vlakken. [..] En ja, dat klinkt heel oneerbiedig, maar de verdachten die bleven [komen]. En ik heb ook in een zaak mogen bijstaan met de beruchte "coronaspugers". Dus voor mij werd het werk alleen maar meer en niet minder.'

Een andere reden waarom mensen geen Tozo hebben aangevraagd is dat zij voldoende financiële weerbaarheid hadden om de crisis ook met dalende of wegvallende inkomsten door te komen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de enige taxichauffeur die geen Tozo had aangevraagd, Thijn. Hij woont thuis bij zijn ouders en heeft daarom geen inkomen nodig om in zijn levensonderhoud te voorzien. Meer typerend voor zelfstandigen – met name in de cultuursector – is dat zij gewend zijn aan een onregelmatig inkomen. Hierdoor hebben zij dikwijls een financiële buffer opgebouwd waarmee ze periodes zonder of met weinig inkomen kunnen overbruggen. Illustratief is het verhaal van schrijver Evi: 'Als je een schrijver bent, heb je altijd […] een periode als er een nieuw boek uitkomt, dan krijg je daar […] meer inkomsten uit en meer lezingen, publiciteit, dus weer meer lezingen, dus weer meer verkoop. En dan heb je een periode van, in mijn geval, een paar jaar waarin je een nieuw boek schrijft, dan moet je altijd leven van het geld wat je eerder hebt verdiend.'

Dat meerdere zelfstandigen de financiële buffers hadden om zelf een periode met weinig of geen inkomsten te overbruggen, betekent overigens niet dat zij ongeschonden de crisis doorkwamen. Ten eerste varieert de omvang van de eigen buffer zeer sterk. Waar orkestmuzikant Bas enkele duizenden euro's op zijn spaarrekening had staan, hebben tolk Joris en schrijver Evi elk meer dan een ton aan eigen vermogen achter de hand. Ten tweede heeft bijna geen geïnterviewde zelfstandige een arbeidsongeschiktheidsverzekering of een aparte pensioenregeling. Hun spaarpot is niet alleen een steun voor moeilijke tijden, maar tevens een voorziening voor hun toekomst. Naarmate de crisis langer duurt, komt de (toekomstige) bestaanszekerheid van deze zelfstandigen dus meer in gevaar. Zoals verwoord door Nora: '[…] aan het begin van de coronacrisis maakte ik mij geen zorgen, ik had goed gespaard. Ik kon het overbruggen, maar mijn spaargeld is ook mijn pensioen. Nu heb ik nog geld, maar het moet niet lang meer duren…'

Tot slot hebben zes geïnterviewden ook gebruik gemaakt van de TVL. Een van deze gebruikers is een uitzonderingsgeval: Suze, die in een besloten vennootschap een theatergebouw exploiteert. Zij heeft geen beroep hoeven doen op Tozo, maar heeft de TVL ontvangen om de vaste lasten van deze exploitatie te dekken. De andere vijf gebruikers van de TVL zijn taxichauffeur. Zij hebben dikwijls hoge vaste lasten, zoals de vergunning om taxi te rijden en de lease van hun dienstauto. Deze doorlopende vaste lasten speelden geen rol bij de andere zelfstandigen die wij gesproken hebben. Zo houden bijvoorbeeld meerdere geïnterviewde tolken/vertalers kantoor in hun eigen woning.

Het aanvragen en ontvangen van steun

Wanneer we ons verder beperken tot de 21 geïnterviewde zelfstandigen die Tozo hebben aangevraagd, zien we dat een grote meerderheid (16) aangeeft dat het aanvraagproces soepel en snel is verlopen. Met name werd gewaardeerd dat het hele proces met een aantal online formulieren afgehandeld kon worden. Tekenend is de ervaring van taxichauffeur Rens, die sommige vragen 'nog best wel moeilijk' vond, zoals over de te verwachten inkomsten. Doordat hij bij zulke vragen goede hulp van collega's en vrienden kreeg, heeft hij net als veel andere zelfstandigen het aanvraagproces toch gemakkelijk kunnen doorlopen.
Toch ervoeren sommige zelfstandigen problemen bij de digitale aanvraagformulieren. Zo hadden enkele zelfstandigen uit de cultuursector moeite met de vraag om de inkomsten en uitgaven voor de Tozo op maandbasis te voorspellen. Evi en Puck benadrukten dat veel zelfstandigen in de culturele sectoren zeer wisselende en onregelmatige inkomsten hebben, wat de omrekening naar een gemiddeld maandelijks inkomen moeilijk maakt.
Daarnaast vonden sommige zelfstandigen de hoeveelheid papierwerk en bijlagen die aangeleverd moesten worden, overweldigend. Een voorbeeld is cateraar Lara: 'Die formulieren, het was ook totaal onduidelijk. En het was echt wat je invulde, nou ja, en dan ging het weer fout en dan moest je dit bijleveren en dat. En dan stond er in dreigende taal "als u dat nu bijlevert, dan krijgt u een boete", nou echt, het was [..] echt vreselijk.' Lara was wel de enige die het taalgebruik in de online omgeving als dreigend ervoer.
In de focusgroepgesprekken met medewerkers van de gemeente Amsterdam werd opgemerkt dat veel aanvragers elementaire financiële kennis misten. Sommigen wisten niet wat 'omzet' of 'winst' was, terwijl lang niet iedereen een boekhouder had om te helpen bij het aanvragen van de uitkering.

In tegenstelling tot het veelal positief ervaren online aanvraagproces, zijn er wel enkele grieven over de telefonische communicatie met de gemeente Amsterdam. Koen en Joep gaven aan dat de gemeente voor hen telefonisch moeilijk te bereiken was, vermoedelijk vanwege het grote beroep dat er plots op de telefonisten werd gedaan. Andere zelfstandigen merkten op dat zij zich stoorden aan de als gebrekkig ervaren kennis en kunde van de telefonisten zelf. Zo ervoeren Olivia en Senn dat telefonisten niet altijd op de hoogte waren van de nieuwste lockdown- en steunmaatregelen.

Naast de ervaringen met het aanvraagproces, hebben we met de zelfstandigen gesproken over hoe zij het ontvangen van de steun ervaren hebben. In algemene zin werd de steun als positief ervaren. Zo konden Bas, Pieter en Puck ermee in hun basisbehoeften voorzien, terwijl Lotte, Fleur en Sebastiaan ermee konden voorkomen dat ze moesten lenen en schulden maken. Meerdere zelfstandigen uit verschillende sectoren gaven aan dat het erg fijn was dat het voorschot snel op de rekening stond, zodat ze direct de nodige uitgaven konden doen.
Hoewel de meeste gebruikers de Tozo-steun waardeerden, gaf toch een negental zelfstandigen aan dat de steun te karig was om hun bestaanszekerheid te

garanderen. Zo merkt taxichauffeur Rayen op dat aan de 'kleine ondernemers alleen maar kruimels [zijn] uitgedeeld' en heeft hij zich 'diep in de schulden' moeten steken om rond te komen – zowel bij instellingen als bij vrienden.
De negen zelfstandigen die aangeven dat de steun te laag was, werken in verschillende sectoren en hebben zowel hogere als lagere inkomens of kosten voor levensonderhoud (bijv. een dure koopwoning of een (sociale) huurwoning). Wat ze echter gemeen hebben, is dat ze geen of een karige financiële buffer hadden voordat de crisis begon (ten hoogste € 15.000). Het belang van een financiële buffers naast het ontvangen van Tozo, wordt ook onderstreept door geïnterviewden die Tozo ontvingen maar toch op hun spaargeld hebben moet interen om de crisis door te komen – ondanks dat zij niet expliciet aangaven dat Tozo te laag was. Dit geldt voor toerismegids Milou, vertaler Zoë, theater- en filmmaker Lotte en taxichauffeur Pieter.
Tevens zijn er zelfstandigen die het als problematisch ervoeren dat eigen verdiensten tijdens de Tozo-steunmaatregelen terugbetaald moesten worden. Aan de ene kant merken zelfstandigen op dat dit demotiverend werkt: je verdiensten zijn – naast andere aspecten zoals sociaal contact en gevoelens van trots en voldaanheid – toch een belangrijke beloning voor je inzet. Zo geven Thijmen, Bas en Lotte aan dat het vervelend werken is wanneer je letterlijk voor hetzelfde geld 'op de bank kan blijven zitten'. Aan de andere kant ervoeren sommige zelfstandigen verontwaardiging of andere gevoelens van oneerlijkheid en onrechtvaardigheid. Werknemers in loondienst kregen dankzij de NOW-regeling wel hun loon doorbetaald hoewel ze niet hoefden te werken. Zij vonden het in dat licht niet alleen demotiverend maar ook oneerlijk dat zelfstandigen 'gestraft' worden voor hun werkzaamheden. Voor taxichauffeur Sebastiaan is de terugbetaling van Tozo zelf een schuld geworden die bovenop de andere schulden die hij heeft moeten maken, komt. Een nare bijkomstigheid was hierbij dat hij net voor corona een flinke investering had gedaan in een nieuwe auto.

Verbeterpunten

De geïnterviewden hebben desgevraagd ook aangegeven welke verbeterpunten zij zien voor het aanvragen of uitkeren van de Tozo-steunmaatregelen. De aangedragen verbeterpunten liggen op drie terreinen: de organisatie van het proces, de bejegening van zelfstandigen en de ontvangen financiële steun.
De organisatie van de Tozo maakte op Thijmen, Suze, Gerrit en Rayen een 'ad hoc' en onvoorbereide indruk. Zij worden in deze overtuiging gesterkt door de vele, elkaar opvolgende steunpakketten alsook door het ervaren kennisgebrek van de telefonisten die hun vragen moesten beantwoorden. Wat betreft de verschillen tussen de steunpakketten, wordt de introductie van de partnertoets bij Tozo 2 het meest gevoeld. Hierdoor hebben vijf geïnterviewden – werkzaam in verschillende sectoren – uiteindelijk geen aanspraak meer kunnen maken op Tozo 2 en volgende Tozo-rondes hoewel zij wel Tozo 1 ontvingen. Enkele geïnterviewden geven als feedback dat de gemeente en de Rijksoverheid zich ervan bewust zouden moeten zijn dat terugkerende pandemieën onderdeel zijn van

het ‘nieuwe normaal’ in de toekomst. Zo stelt Gerrit een sector-overstijgend noodfonds voor, met vooraf heldere regels over wie er wel en niet aanspraak op kan maken.
Ten tweede merken sommige zelfstandigen op dat zij zich als een fraudeur bejegend voelden. Enerzijds komt dit voort uit het taalgebruik in het aanvraagproces. Zo vertelt cateraar Lara dat er ‘in dreigende taal [stond aangegeven]: “Als u dat nu [niet] bijlevert, dan krijgt u een boete”‘, en toneelschrijver Puck merkt op dat de uitgebreide verantwoording haar het gevoel gaf dat zij ‘wordt [..] benaderd alsof [zij] de boel oplicht’. Overigens voegt Lara toe dat het taalgebruik vanaf Tozo 2 veel vriendelijker en begrijpelijker was. Anderzijds komt dit gevoel voort uit de communicatie rond terugvorderingen. Zo vertelt dansrecensent Thijmen: ‘Ik had nog iets van […] € 600 bij elkaar geschreven [in die periode]. Dat vond ik wel heel onaangenaam hoe de gemeente daar mee omging. Toen kreeg ik ineens in december bericht dat ze nog een vordering hadden van € 600 en of ik dat nog even wilde overmaken. Twee weken later kreeg ik weer een aanmaning die suggereerde dat ik iets ten onrechte… Ik voelde me een beetje aangesproken als fraudeur. Dat vond ik niet leuk.’
Tot slot is het meest gehoorde verbeterpunt dat het bedrag van de verschillende Tozo-regelingen te laag was. Om te beginnen dekten de overgemaakte voorschotten slechts voor enkele maanden de gederfde inkomsten. Zo vertelt orkestmusicus Bas: ‘Die Tozo. Achteraf denk ik: Het heeft me meer gezeur opgeleverd dan winst. En als ik dan denk: ik heb drie keer € 800 gekregen. Nou, die had [mijn vriend] me ook kunnen betalen.’
Daarnaast heeft de ervaren karigheid te maken met de eisen die aan de steun werden gesteld, met name de introductie van de partnertoets bij Tozo 2. Thijmen vertelt dat ‘bij die tweede Tozo toch wel een wat krenterige mentaliteit om de hoek kwam kijken’, en Senn noemt de partnertoets ronduit ‘schandalig’.
Tot slot leidden de terugvorderingen ertoe dat de ‘netto’ steun lager was – juist voor zelfstandigen die ondanks alle beperkingen nog eigen inkomsten probeerden te verwerven. Voor tolk en vertaler Joris was de kans op terugvorderingen zelfs een reden om geen Tozo aan te vragen: ‘En ik zag ook op tegen die rompslomp om het aan te vragen en het eventueel later weer terug te vorderen. Kijk naar de kindertoeslagaffaire, ik zag de bui al hangen. Ik denk, heb ik geen zin in. En nou ja, dus het tweede kwartaal vorig jaar, ja, dat was belabberd.’

Hoofdstuk 9

Effecten van de corona-crisis en het steunbeleid op de ongelijkheid onder zelfstandigen

De gevolgen van de coronacrisis

De coronacrisis heeft veel zelfstandigen zwaar getroffen. De helft van alle zelfstandigen werd door het uitbreken van de coronapandemie en de afkondiging van een 'intelligente lockdown' geconfronteerd met een terugval in de hoeveelheid werk. Een op de vijf zag de hoeveelheid werk met meer dan 16 uur per week teruglopen. Er waren echter grote verschillen in de impact van de crisis tussen zelfstandigen. Zo kreeg ongeveer een op de vijf zelfstandigen juist meer werk te doen.
De gevolgen van de crisis werden in de eerste plaats bepaald door het beroep en de sector waarin de zelfstandige werkzaam was. Zelfstandigen in de sectoren horeca en cultuur, recreatie en overige diensten en met een dienstverlenend, creatief of taalkundig beroep werden het zwaarst getroffen. Gemiddeld nam hun hoeveelheid werk met ongeveer een derde af. Ook zelfstandigen met een transport- of logistiek beroep en werkzaam in het onderwijs ondervonden een grote terugval in gewerkte uren. Zelfstandigen in de financiële dienstverlening gingen gemiddeld juist meer uren werken, terwijl de gevolgen voor zelfstandigen in de agrarische sector, het openbaar bestuur en de bouwnijverheid minimaal waren. Hierdoor creëerde de coronacrisis geheel nieuwe ongelijkheden tussen zelfstandigen, die we niet kennen van eerdere crises. De sectoren die grotendeels stilvielen waren immers andere dan die bij een 'gewone' economische crisis doorgaans de zwaarste klappen krijgen, zoals de maakindustrie en de bouwnijverheid.

Vrouwen en migranten zwaar getroffen door hun specifieke beroep, sector en/of arbeidsduur

Als we de gevolgen van de crisis voor zelfstandigen met verschillende persoonskenmerken analyseren, blijken vrouwen, zelfstandigen met een (vooral niet-westerse) migratieachtergrond, alleenstaanden en alleenstaande ouders, 45- tot 55-jarigen en zelfstandigen die weinig uren werkten (in relatieve zin) het zwaarst getroffen te zijn. Deze kenmerken komen slechts ten dele overeen met wat gebruikelijk als indicatoren voor een kwetsbare arbeidsmarktpositie worden beschouwd. Dit geldt wel voor zelfstandigen met een migratieachtergrond en zonder partner. Maar vrouwen ondervinden vaak juist minder sterk de gevolgen van een economische crisis dan mannen, doordat zij veelal in sectoren werkzaam zijn die minder conjunctuurgevoelig zijn. De groep 45- tot 55-jarigen geldt normaal gesproken ook niet als een speciaal kwetsbare groep. Opmerkelijk is bovendien dat we geen substantiële verschillen vinden tussen hoger en lager opgeleide zelfstandigen, terwijl een economische crisis laagopgeleiden meestal het hardst raakt.
Nadere analyse wijst uit dat de grotere terugval in het aantal gewerkte uren van vrouwen en zelfstandigen met een migratieachtergrond volledig wordt verklaard door de sectoren en beroepen waarin zij zijn geconcentreerd en doordat vrouwen vaak minder uren werken dan mannen. Dat wil zeggen dat het effect van de coronacrisis op het aantal gewerkte uren *niet* verschilde tussen mannen

en vrouwen en tussen zelfstandigen met en zonder migratieachtergrond die hetzelfde beroep hadden, in dezelfde sector werkten en voor de crisis een vergelijkbare arbeidstijd hadden.
De grotere terugval in uren van zelfstandigen die al weinig uren werkten, die 45 tot 55 jaar oud zijn en die geen partner hebben, kan echter niet verklaard worden door verschillen in beroep en sector. Wat dan wel de verklaring vormt dat deze groepen relatief zwaar door de crisis zijn getroffen, hebben we helaas niet kunnen vaststellen.

Coronacrisis heeft vooral nieuwe ongelijkheden gecreëerd

Onze *eerste onderzoeksvraag* was welk effect de coronacrisis heeft gehad op de ongelijkheid in werk en inkomen en welke groepen het zwaarst werden getroffen. We concluderen dat de verschillen in de effecten van de coronacrisis op zelfstandigen nauwelijks samenhangen met 'gebruikelijke' kenmerken die op kwetsbaarheid duiden, zoals een lage opleiding of een migratieachtergrond, maar vooral samenhangen met het beroep en de sector waarin zij werkzaam waren. Daarnaast blijken het ontbreken van een partner en een gevorderde leeftijd (tussen 45 en 55 jaar) de kwetsbaarheid van zelfstandigen te hebben vergroot. De coronacrisis heeft dus vooral nieuwe ongelijkheden gecreëerd en niet zozeer bestaande ongelijkheden vergroot.

Amsterdamse zelfstandigen harder getroffen

Zelfstandigen in Amsterdam werden harder door de crisis getroffen dan gemiddeld in heel Nederland. Gemiddeld was de terugval in gewerkte uren in Amsterdam anderhalf maal zo groot als elders. Dit wordt slechts ten dele verklaard door de oververtegenwoordiging van Amsterdamse zelfstandigen in beroepen en sectoren die het zwaarst de gevolgen van de crisis ondervonden: creatieve en taalkundige beroepen en de sector cultuur, recreatie en overige diensten. Daarnaast zijn Amsterdamse zelfstandigen relatief vaak vrouw en alleenstaande en hebben velen een migratieachtergrond, kenmerken die gepaard gingen met een relatief grote terugval in werkzaamheden. Maar ook als met deze kenmerken rekening wordt gehouden, verloren Amsterdamse zelfstandigen gemiddeld zo'n anderhalf uur per week meer aan werk dan zelfstandigen met vergelijkbare kenmerken in de rest van Nederland. Anders gezegd: als twee zelfstandigen exact dezelfde kenmerken hebben (qua geslacht, leeftijd, opleiding, beroep, sector, arbeidsduur), maar de eerste woont in Amsterdam en de tweede elders, dan is het aantal gewerkte uren van de eerste gemiddeld met anderhalf uur meer teruggelopen dan van de laatste. Wat hiervoor de verklaring is weten we niet. Het is denkbaar dat Amsterdamse zelfstandigen extra zwaar zijn getroffen door de grote afhankelijkheid van sectoren als de horeca, het toerisme en de evenementenbranche van buitenlandse gasten, die tijdens de coronacrisis wegbleven.

Het effect van persoonlijke omstandigheden is aanzienlijk

Ook binnen de groepen van zelfstandigen die het zwaarst door de coronacrisis werden getroffen waren er aanzienlijke verschillen in de impact van de crisis. Soms had dit te maken met het specifieke soort activiteiten. Zo ondervonden sommige vertalers geen negatieve gevolgen omdat zij altijd al vanuit huis werkten en een schrijver was al gewend om periodes zonder inkomsten te overbruggen als hij aan een boek werkte. Vaak had het ook te maken met specifieke kenmerken van zelfstandigen. Zelfstandigen die al vóór de coronacrisis een relatief zwakke positie hadden (zoals sterk wisselende werkzaamheden tegen een lage vergoeding) ondervonden vaak ernstiger gevolgen dan zelfstandigen met een steviger arbeidsmarktpositie. De laatste groep had ook vaker een buffer opgebouwd, bijvoorbeeld in de vorm van spaargeld of een eigen huis waarvan de hypotheek (grotendeels) was afgelost. Hoewel zij hierdoor niet onmiddellijk afhankelijk werden van overheidssteun, kon dit wel betekenen dat zij voortijdig een beroep moesten doen op vermogen dat zij eigenlijk voor hun pensioen hadden opgebouwd. Zelfstandigen met hoge vaste lasten, zoals een hoge huur of hypotheek of de lease van een auto, hadden aanzienlijk meer moeite hun bestedingen aan te passen aan de terugval in hun inkomen dan zelfstandigen met lagere vaste lasten.

In sommige gevallen kon de terugval in inkomen ten dele worden opgevangen door een partner of andere huishoudensleden (zoals thuiswonende kinderen) die meer uren konden gaan werken. Dit gold echter voor slechts 8% van de zelfstandigen in een meerpersoonshuishouden. Dit was ook sterk afhankelijk van het soort werk en de arbeidsrelatie van de partner. Voor een kwart van de zelfstandigen in een meerpersoonshuishouden werd de terugval in de hoeveelheid werk juist versterkt doordat ook andere huishoudensleden minder uren gingen werken. Wat daarvan de reden was, en of dit vrijwillig of gedwongen was, kunnen we helaas niet vaststellen.

Maar weinig zelfstandigen slaagden erin de vermindering van hun werkzaamheden op te vangen door ander werk te gaan doen. 2,5% ging in een ander beroep werken, 1% in een andere sector, iets meer dan 1% vond een tweede werkkring (als werknemer of zelfstandige). Bijna 3% ging in loondienst werken. Vooral zelfstandigen die van beroep veranderden en die in loondienst gingen werken, wisten de terugval in het aantal uren werk voor een groot deel te compenseren. In totaal wist echter minder dan een op de tien zelfstandigen de gevolgen van de crisis te verzachten door (ook) ander werk te gaan doen.

Weinig aanwijzingen voor opeenstapeling van achterstanden

Onze *tweede onderzoeksvraag* luidde of er mechanismen van opeenstapeling zijn, waardoor ongelijkheden in verschillende domeinen elkaar wederzijds versterken en zich een cumulatie van achterstanden voordoet. We hebben hiervoor maar weinig aanwijzingen gevonden. Hierbij past wel de kanttekening dat we niet over microdata beschikten waarmee we op individueel

niveau verschillende domeinen – zoals werk, inkomen, schulden en gezondheid – met elkaar in verband konden brengen. In de diepte-interviews met zelfstandigen hebben we hiernaar wel gevraagd, maar zijn we slechts enkele voorbeelden tegengekomen waarin er van een dergelijke opeenstapeling sprake was. Wel stelden we vast dat de veerkracht van zelfstandigen om de gevolgen van de crisis op te vangen, mede werd bepaald door de vraag of zij een werkende partner hadden, door hun sociale netwerk, door hoge woonlasten en schulden. Maar over het algemeen had het beroep of de sector waarin men werkte een grotere invloed op de vraag hoe groot de impact van de crisis was.

De effecten van het steunbeleid

Groot bereik van Tozo

Toen de eerste lockdown werd afgekondigd en de inkomsten van veel zelfstandigen plotseling sterk terugvielen, moest de overheid in allerijl een steunmaatregel uit de grond stampen, om te voorkomen dat honderdduizenden zelfstandigen zonder inkomen zouden geraken. Dit werd de Tozo-maatregel. Door de grote haast waarmee hij werd ontworpen, maar ook omdat hij op korte termijn voor een grote groep gegadigden moest kunnen worden toegepast, werd dit een relatief simpele en ruimhartige regeling, waarvoor de aanvragers aan weinig en betrekkelijk eenvoudige voorwaarden moesten voldoen. Omdat de Tozo feitelijk een aanpassing was van de bestaande bijstandsregeling voor zelfstandigen (Bbz) kon ze ook op een aantal uitgangspunten en criteria (zoals de definitie van een zelfstandige) van die regeling worden gebaseerd. De belangrijkste voorwaarden waren dat men in de periode voorafgaand aan de coronacrisis gemiddeld al minimaal 23,5 uur per week als zelfstandige werkte en dat de inkomsten tot onder het bijstandsniveau waren gezakt. Dat de Tozo relatief eenvoudig en toegankelijk was, blijkt wel uit het feit dat 47.000 Amsterdamse zelfstandigen, 38% van het totaal, een Tozo-uitkering aanvroegen en in meer dan negen op de tien gevallen ook toegekend kregen. Als we deze 38% afzetten tegen de 59% van de Amsterdamse zelfstandigen die hun werk geheel of gedeeltelijk kwijtraakten, en ook rekening houden met het feit dat een kwart van hen minder dan 24 uur per week werkte en dus niet voor Tozo in aanmerking kwam, kunnen we concluderen dat het overgrote deel van de doelgroep van de Tozo deze ook daadwerkelijk heeft aangevraagd.[32]
Zowel uit de (hypothetische) klantreizen die we hebben uitgevoerd als uit de interviews met zelfstandigen blijkt dat het aanvragen van een Tozo-uitkering over het algemeen redelijk eenvoudig was. Vrijwel iedereen was, vanwege de ruime aandacht voor de regeling in de media, op de hoogte van het bestaan van de Tozo en de aanvraagprocedure via de website van de gemeente Amsterdam leverde over het algemeen geen grote problemen op. Dit mag als een compliment worden gezien voor zowel de landelijke overheid, die de regeling had

32 Als we de 59% van wie het aantal uren terugliep verminderen met 25% die te weinig uren werkte voor de Tozo, zou 44% van de zelfstandigen in aanmerking zijn gekomen voor de Tozo, van wie dus 38% deze daadwerkelijk heeft aangevraagd.

ontworpen, als voor de gemeente Amsterdam, die op zeer korte termijn een nieuwe regeling moest gaan uitvoeren.

Partnertoets in Tozo trof vrouwen het hardst

Kritische geluiden over de Tozo hebben vooral betrekking op de toekenningsvoorwaarden. Zo was de regeling alleen bedoeld voor zelfstandigen die voor de coronacrisis een substantieel inkomen uit hun werk hadden, die niet studeerden en niet al een andere uitkering ontvingen. Dit laatste betekende bijvoorbeeld dat iemand van 66 jaar en 4 maanden of ouder met een onvolledige AOW-uitkering (vanwege langdurig verblijf in het buitenland), die de uitkering aanvulde met inkomsten als zelfstandige, niet voor de Tozo in aanmerking kwam. Maar ook als men alimentatie ontving werd dit in mindering gebracht op de Tozo-uitkering.
Bij de overgang van Tozo 1 naar Tozo 2 werd een partnerinkomenstoets ingevoerd. Dit betekende dat veel samenwonende zelfstandigen met een verdienende partner vanaf 1 juni 2020 hun recht op een Tozo-uitkering verloren. In Amsterdam halveerde hierdoor het aantal Tozo-aanvragers bijna. Doordat vrouwen vaker een partner met een relatief hoog inkomen hebben dan mannen, trof deze verandering in de voorwaarden vooral vrouwen. Van de aanvragers van Tozo 1 was 39% vrouw, vanaf Tozo 2 liep dit terug tot uiteindelijk 33% bij Tozo 5. Aangezien 42% van de Amsterdamse zelfstandigen vrouw is, betekent dit dat mannelijke zelfstandigen verhoudingsgewijs ruwweg anderhalf maal zo vaak een Tozo-uitkering ontvingen als vrouwelijke zelfstandigen. Overigens hangt dit ook samen met het feit dat vrouwelijke zelfstandigen vaker niet voldeden aan het urencriterium voor een Tozo-uitkering. Dit betekent dat vrouwen extra hard werden getroffen doordat hun aantal werkzame uren relatief sterk terugliep en zij niettemin vaak niet voor Tozo in aanmerking kwamen.
De partnerinkomenstoets betekende ook dat vanaf Tozo 2 veel minder zelfstandigen met een partner een beroep op de steunregeling konden doen. Bij Tozo 1 had 43% van de aanvragers een partner, bij Tozo 5 was dit nog maar 23%, terwijl 57% van de Amsterdamse zelfstandigen een partner heeft. Wel zagen we dat zelfstandigen zonder partner zwaarder door de crisis werden getroffen dan zelfstandigen met partner, dus enige oververtegenwoordiging van de eerste groep onder de Tozo-aanvragers is wel begrijpelijk.
Verder blijken zelfstandigen van 25 tot 35 jaar verhoudingsgewijs vaak Tozo te hebben aangevraagd, terwijl deze leeftijdsgroep (landelijk) een minder sterke terugval in werkzaamheden ondervond dan de 45-plussers. Mogelijk is deze leeftijdsgroep in Amsterdam zwaarder door de crisis getroffen dan elders in Nederland het geval was.

Veel zelfstandigen vonden Tozo te laag

Veel zelfstandigen die een beroep hebben gedaan op de Tozo vonden het bedrag te laag. In de meeste gevallen bood de Tozo met een maximumbedrag van ruim € 1.500 voor samenwonenden en ruim € 1.000 voor

alleenstaanden immers slechts gedeeltelijke compensatie voor de terugval in inkomsten. Doordat we ten tijde van dit onderzoek niet de beschikking hadden over inkomensgegevens van zelfstandigen, hebben we niet onderzocht hoe sterk de inkomensterugval van de zelfstandigen was. Hierbij past wel de opmerking dat de Tozo feitelijk een verruiming was van de bijstandsregeling voor zelfstandigen, de Bbz. Aangezien de bijstand naar zijn aard alleen inkomensondersteuning tot het sociaal minimum biedt, is het op zichzelf logisch dat de Tozo ook geen grotere inkomenscompensatie bood. Dit betekent dat zelfstandigen die vóór de coronacrisis een relatief hoog inkomen hadden over het algemeen een (veel) grotere inkomensachteruitgang hebben ondervonden dan (qua beroep, leeftijd, etc.) vergelijkbare zelfstandigen met een lager inkomen.

Tozo heeft inkomensverschillen verkleind, maar verschillen tussen vrouwen en mannen vergroot

Onze *derde onderzoeksvraag* luidde in welke mate het overheidsbeleid, in het bijzonder de Tozo, de ongelijkheid ten gevolge van de crisis heeft beperkt of versterkt. Allereerst is het evident dat de Tozo de inkomensterugval van de zelfstandigen in de beroepen en sectoren die het zwaarst door de crisis werden getroffen, heeft beperkt. Aangezien het (maximum)bedrag alleen verschilde naar samenlevingsvorm, was de uitkering procentueel hoger voor zelfstandigen die voor de crisis een relatief laag inkomen hadden dan voor zelfstandigen met een hoog inkomen. In dat opzicht heeft het beleid de inkomensongelijkheid verkleind. Tegelijkertijd heeft de Tozo ook een bepaalde ongelijkheid vergroot. De partnerinkomenstoets die vanaf Tozo 2 gold – net als in de bijstand – had tot gevolg dat veel minder vrouwen inkomensondersteuning ontvingen. Bovendien viel toch al een groter deel van de vrouwelijke zelfstandigen buiten de boot omdat zij voor de crisis niet voldoende uren werkten. De voorwaarden voor de Tozo hebben per saldo er dus toe bijgedragen dat de inkomensongelijkheid tussen vrouwen en mannen is vergroot.

Hoofdstuk 10

Lessen voor het beleid

De coronacrisis heeft duidelijk gemaakt – voor zover we dat al niet wisten – dat veel zelfstandigen kwetsbaar zijn voor (onverwachte) tegenslag. De coronacrisis was natuurlijk in vergelijking met eerdere economische crises wel een uitzonderlijke crisis, doordat voor hele beroepen of sectoren het werk plotseling (bijna) volledig stilviel en veel zelfstandigen feitelijk een verbod kregen om hun beroep uit te oefenen of daarin in ieder geval sterk werden beperkt. Hoewel zelfstandigen ook door andere oorzaken, zoals een ongeval of ziekte, plotseling (een deel van) hun inkomsten kunnen verliezen, was de coronacrisis uniek door de omvang van de groep die hierdoor werd getroffen en ook door het feit dat er geen (vrijwillige) verzekeringen zijn die hiervoor een dekking bieden. Het ging feitelijk ook niet om een 'normaal' ondernemingsrisico. Uit ander onderzoek (bv. Conen en Debets, 2019) weten we dat slechts een klein deel van de zelfstandigen voldoende buffers heeft om een langere periode zonder of met veel lagere inkomsten te overbruggen. Zelfstandigen met een werkende partner hadden over het algemeen wel het voordeel dat het huishoudensinkomen minder sterk terugviel dan het inkomen van de zelfstandige zelf, hoewel we hebben gezien dat andere huishoudensleden slechts zelden het urenverlies konden compenseren.

Een belangrijke vraag die de coronacrisis voor beleidsmakers oproept, is of de (structurele) kwetsbaarheid van zelfstandigen kan en moet worden verminderd. Alvorens nader op deze vraag in te gaan, benadrukken we nogmaals hoe uniek de coronacrisis in veel opzichten was. We moeten dan ook terughoudend zijn om op basis van de ervaringen met de coronacrisis conclusies te trekken voor volgende crisisperiodes, die waarschijnlijk een heel andere oorzaak en mede daardoor ook andere effecten zullen hebben. Zo hebben we gezien dat het niet zozeer 'van oudsher' kwetsbare groepen waren die het zwaarst door de coronacrisis werden getroffen, maar zelfstandigen in specifieke beroepen en sectoren, zoals de horeca en de culturele sector. Dit zijn niet de sectoren en beroepen die in 'gewone' economische crises meestal het zwaarst worden getroffen, zoals de industrie en de bouwnijverheid. Er is dan ook geen reden om te verwachten dat de zelfstandigen in de zwaarst getroffen sectoren en beroepen ook in een volgende crisis weer het meest kwetsbaar zullen zijn.
Dit alles neemt niet weg dat de crisis wel heeft laten zien dat een deel van de zelfstandigen, zoals al eerder is geconstateerd, kwetsbaar is voor tegenslag – van welke aard dan ook – omdat zij weinig of geen buffers hebben en ook niet kunnen terugvallen op het inkomen van een partner of andere familieleden.
Een belangrijke vraag is hoe we de kwetsbaarheid van deze groep zelfstandigen structureel kunnen verminderen en hun weerbaarheid en veerkracht kunnen vergroten. Op basis van ons onderzoek kunnen we hierop geen stellig antwoord geven. Het zou daarom goed zijn nader onderzoek te doen naar deze groep. Op grond van ons onderzoek kunnen we wel vaststellen dat landelijk maar weinig zelfstandigen de gevolgen van de coronacrisis hebben weten te verzachten via een aanpassingsstrategie, zoals een verandering van klantenkring, beroep of sector of door – al dan niet naast het werk als zelfstandige – in loondienst te treden. (Of dit ook specifiek in Amsterdam gold, hebben we niet kunnen vaststellen.) Tegelijkertijd liet ons onderzoek zien dat wie van beroep veranderde of in loondienst trad, het urenverlies vaak sterk wist te beperken.

Het verdient dus aanbeveling om na te gaan hoe de veerkracht en flexibiliteit van zelfstandigen vergroot zou kunnen worden. Dit zou zowel een aandachtspunt voor zelfstandigenorganisaties als voor gemeenten en het Rijk moeten zijn. Een onbedoeld bijkomend voordeel van de coronacrisis en de Tozo-regeling is geweest, dat hierdoor veel zelfstandigen bij gemeenten in beeld zijn gekomen die voor die tijd 'onzichtbaar' waren, zelfs als zij in armoede verkeerden. Dit biedt in beginsel mogelijkheden aan gemeenten om contact te blijven onderhouden met kwetsbare zelfstandigen en hen zo informatie en ondersteuning te bieden waarop zij anders niet uit zichzelf een beroep zouden hebben gedaan.

Zou er ook iets gedaan moeten worden om het inkomensrisico dat zelfstandigen lopen te verminderen? In het bestaande stelsel van sociale zekerheid wordt ervan uitgegaan dat zelfstandigen ondernemers zijn die alle ondernemingsrisico's zelf moeten dragen. Afgezien van de volksverzekeringen (AOW, ANW, Wlz[33] en de verplichte zorgverzekering) zijn er geen wettelijke verzekeringen voor zelfstandigen. Het is aan zelfstandigen zelf om zich al dan niet particulier tegen bepaalde risico's verzekeren. In de praktijk is dit alleen mogelijk voor het risico op arbeidsongeschiktheid en daarnaast kan men vrijwillig voor het pensioen sparen. Slechts een kleine minderheid van de zelfstandigen heeft echter een arbeidsongeschiktheidsverzekering. Dit heeft met verschillende factoren te maken (zie bv. Conen et al., 2016). Particuliere arbeidsongeschiktheidsverzekeringen kennen doorgaans, maar afhankelijk van het te verzekeren risico, een hoge premie. Bovendien keren ze meestal alleen uit na een medische beoordeling die bepaalde (bijvoorbeeld psychische) aandoeningen uitsluit. Veel zelfstandigen hebben al een buffer in de vorm van vermogen (bv. spaargeld) of een partner met een eigen inkomen. Maar het kan ook te maken hebben met het feit dat zij weinig affiniteit hebben met financiële producten en moeizame communicatie met financieel adviseurs. Veel zelfstandigen nemen ook niet deel aan een pensioenregeling, maar vaak bouwen zij wel een spaarpotje op als aanvulling op de AOW, hebben zij in het verleden als werknemer pensioen opgebouwd en/of hebben zij een andere voorziening getroffen. Met betrekking tot het risico van arbeidsongeschiktheid is inmiddels besloten dat er een verplichte verzekering voor zelfstandigen komt, al is nog onduidelijk hoe deze eruit zal zien en wanneer ze wordt ingevoerd.
In verband met deze studie is het de vraag of het ook wenselijk is een (verplichte) verzekering in te voeren voor het risico van een plotselinge terugval in inkomen door andere oorzaken, zoals een (economische) crisis. Een dergelijke verzekering verdraagt zich echter slecht met het zelfstandig ondernemerschap. Er is dan ook brede overeenstemming dat een werkloosheidsverzekering, zoals die bestaat voor werknemers (WW), voor zelfstandigen geen optie is. Onvrijwillige werkloosheid is bij zelfstandigen lastig objectief vast te stellen. Veel zelfstandigen hebben immers te maken met wisselende werkzaamheden en inkomsten. Van een zelfstandige mag worden verwacht dat zij/hij in een periode met hoge inkomsten geld opzijzet voor mindere tijden. Welk criterium zou men moeten hanteren om vast te stellen of een zelfstandige 'echt' werkloos is?

33 Algemene Ouderdomswet, Algemene nabestaandenwet, Wet langdurige zorg.

Hoe lang moet men zonder inkomsten zitten om van 'werkloosheid' te kunnen spreken? Bovendien zijn de hoeveelheid werk en het inkomen van een zelfstandige sterk afhankelijk van de inspanning die zij/hij zelf levert om opdrachten te verwerven. Die inspanningen zijn lastig te monitoren, zodat het moeilijk is om vast te stellen of een zelfstandige onvrijwillig werkloos is dan wel te weinig moeite heeft gedaan om werk te vinden.

Een meer realistische optie is om het gemakkelijker te maken een beroep te doen op de bijstandsregeling voor zelfstandigen, de Bbz. Zoals gezegd was de Tozo feitelijk een tijdelijke vergaande versoepeling van de Bbz. Na het aflopen van de laatste Tozo-ronde per 1 oktober 2021, is de Bbz weer de enige inkomensvoorziening waarop zelfstandigen een beroep kunnen doen als het inkomen (grotendeels) wegvalt. Het eerste half jaar na afloop van de Tozo (tot 1 april 2022) werden de voorwaarden van de Bbz iets versoepeld, maar sindsdien gelden weer de strenge oude voorwaarden, waaronder een vermogenstoets. Hoewel het op zichzelf logisch is dat voor de Bbz vergelijkbare eisen worden gesteld als voor de reguliere bijstandsuitkering in het kader van de Participatiewet, zou bezien kunnen worden of de toegankelijkheid van de Bbz voor zelfstandigen gemakkelijker kan worden. Een belangrijk verschil tussen de Tozo en de (oude) Bbz is, dat de Tozo feitelijk uitging van vertrouwen. De aanvrager hoefde nauwelijks bewijsstukken te overleggen om een Tozo-uitkering toegekend te krijgen. Bij de Bbz – en meer in het algemeen bij de Participatiewet – lijkt het uitgangspunt eerder te zijn dat de aanvrager wordt gewantrouwd: pas nadat alle voorwaarden waaraan de aanvrager moet voldoen zijn gecontroleerd, wordt de uitkering betaald. Een kleine fout die het gevolg is van 'onkunde' of 'onhandigheid' kan al tot het intrekken van een uitkering en/of een terugvordering leiden. Er zijn geen aanwijzingen dat er bij de Tozo veel fraude is gepleegd, zodat er reden is om ook bij de Bbz in de toekomst meer van vertrouwen uit te gaan.

Tot slot hebben we geconstateerd dat vrouwen minder vaak dan mannen een beroep op de Tozo konden doen ten gevolge van de ureneis en – vanaf Tozo 2 – de partnertoets. Beide criteria werkten in het nadeel van vrouwen uit omdat zij vaker in deeltijd werken en niet de hoofdkostwinner zijn. Dit roept de vraag op of deze criteria versoepeld zouden kunnen worden, waardoor vrouwelijke zelfstandigen in de toekomst in dezelfde mate een beroep op ondersteuning kunnen doen als mannelijke zelfstandigen.

Literatuur

Been, W., & Keune, M. (2022). Bringing labour market flexibilization under control? Marginal work and collective regulation in the creative industries in the Netherlands. *European Journal of Industrial Relations*, October 2022 (online), 1-18.

Conen, W., Schippers, J. & Schulze Buschoff, K. (2016). Self-employed without personnel between freedom and insecurity. *WSI Study No.05*. WSI Institute of Economic and Social Research/Hans Boeckler Foundation.

Conen, W.S., & Debets, M. (2019). Precariousness and social risks among solo self-employed in Germany and the Netherlands. Pp.108-131 in: Conen, W. & Schippers, J. (eds.) *Self-employment as precarious work. A European perspective*. Edward Elgar

Gemeente Amsterdam (2019). *Amsterdam in cijfers 2019.* Amsterdam: OIS Amsterdam.

Gerring, J. (2016). *Case study research: principles and practices.* Cambridge: Cambridge University Press.

Bijlage 1

Maatregelen ten aanzien van de sluiting van bedrijven en instellingen en thuiswerken, maart 2020 – november 2021

Maatregelen vanaf 12 maart 2020 t/m 11 mei 2020

- Bijeenkomsten met meer dan 100 personen zijn niet toegestaan (vanaf 12 maart).
- Mensen worden opgeroepen om zoveel mogelijk thuis te werken (vanaf 12 maart).
- Scholen en kinderdagverblijven zijn dicht (vanaf 15 maart).
- Alle eet- en drinkgelegenheden zijn dicht. Bezorgen en afhalen is wel mogelijk (vanaf 15 maart).
- Sport- en fitnessclubs, sauna's, sexclubs en coffeeshops zijn gesloten (vanaf 15 maart).

Maatregelen vanaf 11 mei 2020

- Het basisonderwijs wordt gedeeltelijk geopend vanaf 11 mei 2020.
- De meeste contactberoepen gaan open, waaronder (para)medische behandelwijzen, alternatieve genezers, kappers, schoonheidsspecialisten, pedicuren, rijinstructeurs.
- Binnen- en buitenzwembaden mogen open.
- Bibliotheken mogen open.
- Evenementen kunnen niet doorgaan tot 1 september 2020.

Maatregelen vanaf 1 juni 2020

- Restaurants, cafés, bioscoopzalen, concertzalen en theaters mogen vanaf 1 juni binnen maximaal 30 mensen ontvangen, inclusief personeel.
- Per 1 juni 2020 mogen ook de terrassen weer open onder twee voorwaarden: iedereen zit aan een tafeltje en mensen houden anderhalve meter afstand van elkaar.
- Musea mogen per 1 juni 2020 ook weer open, mits bezoekers vooraf kaartjes kopen zodat musea kunnen sturen op de anderhalve meter afstand.
- Het voortgezet onderwijs kan per 1 juni 2020 weer starten.
- De basisscholen en de kinderopvang gaan weer open op 8 juni 2020.

Maatregelen vanaf 1 juli 2020

- Sportscholen, sauna's en casino's mogen weer open.
- Evenementen kunnen onder voorwaarden plaatsvinden.
- Het maximumaantal personen in horeca- en andere gelegenheden vervalt: wel moet worden gewerkt met vaste zitplaatsen.
- Discotheken en nachtclubs blijven dicht.

Maatregelen vanaf 20 september 2020

- In zes veiligheidsregio's moet in horecagelegenheden om 00:00 uur de muziek uit en mag er niemand meer naar binnen. Vanaf 01:00 uur moeten horecagelegenheden dicht zijn.
- Mensen worden opgeroepen om thuis te werken, tenzij het niet anders kan (vanaf 29 september).
- In binnenruimten mogen maximaal 30 mensen samen komen; buiten 40 (vanaf 29 september).
- Eet- en drinkgelegenheden mogen vanaf 21:00 uur geen bezoekers meer toelaten en moeten uiterlijk om 22:00 uur sluiten (vanaf 29 september).
- Bioscopen, theaters, casino's etc. mogen geopend blijven tot 01:00 uur, maar alleen het gedeelte waarin niet wordt gegeten of gedronken (vanaf 29 september).

Maatregelen vanaf 14 oktober 2020

- Alle eet- en drinkgelegenheden sluiten de deuren. Afhalen blijft wel mogelijk.
- Winkels in de detailhandel sluiten uiterlijk om 20:00 uur.
- De meeste evenementen zijn verboden.
- Bioscopen, musea, theaters, dierenparken, pretparken en zwembaden gaan dicht (vanaf 3 november).

Maatregelen vanaf 19 november 2020
- Bioscopen, musea, theaters, dierenparken, zwembaden en pretparken mogen weer open.
- Evenementen blijven verboden.
- Horecagelegenheden blijven dicht.

Maatregelen vanaf 15 december 2020
- Alle publiek toegankelijke locaties, waaronder musea, theaters, bioscopen en pretparken, worden gesloten.
- Horecagelegenheden blijven dicht.
- Evenementen blijven verboden.
- Alle niet-essentiële winkels gaan dicht.
- Het uitoefenen van niet-medische contactberoepen, zoals kappers, tatoeëerders en schoonheidsspecialisten, is verboden.
- Al het onderwijs en de kinderopvang gaat weer dicht.

Maatregelen vanaf 23 januari 2021
- Er gaat een avondklok gelden van 21:00 uur tot 04:30 uur.

Maatregelen vanaf 8 februari 2021
- Het basisonderwijs en de kinderopvang mogen weer open.
- De lockdown blijft voor het overige van kracht.

Maatregelen vanaf 3 maart 2021
- De middelbare scholen mogen open voor minimaal 1 dag per week en het MBO voor maximaal 1 dag per week.
- De meeste contactberoepen, met uitzondering van sekswerkers, mogen vanaf 3 maart 2021 weer starten.
- Winkels mogen vanaf 3 maart 2021 klanten op afspraak ontvangen.

Maatregelen vanaf 31 maart 2021
- De avondklok gaat een uur later in, vanaf 22:00 uur.

Maatregelen vanaf 28 april 2021
- De buitenterrassen mogen open tussen 12:00 en 18:00 uur.
- De universiteiten en hogescholen mogen 1 dag per week open.
- De avondklok geldt niet meer.

Maatregelen vanaf 19 mei 2021
- Zwembaden, sportscholen, pretparken en openluchtmusea mogen onder voorwaarden weer open.
- Terrassen mogen langer open.

Maatregelen vanaf 5 juni 2021 (einde lockdown)
- De kunst- en cultuursector mag weer open.
- Horecagelegenheden mogen weer open.
- Sauna's, zonnebankstudio's, binnenruimtes in pretparken en dierentuinen, rondvaartboten, buurt- en wijkcentra en casino's mogen ook weer open.
- Nachtclubs en discotheken blijven nog dicht.

- Evenementen, zoals kermissen, festivals en braderieën, zijn nog niet toegestaan.

Beperking maatregelen vanaf 26 juni 2021
- Alles wat op anderhalve meter kan mag weer.
- Waar de anderhalve meter niet altijd haalbaar is, geldt een mondkapjesplicht.

Opheffing alle maatregelen vanaf 25 september 2021
- Anderhalve meter regel vervalt
- Mondkapjesplicht geldt niet meer
- In de horeca moet een QR-code getoond worden.

Op 6 november 2021 werden de anderhalve meter en de mondkapjesplicht weer ingevoerd, evenals een thuiswerkadvies voor 50% van de tijd. Op 12 november 2021 volgden verdere maatregelen. Zoals aangegeven in de inleiding zal hierop in deze notitie niet worden ingegaan.

Bijlage 2

Aanvullende steunmaatregelen

Via de Borgstelling MKB-kredieten (BMKB) staat de overheid voor een deel borg voor bedrijven die een lening willen afsluiten, maar de betrokken financier (denk aan banken) niet genoeg zekerheid kunnen bieden. Bedrijven die door de coronacrisis in liquiditeitsproblemen kwamen, konden tijdelijk rekenen op extra gunstige voorwaarden onder de BMKB. De verruimde regeling trad per 16 maart 2020[34] in werking en gold tot 1 april 2021. Per 1 april 2021 werd de regeling verlengd tot 31 december 2021. In de reeds bestaande regeling betrof de kredietstelling 50% van het krediet en bedroeg de borg van de overheid 90%. In de gewijzigde regelingen werd het percentage van 50% verhoogd naar 75%. Verder werd de looptijd van de garantie door de overheid tijdens de coronacrisis verlengd van twee naar maximaal vier jaar. Ondernemers die een beroep wilden doen op de BMKB, konden zich melden bij kredietverstrekkers. Deze konden vervolgens aanvragen voor de verruimde BMKB indienen bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). De zekerheidstoets was in de verruimde regeling vervallen, de borgtocht versoepeld en afhankelijk van de situatie was een passend aflossingsregime mogelijk.

Voor kleinere kredieten werd de KKC opgetuigd: de Kleine Kredieten Corona Garantieregeling. Ook hier stond de overheid garant voor een aanzienlijk deel (namelijk 95%) van de leningen, mits het ging om leningen van € 10.000 tot € 50.000. Ondernemers betaalden 2% vergoedingspremie aan de staat. Een aanvraag voor de KKC-regeling kon worden gedaan tot en met 31 december 2021.[35]

Voor grotere kredieten werd de GO-regeling (Garantie Ondernemingsfinanciering) verruimd. Deze regeling bestaat al sinds 2009 en heeft als doel om ondernemingen te helpen bij het aantrekken van krediet. Door de GO-regeling kunnen banken een 50% staatsgarantie krijgen op middelgrote en grote leningen. Leningen van maximaal € 150 miljoen zijn tot maximaal € 75 miljoen gegarandeerd. Aanvragen voor garanties kunnen worden ingediend bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). Vanwege de coronacrisis is de omvang van de staatsgarantie verhoogd van 50% naar 80% of 90%, afhankelijk van de omzet van de onderneming. Leningen van maximaal € 150 miljoen werden daarmee tot maximaal € 135 miljoen gegarandeerd. De GO-Corona regeling (GO-C) liep tot en met 31 december 2021.[36]

Een andere, reeds bestaande, regeling die is uitgebreid tijdens de coronacrisis is de regeling voor het verstrekken van microkredieten. Deze regeling liep via de Stichting Qredits.[37] In het eerste Coronamaatregelenpakket ondersteunde de overheid Qredits met een subsidie van € 6 miljoen om uitstel van de aflossing van leningen met rentekorting te kunnen aanbieden aan bestaande klanten.[38] Vanaf juli 2020 bood Qredits ook overbruggingskredieten aan van maximaal € 25.000 per klant met een rente van 2% in het eerste halfjaar en 5,75% in de daaropvolgende jaren. De looptijd van de overbruggingskredieten was in beginsel 48 maanden doch niet langer dan 72 maanden. Naast kredieten kregen ondernemers ook coaching aangeboden. Het corona-overbruggingskrediet werd zowel aangeboden aan bestaande ondernemingen als aan starters. Starters moesten kunnen aantonen dat ze tussen 1 januari 2020 en 30 juni 2020 gestart waren met hun onderneming. Ze konden een lening van maximaal € 35.000 aanvragen. Aanvragen voor (één van) de drie regelingen

34 Kamerbrief 17 maart 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2020, 35420, nr. 2, p. 8.
35 Voor meer informatie, zie https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiele-regelingen/overzicht-financiele-regelingen/kkc-klein-krediet-corona-garantieregeling, geraadpleegd op 28 juni 2022.
36 Meer informatie is te vinden op de website van RVO: https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/garantie-ondernemingsfinanciering-go/go-corona-go-c, geraadpleegd op 28 juni 2022.
37 Voor meer informtie zie https://qredits.nl/, geraadpleegd op 28 juni 2022.
38 Kamerbrief 17 maart 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2020, 35420, nr. 2, p. 9.

van Qredits – uitstel van aflossing, overbruggingskrediet voor bestaande ondernemers en overbruggingskrediet voor starters – konden worden gedaan tot en met 31 december 2021.[39]

Ten slotte werd voor starts-ups, scale-ups en innovatieve mkb'ers die geen kredietrelatie bij een bank hadden, nog de Corona-overbruggingslening (COL) ingesteld. Op grond daarvan kon een overbruggingskrediet worden aangevraagd dat speciaal op deze groep was toegesneden. Aanvragen konden tot 16 mei 2021 worden ingediend bij de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's).

Om ondernemers te helpen tijdens de coronacrisis werd voorts de mogelijkheid geïntroduceerd van het vragen van uitstel van belastingverplichtingen.[40] Uitstel kon worden verleend tot 1 oktober 2021. Vanaf 1 oktober 2022 moet deze achterstallige belasting alsnog worden betaald. Ondernemers krijgen vijf jaar de tijd voor betaling van hun belastingschuld (voor zover die is ontstaan vóór 1 oktober 2021). Daarnaast verlaagde het kabinet vanaf 23 maart 2020 de invorderingsrente van 4% naar 0,01%. Vanaf 1 oktober 2022 wordt dit tarief weer stapsgewijs verhoogd tot 4%. De verlaging gold voor alle belastingschulden en per 1 juli 2020 ook voor de belastingrente (per 1 juni 2020 voor de belastingrente in de inkomstenbelasting).[41]

Daarnaast gold voor ondernemers met een eenmanszaak, vof of maatschap een versoepeling van het urencriterium, dat wil zeggen, dat ook als geen 1225 uur per jaar was gewerkt, gebruik kon worden gemaakt van de zelfstandigenaftrek, de meewerkaftrek en de fiscale oudedagsreserve. De versoepeling hield in dat er voor de aangifte inkomstenbelasting van mocht worden uitgegaan dat er ten minste 24 uur per week aan de eigen onderneming was besteed, ook als dat niet het geval was. Deze regeling gold tussen 1 maart 2020 en 1 oktober 2020 en tussen 1 januari 2021 en 1 juli 2021.[42]

39 Kamerbrief 30 april 2021, "Noodpakket banen en economie", TK 2020-2021, nr. 264, p. 1.
40 Kamerbrief 17 maart 2020, "Noodpakket banen en economie", TK 2019-2010, 35420, nr. 2, pp. 6-7.
41 Zie voor een overzicht https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiele-regelingen/overzicht-financiele-regelingen/belastingmaatregelen, geraadpleegd op 28 juni 2022.
42 Zie https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/nl/coronavirus/content/versoepeling-urencriterium, geraadpleegd op 28 juni 2022. De regeling is inmiddels vervallen.

Bijlage 3

Opzet en vragenlijst voor de interviews met zelfstandigen

Opzet

Om de gevolgen van de coronacrisis en de steunmaatregelen van de overheid in beeld te brengen zijn interviews gehouden met een selectie van zelfstandige ondernemers in Amsterdam. De interviews bevatten elementen van een 'life-story interview'. Life-story interviews kunnen ook nuttig om een enkel aspect van iemands leven te bestuderen in de context van een levensverhaal. In dit geval gaat het om het zelfstandig ondernemer zijn in tijden van crisis, wat hieraan voorafging, hoe binnen de nieuwe context keuzes gemaakt worden (bijvoorbeeld om wel/geen hulp aan te vragen), en het succes van de acties.

We gebruiken deze levensverhaalelementen om verschillende redenen:
- Een kernprincipe van een levensverhaalbenadering is dat verschillende aspecten van het leven met elkaar in wisselwerking staan . Dit houdt verband met mogelijke 'mechanismen van opeenstapeling' (in domeinen als werk, inkomen, schulden, zorg, welzijn en wonen).
- Kansen en beperkingen in eerdere fasen van een leven of loopbaan kunnen een rol spelen bij motivaties en gedrag op latere leeftijd. Onderwerpen als de reden om zelfstandig ondernemer te worden, de (huishoud)context waarin deze start plaatsvond, de (financiële) geletterdheid of opleiding en migratieachtergrond kunnen onderdeel uitmaken van het eerdere verhaal dat van invloed is op hoe men nu door de crisis heen komt.

Alle interviews zijn opgenomen en volledig getranscribeerd.

Deelnemers zijn geïnformeerd over de aard en de doelstellingen van het onderzoeksproject. Deelnemers zijn ook geïnformeerd dat ze zich op elk moment uit de studie kunnen terugtrekken en dat alle verzamelde gegevens anoniem en vertrouwelijk zullen blijven. Aan elke deelnemer is een uniek codenummer en pseudoniem toegekend die bij alle gegevens worden gebruikt.

De geïnterviewden hebben als bedankje een cadeaubon ter waarde van € 25 ontvangen.

Om ervoor te zorgen dat dezelfde aspecten van het kwalitatieve onderzoek in de verschillende interviews worden meegenomen, is een half-gestructureerde vragenlijst ontwikkeld.
Deze half-gestructureerde vragenlijst is niet van begin tot einde in volgorde aan de respondenten voorgelegd, maar is gebruikt als checklist voor de interviewer om na te gaan of alle relevante thema's aan de orde zijn geweest. De volgorde waarin de thema's zijn besproken was afhankelijk van het verhaal dat de respondent vertelde.

Half-gestructureerde vragenlijst

Inleiding

Hallo, wij zijn *[namen hier]*, onderzoekers van het onderzoeksinstituut AIAS-HSI van de Universiteit van Amsterdam.
De coronacrisis heeft een grote impact op zelfstandig ondernemers. Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de gevolgen van de coronacrisis voor zelfstandigen in Amsterdam en naar de effecten van de steunmaatregelen die de overheid heeft genomen.

Wij zijn benieuwd naar jouw ervaringen als zelfstandige. Wat jij ons vandaag vertelt helpt om meer inzicht te krijgen in de gevolgen van de coronacrisis voor zelfstandig ondernemers en in de doeltreffendheid van het overheidsbeleid. Op basis hiervan kan bijvoorbeeld de gemeente Amsterdam, maar ook de Rijksoverheid, lessen trekken voor toekomstig beleid voor zelfstandig ondernemers. Zo kunnen we zorgen dat zelfstandig ondernemers die zwaar getroffen worden door een crisis in de toekomst goed ondersteund worden.

Tijdens het interview zou ik de volgende onderwerpen met u willen bespreken:
- Huidige werk
- Werkgeschiedenis (kort)
- De overgang/ keuze naar zelfstandig ondernemerschap
- Ervaring coronacrisis
- Beroep op ondersteuning
- Toekomst

Huidige werk als zelfstandige

Ik zou willen beginnen met enkele vragen over uw huidige werk als zelfstandige. Als u tijdens de coronacrisis bent gestopt met uw werkzaamheden gaat het om het werk dat u daarvoor deed.
- Kunt u me iets vertellen over uw huidige/laatste werk?
  - Inhoud, activiteiten, type werk/opdrachten
  - Sinds wanneer (jaar), doet u nog steeds hetzelfde werk als toen u begon of is het veranderd in de loop van de tijd
  - Hoeveel en welk type klanten (opdrachtgevers of afnemers), (aantal) grote klanten?
  - Locatie (thuis, andere locatie, bij klanten (opdrachtgevers of afnemers))
  - Uur per week (gemiddeld) (vóór de coronacrisis)
  - Deelname in netwerk(en) (bv om meer kennis/ vaardigheden te verwerven of meer (potentiële) klanten te bereiken)

Werkgeschiedenis

- Kunt u me iets vertellen over uw werkgeschiedenis/ cv voordat u zelfstandig ondernemer werd?
  - Welke scholing/ opleiding heeft u gevolgd/ afgemaakt?
  - Voor welk (type) organisaties heeft u gewerkt?
  - Wat voor werk deed u daar? Is dat vergelijkbaar met wat u nu als zelfstandige doet?
  - Welk type contracten had u in die tijd?

Overgang naar zelfstandig ondernemer

Toen maakte u de beslissing om als zelfstandige te beginnen.
- Wat waren voor u redenen om die stap te nemen?
- Wat was de *context* waarbinnen de beslissing om zelfstandige te worden werd gemaakt? Kunt u me iets vertellen over:

- Hoe was het economische klimaat voor zelfstandigen in uw branche toen u uw onderneming begon? (was er bv. veel/ weinig vraag naar uw type diensten/ producten?)
- Speelden bestaande regels of voorzieningen of veranderingen daarin een rol om zelfstandige te worden? (bv. specifieke starters-subsidies, nadering einde WW e.d.).
- Andere contextuele factoren

- Welke *verwachtingen* ten aanzien van zelfstandig ondernemerschap had u *voordat* u zelfstandige werd?
  - Bv ten aanzien van inhoud, financiële en niet-financiële consequenties, autonomie etc.
- Als u nu zo terugkijkt, denkt u dan dat u een adequaat beeld had van uw werk als zelfstandige?
  - Welke onderdelen had u goed voorzien?
  - En wat niet? – Hoe bent u hiermee omgegaan?
- En terugblikkend, wat zijn de voor- en nadelen van uw huidige werk als zelfstandige ten opzichte van uw eerdere baan/ banen?

Huidige huishoudensituatie

- Wat is de samenstelling van uw huishouden (partner, kinderen)?
- Indien partner: Verricht uw partner betaald werk? Zo ja, als werknemer of als zelfstandige? Voor hoeveel uur in de week?
- Indien (kleine) kinderen: Hoeveel tijd besteedde u voor de coronacrisis aan de zorg voor de kinderen? En uw partner?

Ervaring coronacrisis

- Welke gevolgen heeft de coronacrisis gehad voor de uitvoering van uw werkzaamheden als zelfstandige?
  - Heeft u uw werkzaamheden moeten aanpassen als gevolg van de coronamaatregelen? (bv. vanuit huis werken, extra beveiligingsmaatregelen, zoals spatschermen of mondkapjes, minder klanten als gevolg van anderhalve meter afstand, etc.)
  - Is de omvang van uw werkzaamheden als gevolg van de lockdown-maatregelen veranderd of hebt u uw werkzaamheden geheel of gedeeltelijk moeten stilleggen?
- Zijn uw inkomsten als gevolg van de coronacrisis afgenomen/toegenomen/gelijk gebleven?
  - Is het tarief dat u kunt rekenen gedaald/gestegen?
  - Is het aantal opdrachten/klanten als gevolg van de crisis en/of de overheidsmaatregelen (sterk) teruggelopen/toegenomen?
  - Heeft u schulden moeten maken als gevolg van teruglopende inkomsten? Was u voorbereid op onvoorziene omstandigheden? Had u strategieën voor aflossen/financiële buffers?
- Indien werkende partner: welke gevolgen heeft de coronacrisis gehad voor het werk van uw partner?
- Indien thuiswonende kinderen: welke gevolgen heeft de coronacrisis gehad voor de tijdsbesteding aan zorgtaken?
- Heeft u tijdens de coronacrisis veel/weinig/geen contact gehad met andere zelfstandigen en/of een beroepsorganisatie voor informatie-uitwisseling en steun?
- Hebben de coronacrisis en/of de veranderingen in uw werkzaamheden gevolgen gehad voor andere levensdomeinen (N.B. ook nagaan hoe de situatie vóór de coronacrisis was):
  - Gezondheid

- Woonsituatie
- Scholing/cursussen
- Sociale netwerk

Beroep op ondersteuning

- Ervaringen met steunmaatregelen [Interviewer: noem de namen van de relevante steunmaatregelen in de gemeente Amsterdam]
  - Bent u bekend met de steunmaatregelen van de overheid?
  - Bent u bekend met de voorwaarden om steun te krijgen?
  - Hoe heeft u kennis over de maatregelen en hun voorwaarden verworven? (via krant, tv, sociale media, kennissen, website overheid, website gemeente, beroepsorganisatie, etc.?)
  - Heeft u een aanvraag ingediend voor steun? Zo ja, voor welke steunmaatregel(en)? (ook onderscheid Tozo 1, 2, 3, 4 en 5; TVL, TONK, kredieten, belastinguitstel) Zo nee, waarom niet?
  - Is uw aanvraag gehonoreerd? Zo nee, waarom niet?
- Hoe heeft u het proces van het aanvragen van steun ervaren? Wat ging goed en wat niet? Wat waren de belangrijkste hindernissen?
- Wat zou er verbeterd kunnen worden in de steunmaatregelen, de voorwaarden en de aanvraagprocedure?

Toekomst

- Hoe ziet u de toekomst ná de coronacrisis?
  - Heeft u de intentie om zelfstandige te blijven?
  - Verwacht u ook dat u als zelfstandige kunt blijven werken? Wat is daarvoor nodig?
  - Gaat u dingen in uw werk veranderen naar aanleiding van de ervaringen met de crisis? (bv. meer sparen, verzekering afsluiten, meer vanuit huis werken, etc.)

Afronding van het interview

We naderen het einde van het interview.

- Is er nog iets waar u op terug zou willen komen?
- Of iets dat niet ter sprake is gekomen maar waarvan u denkt dat het belangrijk zou kunnen zijn voor ons onderzoek?
- Wilt u de uitwerkingen van dit interview ontvangen, zodat u die u van commentaar kunt voorzien? (doel daarbij zou zijn dat u bv. bekijkt of er onnauwkeurigheden in de verslaglegging zitten, of dat u dingen kunt aangeven die volgens u van belang zijn om in het achterhoofd te houden bij het maken van de definitieve rapportage).
- Wilt u de uitkomsten van het onderzoek ontvangen (management summary)?
- Vul het formulier in (administratie).

Hartelijk dank voor dit interview!

Bijlage 4

Aanvraagformulier Tozo 1

Gemeente Amsterdam

Inkomen
Ondersteuning Ondernemers

De Ruijterkade 5
1013AA Amsterdam
Telefoon 020 252 6000

Aanvraag
Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo)

Met dit formulier vraagt u de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) aan. U kunt een uitkering voor maximaal 3 maanden aanvragen en/of een bedrijfslening voor bedrijfslasten die u niet zelf kunt betalen tot maximaal € 10.157.

Voor wie is dit aanvraagformulier?
Alle zelfstandig ondernemers uit Amsterdam die door het coronavirus geen of onvoldoende inkomsten hebben. Zijn u en uw partner allebei zelfstandige? En komt u allebei in aanmerking voor de regeling? Dan raden we u aan dat degene met het laagste inkomen aanvraagt. U kunt dit formulier ook invullen als u in Weesp woont. Woont u in een andere plaats? Dan moet u in uw eigen woonplaats deze regeling aanvragen. Ook als uw bedrijf wel in Amsterdam is gevestigd.

Telt deze regeling mee als inkomen?
Ja, de uitkering telt mee als inkomen over 2020. U moet dit inkomen dus opgeven bij de belastingaangifte over 2020. Mogelijk moet u dus meer inkomstenbelasting betalen als u gebruik maakt van deze regeling. Of u krijgt mogelijk minder of geen huur- of zorgtoeslag.

Hebt u een hogere lening nodig?
In dat geval behandelen we uw aanvraag voor een bedrijfslening tot 10.157. Voor het bedrag dat u extra wilt lenen, moet u apart een Bbz-aanvraag (Besluit bijstandsverlening zelfstandigen) doen. Wij nemen daarover contact met u op.

Wat moet u doen?
1. U vult de vragen naar waarheid in. U vult uw huidige inkomen in.
2. U ondertekent dit aanvraagformulier. Hebt u een partner? Dan moet u de aanvraag beiden ondertekenen. Uw gezinssamenstelling bepaalt namelijk de hoogte van uw uitkering. Daarom vragen we ook naar uw partner.
3. U stuurt kopieën van de gevraagde bewijsstukken mee met het aanvraagformulier. Als u alle gevraagde stukken meestuurt kunnen wij uw aanvraag sneller behandelen.

Hoe gaat het verder?
We proberen binnen 4 weken te beslissen over uw aanvraag. Omdat de regeling nog niet wettelijk is vastgesteld, kan het langer duren voordat u het besluit krijgt. U hoeft ons niet hierover te bellen. Als wij uw aanvraag toekennen, dan krijgt u het geld met terugwerkende kracht tot 1 maart 2020. U ontvangt het besluit per post.

1. Persoonlijke gegevens

Voorletters en achternaam

Burgerservicenummer (BSN)

Geboortedatum

Bent u jonger dan 18 jaar of heeft u de AOW-leeftijd al bereikt? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling. Zie vraag 6.3.

Telefoonnummer

E-mailadres

Adres

2. Vragenlijst

2.1 Heeft u de Nederlandse nationaliteit?

☐ Ja. Stuur een kopie van uw Nederlandse paspoort of identiteitsbewijs mee.
☐ Nee. Stuur een kopie van uw identiteitsbewijs mee.

F.132_0420

2.2 Woont u samen met een partner?	☐ Ja ☐ Nee
	U bent partners als u: • Getrouwd bent of geregistreerd partners bent, of; • Op hetzelfde adres woont en: o Samen een huishouden heeft. o Ex-echtgenoten of ex-partners bent. o Samen een kind heeft. o U het kind van uw partner heeft erkend. o Uw partner uw kind heeft erkend. o Ergens anders als partners geregistreerd staat, bijvoorbeeld bij de Belastingdienst of als meeverzekerde bij een zorgverzekering. *Is uw partner ook zelfstandige? Ook dan kunt u samen slechts één aanvraag indienen.*
2.3 Naam partner	
2.4 Heeft uw partner de Nederlandse nationaliteit?	☐ Ja. Stuur een kopie van het Nederlandse paspoort of identiteitsbewijs van uw partner mee. ☐ Nee. Stuur een kopie van het identiteitsbewijs van uw partner mee.
2.5 Burgerservicenummer (BSN) partner	
2.6 Is één van de volgende situaties op u of uw partner van toepassing?	a) U bent gedetineerd b) U vervult uw militaire of vervangende dienstplicht c) U verblijft momenteel of de komende drie maanden langer dan 4 weken in het buitenland d) U bent jonger dan 21 en verblijft in een inrichting e) U heeft onbetaald verlof f) U bent jonger dan 27 en studeert met behulp van studiefinanciering ☐ Ja, één van de situaties is op mij van toepassing ☐ Ja, één van de situaties is op mijn partner van toepassing ☐ Nee, geen van deze situaties is op mij of mijn partner van toepassing *Is een van deze opties op u van toepassing? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling. Is één van deze opties op uw partner van toepassing? Dat heeft invloed op de hoogte van de bijstand die u krijgt. Zie vraag 6.3.*

3. Bedrijfsinformatie

3.1 Sinds wanneer bent u werkzaam als zelfstandige?	| | | | | | | |
3.2 Op welke datum heeft u uw onderneming ingeschreven bij de Kamer van Koophandel?	| | | | | | | |
	Bent u op of na 17 maart 2020 om 18.45 uur gestart met uw werkzaamheden als zelfstandige en ingeschreven bij de KvK? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling. Zie vraag 6.3.
3.3 Is uw bedrijf in Nederland gevestigd of voert u de activiteiten van uw bedrijf hoofdzakelijk in Nederland uit?	☐ Ja ☐ Nee (graag aankruisen wat van toepassing is)
	Is uw antwoord op vraag 3.3 'nee'? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling. Zie vraag 6.3.
	U kunt slechts voor één bedrijf een aanvraag indienen.
3.4 Wat is de naam van het bedrijf waarvoor u de aanvraag indient?	
3.5 Wat is het KvK nummer van uw bedrijf?	
3.6 Wat is de rechtsvorm van uw bedrijf?	☐ Eenmanszaak ☐ Vennootschap onder firma (vof) ☐ Commanditaire vennootschap (cv) ☐ Naamloze vennootschap (nv) ☐ Maatschap ☐ Besloten vennootschap (bv) ga naar vraag 3.7 ☐ Coöperatie ☐ Stichting ☐ Vereniging *Heeft u een bedrijf met de rechtsvorm nv, stichting of vereniging? Dan heeft u geen recht op deze regeling. Zie vraag 6.3. Heeft u een BV? Ga naar vraag 3.7. Ga anders naar vraag 3.8.*

3.7 Bezit u, alleen of samen met eventueel andere in de BV werkzame directeuren, meer dan 50% van de aandelen?

☐ Ja
☐ Nee
(graag aankruisen wat van toepassing is)

Is uw antwoord op vraag 3.7 'nee'? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling. Zie vraag 6.3. U wordt voor deze regeling niet als zelfstandige gezien. Misschien komt u in aanmerking voor een van de andere noodregelingen. Zie hiervoor: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/financiele-maatregelen.

3.8 Heeft u voor het kalenderjaar 2019 voldaan aan het urencriterium van 1.225 uur per jaar werkzaam als zelfstandige en heeft u op grond daarvan recht op zelfstandigenaftrek bij de Belastingdienst?

☐ Ja. *(Ga naar vraag 3.10)*
☐ Nee, ik stond heel 2019 ingeschreven als zelfstandige bij de KvK, maar heb niet aan de urennorm voldaan.
☐ Niet op mij van toepassing, ik ben later dan 1 januari 2019 gestart met mijn onderneming. *(Ga naar vraag 3.9)*

Is uw antwoord op vraag 3.8 'nee'? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling. Zie vraag 6.3.

3.9 Heeft u voor de periode vanaf de start als zelfstandige (= datum van inschrijving in het handelsregister van de Kamer van Koophandel) tot de datum waarop u deze aanvraag indient voldaan aan het criterium van gemiddeld 23,5 per week werkzaam als zelfstandige?

☐ Ja
☐ Nee
(graag aankruisen wat van toepassing is)

Is uw antwoord op vraag 3.9 'nee'? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling. Zie vraag 6.3.

3.10 Hebt u alle vergunningen die voor uw bedrijf of beroep nodig zijn?

☐ Ja
☐ Nee
(graag aankruisen wat van toepassing is)

Is uw antwoord op vraag 3.10 'nee'? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling. Zie vraag 6.3.

4. Aanvraag

4.1 Welke aanvraag doet u?

☐ Aanvullende uitkering levensonderhoud voor maximaal 3 maanden (ga naar vraag 4.2)
☐ Bedrijfslening voor bedrijfslasten (ga naar vraag 4.5)
☐ Aanvullende uitkering levensonderhoud voor maximaal 3 maanden en bedrijfslening voor bedrijfslasten (ga naar vraag 4.2)
(graag aankruisen wat van toepassing is)

4.2 Op welke bankrekening wilt u de aanvullende uitkering levensonderhoud ontvangen?

Vraagt u alleen bijstand voor levensonderhoud aan? Ga dan door naar vraag 5.1.

4.3 Hoe hoog is de lening die u wilt aanvragen?

NB: dit bedrag kan maximaal € 10.157 zijn.

Beschrijf hieronder waarom u dit krediet nodig heeft. Wat is de hoogte van uw maandelijkse bedrijfslasten? Heeft u een zakelijk of privé-vermogen dat u kunt gebruiken om (een deel) van deze bedrijfslasten te financieren? Let op: de gemeente kan hier aanvullende bewijsstukken voor vragen.
Het gaat alleen om vermogen van uzelf en gedeeld vermogen met uw partner. Heeft u een partner met eigen vermogen? U hoeft het vermogen van uw partner niet te gebruiken voor noodzakelijke betalingen voor uw bedrijf.

4.4 Welke lopende bedrijfslasten kunt u door de coronacrisis niet betalen?

Handtekening aanvrager

Handtekening partner

4.5 Ik verklaar dat ik de lening voor het bedrijfskapitaal niet gebruik voor het herfinancieren van bestaande leningen.

4.6 Op welke bankrekening wilt u het bedrijfskrediet ontvangen?

Vraagt u alleen een lening voor bedrijfskrediet aan? Ga dan door naar vraag 6.2.

5. Inkomsten

Het betreft een schatting van uw netto inkomen *, bestaande uit inkomsten uit onderneming, loon, uitkering en overige inkomsten. Het gaat om de inkomsten die u in de huidige situatie verwacht.

5.1 Hoeveel netto inkomen verwacht u in de maanden waarvoor u inkomensaanvulling aanvraagt per maand te hebben?

1. Netto inkomen uit bedrijf per maand _____
2. Netto loon per maand _____
3. Netto uitkering en overige inkomsten per maand _____

* = Uw totale netto inkomen bestaat uit:

1. Netto inkomsten uit onderneming:
   Om uw netto inkomsten uit onderneming te berekenen, berekent u eerst uw winst (dus alle omzet/baten uit bedrijf verminderd met de zakelijke lasten (rekening houdend met gebruikelijke afschrijvingen volgens goed koopmansgebruik. Aflossingen op leningen zijn geen zakelijke lasten)).

2. Nettoloon
   Uw nettoloon is uw loon na aftrek van belastingen en premies. In de meeste gevallen is het nettoloon gelijk aan het bedrag dat maandelijks aan u wordt overgemaakt door uw werkgever. U vindt het nettoloon op uw loonstrook.

3. Netto uitkering en overige inkomsten:
   Toeslagen vallen hier niet onder. De onderstaande inkomstenbronnen vallen hier wel onder:
   WW-uitkering of andere werkeloosheidsuitkering
   ziektewetuitkering
   arbeidsongeschiktheidsuitkering
   andere uitkeringen (bijvoorbeeld een uitkering op basis van de algemene nabestaandenwet)
   overige inkomsten (bijvoorbeeld alimentatie, onderhuur, kostgeld en giften)

Deze inkomsten worden netto in mindering gebracht op het voor u geldende netto sociaal minimum, omdat de tijdelijke inkomensvoorziening een aanvulling betreft tot aan het netto sociaal minimum. Wij kunnen ons voorstellen dat u uw inkomsten voor de maanden waarover u de Tozo aanvraagt nog niet goed kunt inschatten. Maak dan een zo goed mogelijke benadering. Indien blijkt dat uw schatting niet correct is, geeft u de werkelijk genoten netto inkomsten door aan de gemeente. Deze worden verrekend met de uitbetaling van de maand erna (of u moet dit na de laatste maand van uw uitkering terugbetalen). U heeft een inlichtingenplicht. Achteraf kan de gemeente uw opgegeven netto inkomen controleren.

Is uw inkomen per maand hoger dan het sociaal minimum? Dan komt u niet in aanmerking voor deze regeling.

5.2 Kunt u omschrijven waarom uw netto inkomen uit onderneming door de coronacrisis zodanig is verminderd dat uw totale netto inkomen per maand onder het sociaal minimum is gekomen?

6. Bijlagen

6.1 Zorgt u dat u de volgende bewijsstukken meestuurt met de aanvraag aanvullende inkomensondersteuning?

- Identiteitsbewijs van aanvrager en partner (ID-kaart of paspoort, geen rijbewijs)
- laatste afschrift van uw bankrekening waarop de aanvullende inkomensondersteuning gestort moet worden
- indien mogelijk de meest recente jaarrekening

6.2 Zorgt u dat u de volgende bewijsstukken meestuurt met de aanvraag lening bedrijfskrediet?

- Identiteitsbewijs van aanvrager en partner (ID-kaart of paspoort, geen rijbewijs)
- laatste afschrift van uw bankrekening waarop de lening bedrijfskrediet gestort moet worden;
- bewijsstukken bij de beschrijving van de noodzaak van het aangevraagde krediet
- indien mogelijk de meest recente jaarrekening
- een Verklaring de-minimis; (zie https://mijn.rvo.nl/standaardformulieren-kaderbesluit-ez-subsidies) Hiermee verklaart u dat er met de ondersteuning geen concurrentievervalsing zal plaatsvinden.
- andere bewijsstukken waaruit blijkt dat u de tijdelijke ondersteuning zelfstandig ondernemers in de vorm van een lening voor bedrijfskapitaal nodig heeft.

6.3 Hebt u in dit formulier de melding gekregen dat u niet in aanmerking komt en bent u het daar niet mee eens? Geef dan hier aan waarom u volgens u wel in aanmerking zou moeten komen voor deze regeling.

F.132_0420

7. Ondertekening

Ondergetekende heeft dit aanvraagformulier naar waarheid ingevuld. Hij/zij weet dat het onjuist invullen van de aanvraag of het achterhouden van relevante informatie kan leiden tot terugvordering van verstrekte uitkering en het opleggen van een boete. Daarbij verklaar ik dat mijn bedrijf of mijn zelfstandig beroep geraakt is door de coronacrisis en dat ik daarom een beroep moet doen op deze regeling.

Bij uw aanvraag gaat u akkoord met het volgende:
De gemeente controleert uw gegevens bij instanties en personen.

- U moet de gemeente direct informeren over elke wijziging in uw persoonlijke situatie, bijvoorbeeld een wijziging van adres, woonsituatie, gezinssituatie, of bedrijfsbeëindiging.
- Alle bewijsstukken die u verstrekt, blijven in uw dossier bij afdeling Ondersteuning Ondernemers.

Ik verklaar dat ik dit formulier naar waarheid heb ingevuld.	Verklaring van de partner Ik verklaar dat dit formulier naar waarheid is ingevuld.
Handtekening	
Datum	